

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Hudební život v bazilice svaté Ludmily

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor práce: Ivana Neprašová

Vedoucí práce: Mgr. Oldřich Poděbradský, Ph.D.

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 6. 2024

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří se podíleli na vzniku této práce. V první řadě velmi děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Oldřichu Poděbradskému, Ph.D. za velikou trpělivost, ochotu, rady, podporu a čas, který mé práci věnoval.

Dále bych chtěla z celého srdce poděkovat všem lidem v bazilice, kteří mě mezi sebe přátelsky přijali a byli ochotni mi vše ukázat, věnovat mi značnou část svého času a částečně mi otevřít dveře do svých životů. Především děkuji Bc. Ondřeji Hrubému, R.D. Mgr. Jakubu Karlu Berkovi OPraem., Dr. Ivě Rosario, Ph.D. a PhDr. Dagmar Štefancové.

Velké díky patří dále spolužákům z předmětu Hudebně-antropologický seminář za jejich podněty, připomínky a zpětnou vazbu k mým nasbíraným datům.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům, kteří mě při tvorbě podporovali a se vším mi vycházeli vstříc.

Abstrakt

Bazilika svaté Ludmily je významné místo, které se nachází na náměstí Míru na Praze 2. Je dominantní stavbou, která slouží i jako orientační bod či místo, u kterého si lidé dávají sraz. Navštěvuje ji značné množství věřících s cílem provozování duchovního života skrze mše a další náboženské obřady, které bývají zpravidla doprovázeny hudbou. Dále se v bazilice konají akce určené nejen věřícím, jako koncerty či festival Nedělní varhanní hudba. Bazilika také bývá zapojena do pražského dění, jako v případě Signal Festivalu, kdy se na fasádu baziliky promítá videoprojekce za doprovodu elektronické hudby.

Cílem této práce je ukázat, jakým způsobem se v bazilice tyto hudební světy setkávají, přičemž nejvíce navazuji na teorii Thomase Turina z knihy *Music as a Social Life*, kde Turino odděluje prezentační a participační hudební tvorbu, a na teorii Kay Kaufman Shelemayové, kde vymezuje *Soundscapes*, tedy hudební světy. Práce dále vychází z mých terénních poznámek, které jsem sbírala v průběhu dvou let, 2022 až 2024.

Klíčová slova: antropologie, kostel, bazilika, duchovní hudba, varhany

The Basilica of Saint Ludmila is an important place located on Náměstí Míru (Peace Square) in Prague 2. It is a dominant building that also serves as a landmark or a place where people can meet. It is visited by a considerable number of Christians in order to practice their spiritual life through masses and other religious ceremonies, which are usually accompanied by music. The basilica also hosts events intended for not only Christians, such as concerts and the festival of Sunday Organ Music. The basilica is also often involved Prague's events, as in the case of the Signal Festival, when a video projection accompanied by electronic music is projected onto the facade of the basilica.

The aim of this work is to show how these musical worlds meet in the basilica. I mostly follow Thomas Turino's theory from the book *Music as a Social Life*, where Turino separates presentational and participatory music making, and Kay Kaufman Shelemay's theory, where she defines *Soundscapes*, i.e. musical worlds. The work is further based on my field notes, which I collected over the course of two years, 2022 to 2024.

Key words: anthropology, church, basilica, church music, organ

Obsah

Abstrakt	4
Úvod	7
Positioning	7
Teoretická část	8
Teoretické přístupy	8
Metodologická část	13
Výzkumné otázky	13
Výzkumná strategie	14
Místo výzkumu, výběr zkoumaného vzorku a metody tvorby dat	14
Analýza a interpretace dat	16
Etika výzkumu	16
Popis terénu	18
Vinohrady	18
Bazilika sv. Ludmily	20
Svatá Ludmila	22
Empirická část	25
Mojí klíčoví informátoři	25
Bazilika jako veřejné místo	29
Výstavy obrazů	30
Vánoční trhy	31
Signal Festival	32
Noc kostelů	33
Bazilika jako místo pro církevní účely	39
Bohoslužba	39
Hudba při bohoslužbě	42
Roráty	44
Půlnoční mše	46
Noční bdění v Getsemanské zahradě	48
Speciální mše	49
Hudební aktéři	50
Varhany	51
Varhaníci	52
Ženská gregoriánská chorální schola	55
Pěvecký sbor	60
Hostující sbory	62

Bazilika jako soukromé místo	65
Cvičení.....	65
Koncerty	66
Festival Nedělní varhanní hudba	71
Závěr.....	75
Bibliografie.....	76

Úvod

Positioning

K hudbě jsem byla vedena, co pamatuji. Od první třídy jsem chodila do Základní umělecké školy Prosek na klavír, balet, klasický zpěv a později se k tomu na pár let ještě přidala hra na cembalo a bicí soupravu. Při výběru tématu práce, ke kterému mě přivedl Hudebně antropologický seminář ve druhém ročníku mého studia, jsem si vzpomněla na mou první učitelku klavíru a cembala. Tato paní učitelka mě jako první seznámila i s varhanami. Na HAMU měla vystudovanou hru na cembalo a varhany a v době, kdy mě učila, působila jako varhanice v Betlémské kapli na Žižkově, kam mě několikrát nad rámec výuky vzala a nechala mě vyhrát si se všemi rejstříky a manuály. Bylo zábavné hrát to, co jsem hrála na hodinách normálně na klavír, v kostele jen nohama. Napadlo mě, že bych mohla psát seminární práci na ni a její působení jako varhanice. Bohužel se mi ji nepodařilo kontaktovat, ale vzpomněla jsem si na dalšího varhaníka, Ondřeje Hrubého. S ním jsem se poprvé setkala na Noci kostelů v kostele ve Vnoři, kde byly při této příležitosti volně přístupné varhany. Lidé si tam různě zkoušeli mačkat klapky, vytahovat a zasunovat různě rejstříky. Také jsem si je chtěla ozkoušet, s různými rejstříky jsem hrála etudy, co jsem zrovna cvičila na hodiny klavíru. Po chvilce jsem za sebou uslyšela hlas: „Kdo to tady tak pěkně hraje?“ Byl to pan Hrubý. Po této události jsme se občas potkali v autobuse, ale jinak jsme se téměř šest let neviděli. Když jsem se chtěla v roce 2022 s panem Hrubým kvůli práci znovu spojit, šla jsem na mši do kostela ve Vnoři. Zrovna tam nehrál, ale od jedné paní jsem na něj dostala kontakt. Po zkontaktování si mě pan Hrubý vůbec nepamatoval, ale nápad práce se mu moc líbil a nabídl mi, že působí jako varhaník i v bazilice sv. Ludmily. Dostat se do takto velkého kostela se mi velmi líbilo a hned jsem po této příležitosti skočila.

Když mi byl necelý rok, byla jsem křtěná v římskokatolickém kostele. Přestože nejsem praktikující křesťan a v kostelech se obvykle moc nevyskytuji (většinou to končilo vyzvednutím Betlémského světla a návštěvou půlnoční mše), myslela jsem si, že mám o tomto tématu více znalostí, než se později ukázalo, že skutečně mám.

Teoretická část

Teoretické přístupy

V této práci se zabývám tématem hudebního života v bazilice svaté Ludmily. Vycházím z hudebně antropologických perspektiv. Hudební antropologie je spojení muzikologie a antropologie. Nezabývá se jen zvukem jako izolovaným systémem, ale studuje ho v etnologickém kontextu. Studuje tedy, jaké role má hudba uvnitř kultury/společnosti.¹

Timothy Rice v knize *Etnomuzikologie: Velmi krátký úvod* nabízí hned dvě definice oboru. „Etnomuzikologie je věda, která zkoumá, proč a jak jsou lidé hudební.“² Tedy jakým způsobem lidé tvoří hudbu, vystupují, rozumí jí, reagují na ni a interpretují její význam.³ Všichni lidé jsou nějakým způsobem hudební, protože hudebnost „definuje naši lidskost a poskytuje základ lidské zkušenosti.“⁴ Otázkou není, jaká hudba je dobrá a pěkná, každá hudba stojí za pozornost etnomuzikologie.⁵

V další definici rozděluje Rice slovo etnomuzikologie na 3 kořeny – ethnos (odkazuje na něco sdíleného určitým společenstvím, nejčastěji jazyk a kulturu, etnickou skupinu a zároveň může odkazovat na etnografickou metodu muzikologie v terénu), mousiké (organizovaný zvuk v příjemných či provokujících formách, zkoumá se spíše činnost dělání hudby) a logos (slova o hudbě, skrze jazyk, jak o ní kdo přemýšlí, logický diskurz).⁶

Rice dále uvádí funkci hudby jako společenského prostředku, kdy některé kultury či společenství využívají hudbu jako prostředek pro začlenění se do sdíleného chování a hodnot daného společenství. Jedinec se spolu s naučením se, co je dobrá hudba pro společnost, do oné společnosti enkulturuje.⁷ S tímto případem jsem se během výzkumu také setkala, když mi varhaník Ondřej Hrubý vyprávěl, že se stal věřícím skrze přání hrát na varhany.

„Hudební zvuk je výsledkem lidské činnosti, která je tvarovaná hodnotami, přístupy a přesvědčeními lidí z určité kultury“⁸. Hudbu tedy vytváří lidské chování, jak fyzické (držení těla, napínání hlasivek, pokládání prstů na klávesy nástroje), tak kulturní chování či

¹ MERRIAM, Alan P. *The anthropology of music*. [Evanston]: Northwestern University Press, 1964., s. vii-6, ISBN 0-8101-0607-8

² RICE, Timothy. *Ethnomusicology: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2014., s. 1, ISBN 978-0-19-979437-9. („Ethnomusicology is the study of why, and how, human beings are musical“, překlad autora)

³ Tamtéž

⁴ Tamtéž („defines our humanity and provides one of the touchstones of human experience“, překlad autora)

⁵ Tamtéž, s. 2

⁶ Tamtéž, s. 3-9

⁷ Tamtéž, s. 32

⁸ MERRIAM, ref. 1, s. 6 („musical sound is the result of human behavioral processes that are shaped by the values, attitudes, and beliefs of the people who comprise a particular culture“, překlad autora)

představivost.⁹ V mé práci je možné pozorovat, že se lidé se v bazilice sv. Ludmily chovají jinak při koncertě než při bohoslužbě.

Alan P. Merriam navrhuje pro komplexní studium hudby teoretický model, který zohledňuje lidskou i analytickou evaluaci, kulturní původ a mnoho aspektů hudby jako symbolické, estetické, psychologické atd. Model má 3 úrovně – „konceptualizace hudby, chování ve vztahu k hudbě a samotný hudební zvuk.“¹⁰ Poslední úroveň se zabývá tím, jakou strukturu či hudební systém zvuk má (jakým způsobem jsou jaké zvuky poskládané). Tento zvuk je výsledkem chování, což je druhá úroveň modelu. Rozlišuje 3 typy chování ve vztahu k hudbě – fyzické (držení těla při produkování zvuku či fyzická reakce organismu na zvuk), společenské chování (chování vyžadované od hudebníka i nehudebníka na události) a verbální chování (jak o hudbě mluvíme). Poslední úroveň navazuje na kulturní a myšlenkový aspekt společnosti, určuje pochopení jedince, jaké chování vede ke chtěnému zvuku (rozlišení mezi zvukem a hlukem, hudební schopnosti, hudební zdroje, správná struktura díla atd.), což vede k tomu, jakým způsobem bude posluchač hodnotit schopnosti umělce a jeho výkon skrze jeho konceptuální hodnoty (zvuk může přijmout, odmítnout, což opět ovlivňuje celý model – koncept, chování i zvuk).¹¹ Úrovně modelu nejsou prakticky plně oddělené, zvuk nemůže být oddělen od chování, vše je spojeno skrze zpětné vazby a koncepty.

Společenský aspekt hudby

Skrze hudbu mohou lidé prožívat sjednocení s ostatními lidmi ve společenské skupině.¹² Thomas Turino odděluje 4 mody hudební produkce, které se liší interpretačním rámcem, praktikami, úmysly, zvukovými rysy, ale především hodnotami, které určují, jak se hudba dělá. Pro svou práci si půjčím dva z těchto modů, které se vztahují k vystoupení v reálném čase – participační a prezentační modus hudební tvorby.¹³

Při participačním vystoupení není rozlišeno mezi publikem a umělcem, jsou tu pouze účastníci či potenciální účastníci, kteří vykonávají odlišné role při tvorbě hudby. Všichni by se měli nějak podílet na vystoupení. Hlavním cílem je zahrnout co nejvíce lidí do participační role. Pozornost je věnována převážně zvukové či pohybové stránce jako zesílené sociální interakci. Důležitější je tedy samotná činnost mezi účastníky než konečný výsledek činnosti. Hudební kvalita zvuku může vyvolávat větší účast, ale v tomto modu je kvalita posuzována

⁹ Tamtéž, s. 14, 15

¹⁰ Tamtéž, s. 32 („conceptualization about music, behavior in relation to music, and music sound itself“, překlad autora)

¹¹ Tamtéž, s. 32, 33

¹² TURINO, Thomas. *Music as Social Life: The Politics of Participation*. The University of Chicago, 2008., s. 2

¹³ Tamtéž, s. 23

spíše dosažením co největší účasti. Skrze participační tvorbu se na sebe lidé více soustředí, slouží tedy k pevnějšímu sociálnímu propojení. Je zde snaha začlenit širokou škálu schopností v jednom vystoupení, což ovšem může vést i k určitému hudebnímu omezení osobního vyjádření či experimentování. V mém případě tedy varhaníci musí vždy myslet na to, že jsou pouze doprovodem mše, a neměli by na sebe hrou moc upozorňovat.

Tato hudební tvorba musí obsahovat jednodušší role, při kterých se budou schopni začlenit začátečníci, i těžší klíčové role, které už vyžadují cvičení či specializaci, jako hraní důležitých instrumentálních částí nebo sólový zpěv. V mém případě tyto specializované role při mši zajišťuje především varhaník, který většinou i zpívá vybrané písně do mikrofonu. Pokud není varhaník nadaný zpěvem, řeší se to většinou další osobou, zpěvákem, který také zpívá do mikrofonu. Když není bohoslužba doprovázena na varhany, zajišťuje hudební složku mše schola pouze zpěvem.

Těžší role nabádají ke zvýšení schopností. Jak mi řekli někteří hudebníci v kostele – vždy by šlo hrát lépe. Schopnější hráči drží hru a zajišťují chod hudby, i pokud výstupy některých jedinců nejsou moc dobré. Zapojení každého je totiž hodnotné a nezbytné pro vystoupení, což ovšem nemusí znamenat, že jsou všichni spokojeni s výstupem všech. Dává se přednost etice a kvalitě společnosti před zvukovou kvalitou. Přestože nejsme spokojeni s příspěvky ostatních, jednáme tak, abychom je neodradili od společného hraní. S tímto aspektem jsem se také setkala, když mi jedna z členek ženské gregoriánské chorální scholy pověděla, že pokud vedle ní při mši zpívá člověk moc pronikavým a rušivým hlasem, odsedává si do jiné lavice.

Turino dále rozděluje souběžnou a sekvenční participaci. Při souběžné vystupují všichni hudebníci dohromady, při sekvenční mohou vystupovat postupně nebo ve skupinkách pro ostatní účastníky.¹⁴

V případě bohoslužeb v bazilice se do biblických žalmů a písní zapojují hudebníci i laici (církevní společenství, „lid“). V římskokatolické církvi „nese hlavní podíl účasti klérus, případně „specializovaní“ laici, kdežto lid se podílí jen na jednodušších zpěvech, hlavně žalmech a některých společných modlitbách (Paternoster).“¹⁵

Při prezentačním vystoupení je odlišena skupina lidí, kteří připravují a zajišťují hudbu pro publikum, které se aktivně nepodílí na tvorbě hudby a vystoupení. Tyto dvě role jsou většinou odděleny i prostředky, jako pódiem, mikrofony, osvětlením. Hudebníci se spolu mohou podílet na tvorbě a pociťovat při tom společné propojení jako v participační hudbě, ale

¹⁴ Tamtéž, s. 23-51

¹⁵ JURKOVÁ, Zuzana. *Pražské hudební světy*. Praha: Karolinum, 2013., s. 273, ISBN 978-80-246-2484-6.

společně tvoří pro nezúčastněné obecnstvo. Hudba je připravená pro ostatní k poslechu. Publikum tedy často sedí potichu při poslechu hudby, vyjadřuje se na konci skladby potleskem nebo i v průběhu (např. po sólu) v závislosti na typu hudby, kterou publikum pozoruje. Hodnoty a cíle vedou k jiným kritériím pro tvorbu a hodnocení hudby. Muzikanti musí zaujmout publikum a dělat hru pestrou, publikum by zase mělo pozorně poslouchat muzikanty a hudbu. Vystoupení vyžaduje přípravu a plánování, většinou má předem připravenou formu (kontrasty, instrumentální sóla, vokální pauzy) a pořadí skladeb. Hudební schopnosti účastníků bývají větší, což umožňuje větší kreativitu pro skladatele. V tomto modu je postoj k hudbě jako k uměleckému předmětu. Také zde figuruje sociální aspekt, lidé se na koncertě mohou seznámit s podobně naladěnými lidmi nebo i s vystupujícími umělci, ovšem ne tak intimně jako při tvorbě participační¹⁶.

Soundscape

„V etnomuzikologické perspektivě není hudba jen zvuk, ale také – vlastně především – lidé, kteří jej produkují a poslouchají, způsoby, jak jej produkují a poslouchají, a významy, které mu připisují. Je to svět kolem zvuku. Hudební svět.“¹⁷ Hudební světy neboli soundscapes představují „světy lidí, kteří provozují a poslouchají určitý typ hudby; světy, jejichž hranice jsou ovšem různě rozmlženy.“¹⁸ Jde tu o lidi, hudbu i místo, kde hudbu poslouchají.

Kay Kaufman Shelemayová termínem soundscape navazuje na Arjuna Appaduraie, který rozvedl teorii globálních toků ~scapes. Shelemayová navazuje na ethnoscapes („lidí, kteří vytvářejí „svět v pohybu“, v němž žijeme: turisty, imigranty, zahraniční dělníky“¹⁹) a převedla ho do hudby²⁰. Zachycuje hudební dynamiku 21. století, kde se hudba s globalizací, turismem a migrací neustále mění. Hudbu považuje za „organizovaný zvuk způsoby, které jsou smysluplné pro lidi v konkrétním místě a čase.“²¹ Hudba se tedy mění, i když setrvává na jednom místě, protože např. skrze média se lidé mohou setkat s celosvětovou hudbou, což může ovlivnit, jak hudbu vnímají.²²

¹⁶ TURINO, ref. 12, s. 51-65

¹⁷ JURKOVÁ, ref. 15, s. 8

¹⁸ Tamtéž, s. 8

¹⁹ Tamtéž, s. 15

²⁰ SHELEMAY, Kay Kaufman. *Soundscapes: Exploring Music in a Changing World*. 2nd ed. W. W. Norton & Company, 2006., s. xvii

²¹ Tamtéž, s. 4 („organized sound that is meaningful to people within a specific time and place.“, překlad autora)

²² Tamtéž, s. xxviii-xxx

Před Shelemayovou použil termín soundscape skladatel a teoretik R. Murray Schafer, který ovšem termín použil jako „zvukovou charakteristiku daného prostředí“, tedy zvuky aut, zvonů, kroků, zvuků zvířat a všechny audio zvuky v prostředí. Shelemayová nespojuje termín s místem, ale s lidmi, kteří hudbu provozují, poslouchají a oceňují²³. Čistě lidské muzicírování lokalizuje spíše specifickou hudební performancí (zahrnuje od zvuku, přes místo až po chování lidí)²⁴. Odkazuje přitom na termín seascape (mořskou scenérii), která metaforicky znázorňuje, jak může hudba setrvávat na jednom místě, ale zároveň se hýbe, absorbuje změny do obsahu a způsobu performance a nabaluje na sebe neustále nové vrstvy významů.²⁵ Navazuje také na Merriamův model²⁶ pro zkoumání hudby (viz výše), se kterým se zabývá nejen zvukem, ale i aspekty zvuků a performancí.

Hudební svět můžeme zkoumat, když se ptáme, co dělá hudební život, kde se hudba performuje, kdy se může hudba slyšet, kdo a proč hudbu dělá.²⁷ Hudba má mnoho významů, pro každého může znamenat něco jiného, což shrnul Timothy Rice větou: „Music is X.“²⁸

Ve své práci se zabývám hudbou provozovanou v kostele. „Ve všech společnostech se hudba vyskytuje v náboženských rituálech, dokonce obvykle bývá hlavní oporou obřadů. To vede některé vědce k domněnce, že byla vlastně vynalezena jako zvláštní forma komunikace s nadpřirozeným (světem). Zdá se také, že ve všech kulturách je hudba používána v jistém smyslu k transformaci běžných zkušeností – počínaje transem v rituálu až po zážitek při koncertu.“²⁹ Hudba je těsně spojena s posvátným, obrací pozornost k transcendenci. Jak jsem zaslechla mnohokrát při mém výzkumu, lidé berou hudbu při bohoslužbě jako formu modlitby. Hudba v římskokatolické liturgii je označovaná jako sakrální hudba, její funkcí je posvěcující účel a posvěcující slovo, „sakralita hudby je tedy podmíněna posvátným slovem.“³⁰ Zpěv v liturgii má také funkci nosiče textu, jelikož se nese lépe než přednášené slovo.³¹

Pojetí prostoru

Při tvorbě struktury empirické části textu jsem se inspirovala statí Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings od antropologa Deana MacCannella, ve které na příkladu turismu rozdělil prostor na několik oblastí. Navazoval při tom na dichotomii

²³ JURKOVÁ, ref. 15, s. 9-11

²⁴ SHELEMAY, ref. 20, s. xxxv

²⁵ Tamtéž, s. xxxiv

²⁶ JURKOVÁ, ref. 15, s. 9

²⁷ SHELEMAY, ref. 20, s. 124

²⁸ TURINO in JURKOVÁ, ref. 15, s. 14

²⁹ NETTL in JURKOVÁ, ref. 15, s. 246

³⁰ VOLEK in JURKOVÁ, ref. 15, s. 247

³¹ JURKOVÁ, ref. 15, s. 270

sociologa a antropologa Ervinga Goffmana – přední a zadní oblasti.³² Přední oblast je místem určeným pro návštěvníky, zákazníky, hostitele či obsluhu, zatímco zadní oblast je místem zázemí pro přípravy či odpočinek mezi představeními performovanými v přední oblasti. Rozdělení bývá podpořeno i architektonicky, ale jedná se především o sociální rozdělení, které je „založeno na typu sociálního vystoupení, které je sehrané na místě, a na sociálních rolích, které se tam nacházejí.“³³ Dále Goffman rozděluje tři typy rolí, „ti, kteří vystupují; ti, před kterými je vystupováno; a outsideři, kteří ani nevystupují v představení ani se na něj nedívají.“³⁴ Vystupující mají přístup do přední i zadní oblasti, publikum pouze do přední oblasti a outsideři nemají přístup ani do jednoho. Zadní oblast obsahuje jisté tajemno, což může vést k manipulaci s podobou sociální reality. Jelikož je zadní oblast uzavřena publiku, mohou tak být utajeny rekvizity či aktivity, které by následně mohly nějak poškodit vystoupení v přední oblasti. Také obsahuje aspekt důvěrného spojení lidí, kteří ví, co se v zadní oblasti ukrývá, vidí, co se skrývá za představením. Někdy se mohou rozdíly mezi přední a zadní oblastí stírat, jako např. při placeném vstupu na zkoušku symfonického orchestru.

Turisté chtějí vidět žitý život co nejautentičtěji, chtějí tedy vidět zadní oblast. Chodí na důležitá místa sociálně, kulturně či historicky, chtějí se setkat s domorodci, ale zároveň mají jen neautentické zkušenosti připraveného představení.³⁵

Metodologická část

Výzkumné otázky

Jak jsem již zmínila v positioningu, k tématu hudebního života v bazilice sv. Ludmily mě přivedl předmět Hudebně-antropologický seminář, na kterém jsme si měli vést svou hudebně-antropologickou terénní práci. Ze začátku se moje téma točilo pouze kolem osoby Ondřeje Hrubého a jeho působení v kostele jako varhaníka. Postupem času se začalo téma rozšiřovat až na celý hudební život, který se v kostele odehrává.

Ze začátku jsem převážně užívala metodu zúčastněného pozorování, mé otázky byly spíše popisného charakteru a mapovala jsem, jaké hudební události se v terénu vůbec dějí.

³² „front region“ a „back region“

³³ MACCANNELL, Dean. *Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings*. Online. 1973, vol. 79, no. 3. The University of Chicago Press, 1973., s. 590 Dostupné z: *American Journal of Sociology*, <https://www.jstor.org/stable/2776259>. [cit. 2024-06-19]. („[...] based on the type of social performance that is staged in a place, and on the social roles found there.“, překlad autora)

³⁴ Tamtéž, s. 590, („those who perform; those performed to; and outsiders who neither perform in the show nor observe it.“, překlad autora)

³⁵ Tamtéž, s. 589-594

Zaměřovala jsem se na otázky typu: Jaké hudební události se v bazilice během roku konají? Kdo se na nich podílí? Kdo a proč je pořádá?

Ve druhé fázi, když jsem rozeznala několik aspektů hudebního světa v bazilice, jsem se začala ptát po otázce: Jakým způsobem se setkávají?

Výzkumná strategie

Jelikož je moje práce z oboru hudební antropologie, zvolila jsem kvalitativní výzkumnou strategii při tvorbě dat. Tato strategie se zaměřuje na rozdílné rozumění sociální reality, jednání aktérů i sociálním strukturám. Snaží se o holistický obraz zkoumané skutečnosti s prostředím, kontexty, významy, co mu lidé přisuzují, i způsoby prožívání. Toto všechno se zkoumá přímo na místě, kde se to nachází.³⁶ V kvalitativním výzkumu není jasně vymezeno, jak má výzkum probíhat, podoba se vždy přizpůsobuje aktuální podobě výzkumu. „Každý jednotlivý výzkumný projekt je designován a realizován v přímé souvislosti s tím, CO / KDO / JAK / KDE / KDY se děje, a jak výzkumník uvažuje o tom, PROČ se to tak děje.“³⁷ Je tu důraz na specifičnost, jedinečnost, na detaily, variace fenoménu, které se pak navzájem porovnávají a hledají se souvislosti či odlišnosti, abychom našli povahu daného jevu v celistvosti. Žádná věc se při výzkumu nesmí považovat za samozřejmou. Při výzkumu je proto důležitý odstup od terénu, vztahovat se i ke známým terénům jako cizinec, „který se stává členem nějaké nové společnosti.“³⁸

Místo výzkumu, výběr zkoumaného vzorku a metody tvorby dat

Terén mého výzkumu byla bazilika sv. Ludmily na náměstí Míru. Tento terén jsem si vybrala ze tří důvodů: má zajímavý hudební život, znala jsem tam jednoho varhaníka a je to ohraničený terén s omezeným počtem lidí, kteří tam hudbu zajišťují a/nebo vykonávají.

Při výzkumu jsem postupovala designem etnografického výzkumu, který „je založen na dlouhodobém intenzivním pobytu v terénu (nebo v terénech), během něhož výzkumník „na vlastní kůži“ zakouší povahu studovaného prostředí, stává se po dobu výzkumu de facto jeho součástí.“³⁹ Chodila jsem během téměř dvou let často do baziliky, kde jsem sledovala dění v terénu a snažila se navazovat kontakty. Ze začátku jsem užívala techniku nabalování (techniku sněhové koule) a účelového vzorkování,⁴⁰ kdy jsem po uvedení do terénu dále

³⁶ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019., s. 260, 261, ISBN 978-80-7571-052-9.

³⁷ Tamtéž, s. 266

³⁸ SCHUTZ in NOVOTNÁ (ed.), ref. 36, s. 263

³⁹ Tamtéž, s. 273

⁴⁰ Tamtéž, s. 296, 297

volila na základě doporučení další pro můj výzkum zajímavé aktéry, kteří mě zasvěti více do tématu.

Nejvíce jsem užívala metodu zúčastněného pozorování. Metoda slouží pro „systematický popis událostí, chování a artefaktů v sociálním prostředí zvoleném pro výzkum.“⁴¹ V terénu jsem pozorovala věci důležité vzhledem k mému výzkumu a účastnila se dění. Při každém pozorování jsem si psala terénní poznámky, do malého bloku jsem si popisovala celé dění při pozorování nebo si zakreslovala např. jiné postavení lavic, rozestoupení lidí, „zasedací pořádek“ orchestru atd. Při pozorování jsem si také často nahrávala audio záznam na diktafon, abych se k hudbě mohla případně vrátit při analýze dat. Dále jsem si fotografovala tabule s textem, který jsem si chtěla pročíst až mimo terén, kdy mi už nemohlo utéct něco podstatného.

Dále jsem užívala metodu rozhovoru, kterou jsem se snažila zjistit, jak realitě rozumí informátoři, co si pamatují, co je pro ně důležité.⁴² Používala jsem tři typy rozhovorů – převážně polostrukturovaný (měla jsem připravenou osnovu rozhovoru a širší otázky⁴³), nestrukturovaný/neformální (neměla jsem připravené otázky, vždy to byl běžný rozhovor v přirozené sociální interakci, který jsem nijak nezaznamenávala) a narativní (měla jsem připravených pár otázek, kterými jsem se snažila informátora rozpovídat, aby poté povídal převážně sám. Tímto typem rozhovoru jsem při první schůzce začínala a pak navázala na rozhovor polostrukturovaný). Rozhovory byly až na jeden případ individuální a převážně tváří v tvář. Ke konci výzkumu jsem se občasně doptala na pár otázek a drobné nejasnosti skrze komunikační technologie jako email či SMS zprávy. Polostrukturované a narativní rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon nebo telefon a následně pasportizovala a doslovně přepisovala, abych je mohla snáze analyzovat. Do přepisů jsem si poznamenávala i některé jednání informátora, nastalé situace či silné mimoslovní projevy. Neformální rozhovory jsem nijak nezaznamenávala, po konci rozhovoru jsem si do terénních poznámek poznamenala vše, co jsem si z nich zapamatovala.

Výzkum jsem doplňovala metodou nevtíravých přístupů, tedy prací se „zdroji dat, které vznikly nezávisle na našem vlastním výzkumu“⁴⁴, většinou skrze oficiální webové stránky farnosti, internetové a novinové články o dění v bazilice nebo již udělané mediální rozhovory s aktéry, se kterými jsem také chtěla vést rozhovor.

⁴¹ MARSHALL, ROSSMAN in NOVOTNÁ (ed.), ref. 36, s. 355

⁴² Tamtéž, s. 317

⁴³ Tamtéž, s. 322

⁴⁴ Tamtéž, s. 393

Zaznamenaná data byla moje subjektivní interpretace aktuálního dění, někdo jiný by si v terénu mohl všimnout něčeho jiného. Jak jsem při rozhovorech (převážně neformálních) mluvila s lidmi, bylo nepochybně ovlivněno tím, jak na mě působili. Jejich odpovědi také byly ovlivněny jejich percepcí mé osoby. To nutně ovlivnilo podobu dat, která jsem vytvořila⁴⁵ skrze pozorování, rozhovory nebo i mnou načtenou literaturu.

Analýza a interpretace dat

„[...] etnomuzikologie je jak terénní, tak laboratorní disciplínou, tedy že data jsou sbírána badatelem mezi lidmi, které studuje a že alespoň část z nich je později podrobená analýze v laboratoři. Výsledky těchto dvou druhů metod jsou poté spojeny do jedné konečné studie.“⁴⁶ Takto získaná data jsem tedy musela analyzovat a následně interpretovat. „Analýza produkuje z dat závěry, interpretace vysvětluje, co závěry znamenají.“⁴⁷ S procesem analýzy jsem začala už s první návštěvou terénu, abych promýšlela, jakým směrem se bude výzkum dále ubírat. Při analýze jsem používala techniku segmentace, kódování a poznámkování.⁴⁸ Sesbíraná data jsem několikrát pročítala. Texty jsem si rozčlenila na několik tematických okruhů, segmentů, které jsem v nich zpozorovala. Text v každém segmentu jsem následně označila několika kódy – nad danou částí textu jsem si poznamenala obsah daných řádků. Dále jsem si jednotlivé části segmentů roztřídila na základě stejných kódů k sobě. Tím jsem zjistila četnost, podoby a souvislosti jevů. Při celém tomto procesu jsem si neustále poznamenávala své myšlenky, které mě při analýze napadaly.

Etika výzkumu

„Každé bádání je do určité míry intervencí do zkoumané reality a důsledně vzato nelze realizovat společenskovědní výzkum tak, aby vůbec žádný vliv na zkoumaný svět neměl.“⁴⁹ Z toho důvodu je třeba si promyslet etiku při výzkumu, abychom námi zkoumaný terén nijak nepoškodili. Výzkum jsem vedla otevřeným způsobem, přestože ne každý člověk v bazilice věděl, že tam výzkum provádím. O těchto lidech jsem ale nezjišťovala žádné osobní informace. Často na mě padl nějaký nechápavý pohled během psaní poznámek, ale nikdo mi nikdy nic neřekl.

⁴⁵ Tamtéž, s. 267

⁴⁶ MERRIAM, ref. 1, s. 37 („My second assumption is that ethnomusicology is both a field and a laboratory discipline; that is, its data is gathered by the investigator from among the people he is engaged in studying, and at least part of it is later subjected to analysis in the laboratory. The results of the two kinds of method are then fused into a final study“, překlad autora)

⁴⁷ NOVOTNÁ (ed.), ref. 36, s. 442

⁴⁸ Tamtéž, s. 429

⁴⁹ Tamtéž, s. 59

Výzkum se zpočátku držel pouze pana Hrubého, kdy jsem měla fyzický a sociální přístup do terénu⁵⁰ vyjednaný jen přes něj. Pustil mě i na kůr, který je běžně nepřístupný, zároveň byl velmi ochotný se podílet na mém výzkumu. Během této fáze jsem se na jedné liturgické události domluvila s panem farářem, že si můžu v bazilice dělat audiozáznamy akcí, případně fotografie, přestože byla v bazilice cedule s tímto zákazem. Poté, když se můj výzkum rozšířil na celý hudební život, domluvila jsem se s panem farářem, že výzkum v kostele můžu provádět.

Každý domluvený rozhovor, kde jsem získávala bližší informace ohledně informátorů, jsem začínala informovaným souhlasem, „vyjádřením rozhodnutí dobrovolně se účastnit výzkumu,“⁵¹ v ústní formě. Vždy jsem při nich zdůraznila, že aktér může od výzkumu kdykoli odstoupit, zpětně si může rozmyslet, co chce a nechce, aby bylo z jeho sdělení v práci použito a možnost anonymizace.

⁵⁰ GOBO in NOVOTNÁ (ed.), ref. 36, s. 357

⁵¹ Tamtéž, s. 71

Popis terénu

Vinohrady

Bazilika sv. Ludmily se nachází v městské části Prahy 2, ve čtvrti Vinohrady. Empirickou část začnu stručnou historií Vinohrad a jeho obyvatelstva pro představu, v jaké oblasti byl kostel postaven.

Mezi 12. a 13. stoletím bylo území dnešních Vinohrad nezalesněným návrším kousek od Prahy, které nebylo zemědělsky využíváno. Za vlády Karla IV. bylo dáno nařízení o zřízení vinic a zahrad kolem pražských měst. Tak byly mimo jiné i Vinohrady osázeny vinnou révou. Jelikož vinice v této oblasti vzkvétaly, začalo se dnešním Vinohradům říkat Viničné Hory. Mezi vinicemi se začaly stavět sklípky, boudy či viničné domky na přespání a krátké pobyty majitelů, a sítě menších cest a silnic. Vinice poté začaly chátrat během husitských válek a střídavě vzkvétaly a pustly podle aktuálního dění – probíhajících válek nebo zájmu vládců. Během 18. st. se zde mezi vinicemi a nevyužitými pozemky začaly stavět usedlosti, letohrádky, hostince – stavby patřící převážně zámožným osobám, které byly obývány jen přes léto. Šlechta začala takto mimo Prahu a její „těsný život“ vyjíždět na venkov za rekreací a zábavou.⁵²

Obec Vinohrady vznikla 13. června 1849 spojením několika usedlostí a postupně více rostla. Roku 1867 dostala obec název Královská Vinohradská obec, jako odkaz na vládu Karla IV. Osm let poté se stále rostoucí obec rozdělila na části Vinohrady I. (následně Žižkov) a Vinohrady II. (následně Královské Vinohrady). 26. září 1879 se Královské Vinohrady staly městem, byl jim s tím udělen také městský znak. Hned se tam začaly stavět školy, úřady, nemocnice, chudobinec, lázně, komunikace, radnice, parky, kavárny, zahradní bloky, široké ulice – vše důležité pro tehdejší moderní město. Vznikala tam i divadla, arény, letní scény, které byly hojně navštěvované, konaly se tam premiéry, shakespearovské slavnosti, opery i pokleslé komedie.⁵³ Vinohrady se staly soběstačným městem.

Stále se stavěla nová zástavba, především s fasádami ve stylu neorenesance⁵⁴, ale byly tam postaveny i stavby ve stylu neobaroka, secese či funkcionalismu, později i stavby neoklasicistní. S větším počtem staveb se zvyšoval i počet obyvatelstva – převážně továrníci, finančníci, podnikatelé, právníci, profesori, lékaři, politici, umělci, tedy vyšší společenská vrstva, a dále střední společenská vrstva. Od roku 1848 se do společnosti integrovali i Židé.

⁵² POLÁK, Milan a SLAVÍKOVÁ, Jitka, BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Město Královské Vinohrady. Knihy o Praze*. Praha: Milpo media, 2009., s. 76-85, ISBN 978-80-87040-16-4.

⁵³ Tamtéž, s. 76-85 a 104-110

⁵⁴ PLATOVSKÁ, Marie (ed.). *Slavné stavby Prahy 2. Slavné stavby*. Praha: Foibos Books ve spolupráci s Foibos, Foibos Bohemia a Městskou částí Praha 2, 2011., s. 23 ISBN 978-80-87073-35-3.

Ve městě panoval důraz na vzdělání a kulturu. Centrem města bylo Vinohradské náměstí (dnešní náměstí Míru, které odkazuje názvem na snahu Československa o zachování světového míru) založené roku 1884 s parkem se sadovou úpravou a honosnou architekturou. Na náměstí byla postavena radnice, uprostřed náměstí byl postaven pro rostoucí katolickou komunitu novogotický chrám sv. Ludmily. Za kostelem byl postaven Národní dům s mnoha sály a klubovny, ve kterých se odehrával bohatý kulturní a společenský život, který se stal kulturním centrem Prahy (odehrávala se tam divadla, filmy, koncerty, přednášky, diskuze atd.). Na náměstí bylo dále postaveno i secesní Divadlo na Vinohradech, které mělo být snahou o postavení „druhého“ Národního divadla. Z vlasteneckých důvodů bylo divadlo jen českým projektem – od návrhu stavby, přes sochy až k oponě. Sochy byly dokonce prací jen sochařů z Vinohrad.⁵⁵ Později byl na náměstí Míru postaven pomník věnovaný bratřím Čapkům.

Pro propojení centra s odlehlejšími částmi se budovaly silnice, cesty, Nuselské schody, koněspřežné dráhy a později tramvajová doprava, která byla roku 1897 první obecní elektrickou dráhou. Později tam byly zavedeny i autobusy a metro. Při stavbě metra byl kostel sv. Ludmily po nějakou dobu uzavřen, chvíli bylo i zvažováno, že se kostel odsvětí a začne používat pro světské účely. Kostel byl ovšem rekonstruován a znovu otevřen pro bohoslužebné účely.⁵⁶

Ve městě se zakládaly spolky a sdružení pro humánní a vzájemnou podporu, zábavné, vzdělávací či sportovní. Vznikl zde i Spolek pro podporování stavby chrámu Páně sv. Ludmily na Královských Vinohradech.⁵⁷

Na Vinohradech byla značná a zámožná židovská komunita, na přelomu 19. a 20. st. byly Vinohrady druhou největší židovskou obcí v Praze. Působil tam izraelský náboženský spolek, který se roku 1893 přeměnil na samostatnou Israelskou náboženskou obec s vlastním starostou. Zbudovali honosnou Vinohradskou synagogu, která byla jednou z největších evropských synagog. Ovšem během druhé světové války byla roku 1945 synagoga při náletech zasažena a následně, jelikož během války zanikla židovská obec, která by prosazovala její obnovu, byla roku 1951 stržena. Na Vinohradech vzniklo několik katolických

⁵⁵ Tamtéž, s. 178

POLÁK (ed.), ref. 52, s. 110

⁵⁶ *Kostel svatě Ludmily na Královských Vinohradech Praha 2: Krátký průvodce*. Spolek přátel kostela svatě Ludmily na Královských Vinohradech, 2018. Průvodce zakoupený v kostele.

⁵⁷ POLÁK (ed.), ref.52, s. 9-55, PLATOVSKÁ (ed.), ref. 53, s. 21-32

i protestantských církevních staveb, jako Modlitebna bratrské jednoty baptistů či Farní sbor Českobratrské církve evangelické atd.⁵⁸

Následně se roku 1922 Vinohrady připojily k Praze.

Bazilika sv. Ludmily

Jak již bylo zmíněno, bazilika sv. Ludmily je novogotická stavba v parku na náměstí Míru. Základní kámen chrámu sv. Ludmily byl položen 25. listopadu 1888 k výročí čtyřicetileté vlády císaře a krále Františka Josefa I. Stavbu organizovala vinohradská obec podle plánů známého architekta Josefa Mockera. Byla postavena za 5 let.⁵⁹ Kostel byl následně vysvěcen 8. října 1893 od pražského arcibiskupa Františka de Paula kardinála Schönborna. V roce 2022 byl kostel povýšen na basilicu minor,⁶⁰ „což je zvláštní čestný titul udělovaný papežem od 18. století většinou významným poutním místům. Propůjčení titulu má posílit vazby jednotlivých kostelů s římským papežem a vyzdvihnout jejich význam pro okolí.“⁶¹

Chrám je považován za příkladnou stavbu novogotického slohu evropské architektury.⁶² Jedná se o trojlodní kostel s křížovou lodí.⁶³ Josef Mocker se snažil kostel jeho výstavbou opticky přiblížit katedrále a její náročné katedrální kompozici „vložením čtyř diagonálně umístěných vstupů do křížení kostela a konfigurací pětibokého presbytáře, na kterých kolmo přiléhaly sakristie z jedné a křestní kaple z druhé strany.“⁶⁴ Podoba kostela s katedrálou byla také díky dvouvěžovému průčelí na západní straně, věže jsou vysoké 60 m, na obou jsou gotická okna a hodiny a uvnitř se nacházejí zvony.

Na výzdobě kostela se podíleli tehdejší významní umělci. „Většina prací byla financována z veřejných sbírek občanů města, kteří na svůj nový kostel opravdu hojně přispívali.“⁶⁵ Mocker navrhl pro kostel i rozetu a ústupkový portál, součástí kterého je v tympanonu reliéf Boha Otce, pod ním žehnajícího Krista a po jeho stranách klečící sv. Ludmily a sv. Václava od Josefa Myslbeka. „V nikách po stranách hlavního portálu byly

⁵⁸ POLÁK (ed.), ref. 52, s. 72-75

⁵⁹ Tamtéž, s. 67-68, Kostel sv. Ludmily na Vinohradech se stavěl pět let. Online. 2008. Dostupné z: ČT24, <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/archiv/kostel-sv-ludmily-na-vinohradech-se-stavel-pet-let-165696>. [cit. 2024-05-31].

⁶⁰ Kostel sv. Ludmily (Vinohrady). Online. *Encyklopedie Prahy 2*. 2018. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/stavba/513-kostel-sv-ludmily>. [cit. 2024-05-31].

⁶¹ ŠULC, Dušan. Praha má novou baziliku. Papež udělil čestný titul kostelu svaté Ludmily na náměstí Míru. Online. 2022. Dostupné z: ČT24, <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/regiony/praha-ma-novou-baziliku-papez-udelil-cestny-titul-kostelu-svate-ludmily-na-namesti-miru-17848>. [cit. 2024-05-31].

⁶² Průvodce, ref. 56

⁶³ PLATOVSÁ (ed.), ref.54, s. 148-151

⁶⁴ Tamtéž, s. 149

⁶⁵ Průvodce, ref. 56

v roce 1902 umístěny sochy sv. Prokopa od Františka Hergessela a sv. Vojtěcha od Františka Procházky.“ Na severní straně štítu jsou sochy sv. Cyrila na jižní a sv. Metoděje na severní straně od Bernarda Otty Seelinga. V rozích rozety jsou emblémy čtyř evangelistů od Jindřicha Čapka.⁶⁶ Z obou stran vedle dveří jsou od povýšení na baziliku cedulky, na pravé straně je na cedulce napsáno, že se jedná o baziliku minor, na levé straně jsou vypsané časy pravidelných bohoslužeb a otevírací doba kostela.

Do kostela vede kamenné schodiště, na kterém většinou sedí jednotlivci či skupinky lidí. Hlavním vchodem se vchází do předsíně, kde jsou dveře na kůr, několik informačních tabulí o kostelu, automat na okrasné mince se sv. Ludmilou, nádoba na svěcenou vodu a dveře do hlavní lodi kostela.

Kostel má gotickou vysokou klenutou hlavní loď i postranní lodě, interiér je barvitý se zdobnými freskami a ozdobnými vitrážemi. Po příchodu do hlavní lodi je hned na levé straně kaple svatého Kříže s vyobrazením ukřižovaného Krista a anděly. Kaple slouží během Velikonoc jako „Boží hrob“ a o Vánocích pro vystavení Betléma. Dále je po levé straně keramický boční oltář s Pietou vyobrazující Pannu Marii držící Ježíše sňatého z kříže. V severním transeptu (příčná loď) stojí malé jednoduše varhany s pedálem. Přímo za varhanami je v transeptu vitráž svaté Ludmily navržená Jaroslavem Vodrážkou. Dále se po levé straně nachází dřevěný boční oltář požehnané Panny a Dítěte s českými patrony, sv. Václavem, sv. Prokopem, sv. Anežkou Českou, sv. Ludmilou, sv. Janem Nepomuckým a sv. Vojtěchem. Po levé straně u hlavního oltáře se nachází gotická kazatelna navržená Josefem Mockerem s postavami čtyř evangelistů s jejich atributy od Antonína Procházky a Jiljí V. Ziky. Dále se v kostele nachází mramorový hlavní oltář od Josefa Mockera, postavený ještě před liturgickou reformou II. vatikánského koncilu. Zrcadlově k bočnímu oltáři požehnané Panny a Dítěte s českými patrony se na pravé straně nachází boční oltář sv. Cyrila a Metoděje, apoštolů Slovanů. Uprostřed je sv. Cyril vyobrazen jako mnich s otevřenou knihou s písmem hlaholicí. Vedle bratra stojí sv. Metoděj vyobrazený jako biskup a má položenou ruku na textu v knize. Za nimi se nachází byzantský kříž jako připomínka jejich původu a poslání učít slovanské národy v jejich jazycích. Nad bratry je nápis: „Tito jsou Otcové naši.“ V levé části oltáře je zobrazen kníže přijímající křest od sv. Metoděje (odkaz na počátek christianizace západních Slovanů). V pravé části je zobrazen papež Hadrián II. potvrzující roku 868 slovanskou liturgii vytvořenou sv. Cyrilem a Metodějem. Dole v levé části se nachází symbol českého státu – bílý dvouocasý lev s moravskou orlicí naproti. Dále se na pravé straně nachází

⁶⁶ Tamtéž.

vitráž sv. Václava zobrazující jeho smrt před kostelem ve Staré Boleslavi. Nalevo jsou znaky Českého království a města Vinohrady, také tam jsou uvedena jména dárců vitráže. Dále je po pravé straně boční oltář Utrpení Krista v Getsemanech. Většina vnitřního vybavení byla dodána až po posvěcení kostela.⁶⁷

Kolem kostela je i křížová cesta a další vitráže se světcí. Po stranách hlavní lodi jsou dvě řady lavic čelem k oltáři, mezi nimi je položen červený koberec. V příčných lodích jsou postaveny řady menších lavic, které jsou natočeny kolmo k oltáři. Dále jsou v bazilice k sezení ještě skládací židle.

Kromě malých varhan jsou v bazilice na kůru hlavní varhany postavené v 19. st. v romantickém slohu, dochované téměř v původním stavu. Varhany mají „tři manuály a pedál, 46 rejstříků a přibližně 3000 píšťal.“

Svatá Ludmila

Kostel je zasvěcený svaté Ludmile – české kněžně, první české světici a první svaté ženě v celém křesťanství. Je patronkou Čech, babiček, matek, křesťanských vychovatelů. K jejím atributům patří knížecí koruna a závoj nebo šála.⁶⁸

O jejím životě víme z několika legend. Ludmila se narodila kolem roku 860 jako dcera knížete Slavibora z rodu Pšovů.⁶⁹ V době jejího narození bylo na území Čech mnoho napětí, převážně mezi pohanstvím a křesťanstvím. Přestože byla vychovávána k pohanství, za života položila se svým manželem základy christianizace v Čechách. Dále bylo národnostní napětí ve smyslu šíře chápaného příbuzenství či etnické skupiny – slovanské kmeny proti germánským, dále tu byla rivalita i mezi kmeny uvnitř Čech.⁷⁰

Ludmila se přibližně v 15 letech stala manželkou knížete Bořivoje I., prvního historicky doloženého Přemyslovce. Tím se Ludmila přesunula na Levý Hradec, do centra moci Přemyslovců. S Bořivojem měla 6 dětí – 3 syny a 3 dcery, mezi nimi i budoucí knížata Svytlah a Vratislava.

⁶⁷ Tamtéž

⁶⁸ CHLUMSKÝ, Jan. Světcí k nám hovoří...: sv. Ludmila. Online. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=4557>. [cit. 2024-05-30].

⁶⁹ LIBOR, František. *Svatá Ludmila*. Online. 4. Praha: Tisk Cyrillo-Methodějská tiskárna V. Kotrby, náklad vlastní, 1910. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:772635f0-7c45-11e7-aab4-005056827e52?page=uuid:4b0456b0-921a-11e7-8167-005056825209>. [cit. 2024-05-30]., s. 5

⁷⁰ PIŤHA, Petr. *Život a výzvy svaté kněžny Ludmily. Postavy*. Praha: Poustevník v nakladatelství Studio Gabreta, 2021., s. 13, 14, ISBN 978-80-88405-03-0.

Bořivojova sestra se provdala za Svatopluka, panovníka Velkomoravské říše⁷¹, kam roku 863 přinesli sv. Cyril a Metoděj křesťanství. Podle legendy pozval Svatopluk pohanského knížete Bořivoje na Velehrad, ovšem při hostině nebyl posazen ke knížecímu stolu, ale jelikož byl pohan, na podlahu.⁷² Pro důstojenství mezi vladaři se tedy nechal pokřtít i s jeho doprovodem přítomným arcibiskupem Metodějem. Po návratu Bořivoje přijala křest i Ludmila. Z Ludmily se stala horlivá křesťanka, osvojila si křesťanské zásady jako laskavost a štědrost k chudým. Manželé pak nechali postavit na Levém Hradci kostel sv. Klimenta. Jejich křest nebyl pohanským obyvatelstvem přijat kladně, manželé byli vyhnáni ze země,⁷³ ovšem se Svatoplukovou ochranou bylo povstání potlačeno. Vnesení křesťanství nebylo snadné, přestože už před nimi podle Fuldského letopisu přijalo roku 845 čtrnáct českých velmožů křest, ti ale na rozdíl od Bořivoje nezasahovali do vládnoucího pražského rodu.⁷⁴ Po jejich návratu přesunuli centrum své vlády do Prahy.

Ludmila v roce 894 přibližně ve třiceti letech ovdověla. Po smrti knížete Bořivoje převzal vládu jejich syn Spytihněv, který také šířil křesťanství, např. postavením rotundy sv. Petra a Pavla v Budči. Po jedenácti letech vlády zemřel a knížetem se stal Vratislav, který se oženil s Drahomírou z rodu Stodoranů. Výchova jejich dětí, mezi nimi i Václava a Boleslava, byla svěřena jejich babičce Ludmile. Vratislav mimo jiné nechal postavit chrám sv. Jiří na Pražském hradě, kde byl později i pochován.⁷⁵ V té době byl Václav ještě nedospělý, tak nastalo dvojvládí Ludmily společně s Václavovou matkou, kněžnou Drahomírou. Ludmile už ubývaly síly a trpěla endokraniozou. Uvědomovala si „nebezpečí dvojvládí, které oslabovalo zem, takže se rychle stávala snadnou kořistí pro sousedy,“ odjela tedy na Tetín. Udělala to jako rezignaci, ovšem Drahomíra se nejspíše začala obávat ozbrojeného napadení Vyšehradu⁷⁶ či si to vyložila, že z Tetína bude druhé vládnoucí místo.⁷⁷ Drahomíra najala dva vrahy (Tuňu a Komoně), kteří se svým doprovodem 15. září 921 obklíčili Tetín, pouze oni dva vtrhli do Ludmiliny ložnice a strhli ji k zemi. Po jejích prosbách ji nechali naposled se pomodlit. Prosila je, ať ji zabijí mečem a prolíjí její krev, ovšem oni jí sundali závoj a uškrtili ji s ním (nejspíše, aby se nestala mučednicí). Služebnictvo následně pohřbilo zavražděnou kněžnu na Tetíně. Brzy se začalo povídat o zázracích, které se děly nad jejím hrobem

⁷¹ LIBOR, ref. 69, s. 6-8

⁷² WEIS, Martin. *Svatí promlouvají: Svata Ludmila ve světle legend*. Online videodokument. 2021. Dostupné z: YouTube, kanál Teologická fakulta JU, <https://www.youtube.com/watch?v=HOrBc0jj5FQ>. [cit. 2024-06-04].

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ PÍŤHA, ref. 70, s. 31

⁷⁵ LIBOR, ref. 69, s. 9-11

⁷⁶ PÍŤHA, ref. 70, s. 15-19

⁷⁷ *Svata Ludmila*. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/bazilika/svata-ludmila/>. [cit. 2024-05-31].

(zjevovala se světla, slepec po sáhnutí na její hrob opět nabyl zraku). Drahomíra nechala nad jejím hrobem vystavět chrám zasvěcený archandělu Michaelovi pro zastření pohřbené mučednice, která tam dělá zázraky. V roce 929 nechal sv. Václav se souhlasem řezenského biskupa přenést ostatky Ludmily do Prahy do chrámu sv. Jiří.⁷⁸ Lidé ji považovali za svatou, ale církev o ní pochybovala, jelikož během života kromě velké zbožnosti neudělala žádný heroický čin víry. Ani její smrt nebyla náboženských sporem, ale „jen radikálnost v boji o moc a s ní spjatý majetek.“ Abatyše v klášteře sv. Jiří obhajovala její svatost, nechala vyjmout kus závoje, kterým byla uškrcena, byl vložen do ohně, ale plameny ho vůbec nepoškodily.⁷⁹ Oficiálně svatořečena byla roku 1144 od papežského legáta kardinála Quido di Catello, čímž byla svatořečena jako první z Čechů.

Ludmilin věhlas rostl, stala se uctívanou osobností, centrem jejího kultu se stal v 10. st. klášter sv. Jiří, kde byla pochována. Během 12. st. se její kult rozšířil po celé pražské diecézi, z velké části díky Křišťanově legendě.⁸⁰

⁷⁸ LIBOR, ref. 69, s. 11-16

⁷⁹ PÍŤHA, ref. 70, s. 47

⁸⁰ *Sv. Ludmila*. Online. 2020. Dostupné z: YouTube, kanál KTF UK, <https://www.youtube.com/watch?v=FviKDysqUNA>. [cit. 2024-06-04].

Empirická část

Empirická část textu je rozdělena do tří kapitol. Kapitoly jsem dělila podle dvou kritérií: podle způsobu průběhu hudebního života a podle toho, jakým způsobem na mě kostel působil jako prostor. V první kapitole se zaměřuji na baziliku jako na veřejné místo, které je přístupné každému bez rozdílu. Ve druhé kapitole popisuji baziliku jako polo-veřejné, polo-soukromé místo, jako místo určené pro církevní účely. V poslední kapitole empirické části pojmám baziliku jako soukromé místo, do kterého už nemá přístup každý. Tato tři vymezení prostoru nejsou pevně dána, ale jak uvidíme níže, mohou se střetávat. Pokud je kostel momentálně chápán jako polo-veřejné místo určené primárně pro církevní účely, stále tam může přijít např. nějaký turista, který svým chováním může narušovat právě probíhající náboženský obřad. Pokud je místo chápáno jako veřejné, přesto do něj může přijít osoba s větší možností přístupu a začít tam „provozovat soukromou činnost.“

Moji klíčoví informátoři

Nyní ještě představím mé klíčové informátory, se kterými jsem dělala rozhovory.

Bc. Ondřej Hrubý

V bazilice sv. Ludmily působí jako varhaník, dále je studentem MFF-UK a pracuje v IT. S hudbou začínal v sedmi letech, kdy začal hrát na klavír a chodit do pěveckého sboru Camerata Praha, kde zůstal až do studia na vysoké škole. V té době nebyl věřícím, do kostelního prostředí se dostal pouze s pěveckým sborem, se kterým v kostelích vystupovali. Poprvé se dostal na kůr k varhanám v 15 letech v kostele ve Vinoři. Jeho tehdejší učitelka klavíru mu dala pár lekcí varhan a už po 14 dnech hrál svou první mši. Se hrou na varhany se dostal i k víře a pár měsíců po jeho první odehrané mši se začal připravovat na křest, což trvalo cca dva roky.

Po dvou letech jeho hraní na varhany začal navštěvovat dvouletý kurz pro amatérské chrámové hudebníky, který pořádá arcidiecéze. Kurz nabízí komplexní výuku ve věcech kolem liturgické hudby, tedy výuku hry na varhany, zpěvu, funkci regenschoriho (vedoucího kůru), vedení scholy, dirigování orchestru atd. V rámci kurzu měli i liturgické praxe, jezdili do kostelů hrát mše svaté či zpívat jako sbor. Kurz dokončil v době, kdy skládal maturitu na gymnáziu.

Do kostela sv. Ludmily se dostal právě přes tento kurz, přes vedoucího kurzu a tehdejšího kaplana v kostele sv. Ludmily, kteří si pro nedostatek varhaníků pan Hrubého doporučili. Dále hraje v dalších dvou farnostech – v kostele Povýšení sv. Kříže ve Vinoři a v kostele sv. Petra Na Poříčí.

Pan Hrubý pro kostel také naprogramoval registr varhaníků, kam si varhaníci zapisují bohoslužby, na kterých budou hrát.

R.D. Mgr. Jakub Karel Berka OPraem.

Otec Berka je římskokatolickým knězem z řádu premonstrátů. Ordinován na kněze je od roku 1988. Má za sebou řadu zkušeností, kdy působil jako kaplan v Jihlavě a dále jako farář na Milevsku, Svatém Kopečku a Nebušicích. V roce 2018, kdy působil v Nebušicích, ho pan opat požádal, aby nahradil svého kolegu z kostela sv. Ludmily na Vinohradech, který v kostele působil už přes 15 let a přál si výměnu.⁸¹ Nyní působí v kostele sv. Ludmily jako administrátor farnosti (farář).

Na otázku ohledně jeho kněžství se mi dostalo pěkné odpovědi, pan farář řekl: „víte, jak to říká Seton: protože jsem zakusil trýzeň žízň, vyhloubil jsem studánku, aby druzí mohli pít.“ Mimo pastorační činnosti má ve svém portfoliu také rétorické, pedagogické i literárně-ediční zkušenosti.

Za jeho působení byl kostel sv. Ludmily i kostel na Svatém Kopečku prohlášen za basilicu minor.⁸²

Otec Berka je kulturně velmi činný člověk. Za jeho působení v bazilice minor Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku pořádal řadu kulturních akcí a otevíral faru i nevěřícím lidem. Mezi kulturními akcemi byly „například koncerty Marty Kubišové, Báry Basikové, Daniela Hůlky či Hradišťanu. Pod Berkovou záštitou se [...] dočkalo premiéry také zhudebněné Evangelium podle houslí v režii Pavla Helebranda. Dveře do svatokopecké baziliky Navštívení Panny Marie však byly otevřené také například pro romské poutě.“⁸³

I v bazilice sv. Ludmily se pod jeho záštitou dějí mnohé kulturní akce, které představím níže.

Dr. Iva Rosario, Ph.D.

Paní Rosario je historičkou umění a varhanicí v bazilice sv. Ludmily. Narodila se v Austrálii českým rodičům, kteří uprchli před režimem, nejprve do západního Německa, později do Austrálie. Její rodiče stále věřili, že se brzy vrátí do Čech a je tedy nutné si udržet

⁸¹ NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024

⁸² *Cena města Olomouce v oblasti kulturní a duchovní činnosti, OPraem., Mgr. Jakub Karel P. Berka, rektor baziliky a svatokopecký farář.* Online. 2001. Dostupné z: <https://cenamesta.cz/laureati/jakub-karel-p-berka/>. [cit. 2024-06-06].

⁸³ iDNES.cz, ČTK. Farář ze Svatého Kopečka končí. Online. *IDNES*. 2001. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/farar-ze-svateho-kopecka-konci.A010921_165152_olom_zpravy_kot. [cit. 2024-06-06].

řeč, povědomí o historii a kultuře. V jejich domě v západní Austrálii se také setkávala česká komunita.

Už od dětství hrála doma na harmonium, později začala hrát na klavír a čtyři roky poté poprvé i na varhany v benediktinském klášteře New Norcia v západní Austrálii, který byl postavený pro přinesení křesťanství původním australským obyvatelům. Když se tento kostel renovoval, najali si jejího otce, malíře, aby tam vytvořil křížovou cestu. V tomto kostele odehrála i několik mší. Později se k hraní na varhany dostala až na univerzitě.

Po studiu na filozofické a pedagogické fakultě, začala studovat hru na varhany na hudební fakultě. V rámci svého studia si s manželem udělala výlet do Paříže a navštívili katedrálu Notre-Dame, kde se každou neděli večer konal zdarma velký varhanní koncert a po něm následovala bohoslužba. To se později stalo inspirací pro festival Nedělní varhanní hudba, který pořádá paní Rosario se Spolkem přátel baziliky svaté Ludmily. Později si v Melbourne udělala doktorát z historie umění s disertační prací o Karlu IV.⁸⁴

Poprvé se do českých zemí podívala v roce 1991. V Praze žije od roku 2005, na Vinohradech. Do kostela sv. Ludmily se dostala tak, že to pro ni byl nejbližší kostel, který mohla navštěvovat. Blíže se s kostelem a tehdejším kaplanem seznámila přes dar, který chtěla věnovat farnosti. Pan kaplan přitom zjistil, že paní Rosario dříve hrávala na varhany, a nabídl jí, že mají zrovna nouzi o varhaníky a může začít hrát v kostele. Paní Rosario v té době neznala český kancionál a hru při české liturgii, kterou se musela téměř do týdne naučit, např. šla na bohoslužbu s tužkou a papírem a zaznamenávala si momenty, kdy se co hraje. Do dvou týdnů začala hrát na mši každou neděli od 11 hodin.

Paní Rosario také velmi přispěla k opravě velkých varhan, když se se svým manželem rozhodli, že podpoří významnou finanční částkou jejich rekonstrukci.⁸⁵

PhDr. Dagmar Štefancová

Paní Štefancová v bazilice sv. Ludmily působí jako vedoucí Ženské gregoriánské chorální scholy. Dále pracuje jako kurátorka sbírek Českého muzea hudby. Hudbě se věnuje od pěti let, kdy začala chodit do hudební školy. Od té doby se jí věnuje stále. Po studiu gymnázia studovala hudební a divadelní vědy na FF UK. Od roku 1981 pracuje v Národním muzeu, Českém muzeu hudby. Specializuje se na středověkou a renesanční hudbu, středověké

⁸⁴ OCISKOVÁ, Eva. *Kde domov můj? Historička umění a varhanice Iva Rosario vypráví o svém životě i putování světem*. Online. In: *MujRozhlas*, 1., 2., 3. a 5. díl. 2022. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/osudy/kde-domov-muj-historicka-umeni-varhanice-iva-rosario-vypravi-o-svem-zivote-i-putovani-svetem>. [cit. 2024-06-06].

⁸⁵ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024

notové fragmenty, duchovní hudbu především do roku 1620 v bohemikálních pramenech. V rámci působení v Národním muzeu se také věnuje publikační činnosti, muzejní práci, je výkonnou redaktorkou odborného časopisu *Musicalia*.⁸⁶

Do scholy nastoupila roku 2002 jako členka pod vedením zakladatelky scholy PhDr. Jany Vozkové, CSc. Od roku 2008 Ženskou gregoriánskou chorální scholu vede, jak po odborné, tak po umělecké stránce.⁸⁷

⁸⁶ Štefancová Dagmar, PhDr.: *Kurátorka sbírek Českého muzea hudby*. Online. Národní muzeum. Dostupné z: <https://www.nm.cz/stefancova-dagmar-phdr>. [cit. 2024-06-06].

⁸⁷ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Osobní rozhovor. Praha, 16. 4. 2024

Bazilika jako veřejné místo

V této kapitole se budu zabývat bazilikou jako veřejným místem, do kterého může přijít kdokoli. Bazilika stojí na náměstí Míru, které má tvar obdélníku s polygonem. V parku jsou vysázené javory stříbrné, jsou tam udržované záhony s květinami, lavičky na posezení, které jsou i značně využívány. Před bazilikou je větší místo, kde se konají velikonoční a vánoční trhy, občas tam jsou naučné výstavy. Když měla sv. Ludmila výročí 1100 let od své smrti (2021), byla tam i výstava o kněžně Ludmile, zároveň byl na bazilice umístěn velký plakát s vyobrazením sv. Ludmily, který překrýval rozetu. (Tento plakát na kostele zůstal i po skončení naučné výstavy z důvodu poškozené rozety pod ním. Plakát tam byl zanechán, aby zabránil případnému poškození velkých varhan, které jsou hned za rozetou.) Schody, které vedou k bazilice, jsou také oblíbeným místem na posezení, převážně skupinek -náctiletých v podvečerních hodinách. Při mém pozorování se několikrát stalo, že tyto skupinky svým hlučením zvukově „narušovaly“ právě probíhající liturgické dění v bazilice. Mohu to uvést na příkladu Nočního bdění v Getsemanské zahradě ze dne 14. 4. 2022 od 21 hodin, kdy se do baziliky zvenku ozýval smích a punk rock/punk, také dva kluci z oné party na chvíli vešli do předsíně kostela a chvíli tam hlučeli. Po chvíli z baziliky odcházel nějaký návštěvník, který je dost hlasitě a razantně okřikl, skupinka se poté nejspíše přesunula někam jinam.

Na bazilice je na levé straně u hlavního vchodu cedulka s otevírací dobou od 11 do 16 hodin. V této době je bazilika volně přístupná komukoli, kdo se do ní chce přijít podívat nebo pomodlit. Pokaždé, když jsem v této době do baziliky přišla, vždy sedělo několik lidí v lavici a modlilo se, další si ji prohlíželi. V této době bývá v bazilice natažený provaz, aby lidé nemohli chodit k oltáři. Zároveň je tam vždy přítomný alespoň jeden člověk, který je u stolu s prospekty, kalendáři, knihami a dalšími věcmi, které si člověk může v bazilice zakoupit.

Bazilika je také volně otevřená během bohoslužeb, čemuž se budu věnovat v další kapitole. Ovšem i v této době do kostela mohou volně přicházet lidé. Téměř při každé bohoslužbě, na které jsem byla, se stalo, že do kostela vešli lidé, začali si ho prohlížet, často si i vyfotili oltář, prohlíželi si výstavu obrazů nebo se jen pár minut dívali na probíhající mši a poté zase odešli. Mnoho lidí takto zůstalo v „předsíni“ kostela před vstupem do hlavní lodi, odkud lze také vidět kostel a dění, a do hlavní lodi kostela nevešli. Ale také se během mého pozorování stalo, že někteří lidé začali mši lehce narušovat. Mohlo to být zapříčiněno ignorantstvím, kterým si vysvětluji další příhodu z Nočního bdění v Getsemanské zahradě. Během této události do kostela přišlo několik lidí, kteří si dost hlasitě povídali, ale když vešli a spatřili, že se zde něco děje, ihned se ztišili. Do kostela takto přišly i dvě cizinky, které se mezi sebou bavily dost hlasitě a expresivně. I přestože se v kostele něco konalo, začaly na

sobě hlasitě volat. Dále jsem byla svědkem dalšího narušování lidmi, kteří to mohli dělat i schválně. Tak se mi zdálo v případě nedělní mše 18. 2. 2024 od 16:30, kdy ke konci mše do kostela vešla skupinka tří mužů, kteří vypadali lehce podnapile. Nešli daleko do kostela, ale zůstali u dveří hlavní lodi. Jeden v ruce držel kelímek a gestikuloval na ostatní ze své skupiny, ať mu tam hodí nějaké mince. Pak obešel i pár lidí, ale bylo z něj vidět, že to bere jako vtip a ve skutečnosti žádné peníze nechce. Po chvíli za ním přišel ministrant a požádal ho, aby odešel.

Bazilika se otevírá všem lidem nejen otevírací dobou, ale také pořádá nebo je součástí akcí, které mohou přilákat větší návštěvnost do kostela, nejen věřících lidí. Prvně zmíním jednu akci nehuděbního charakteru, další už budou hudební.

Výstavy obrazů

V kostele probíhají od roku 2019 výstavy. První akcí zde byla výstava fotografií Jaroslava Gutha, kdy se pan Guth domluvil s panem farářem Berkou, zda by v kostele sv. Ludmily mohl vystavovat. Otec Berka souhlasil. Zdálo se mu to jako pěkná protiváha ke křížové cestě. Od té doby se panu faráři hlásí další umělci, kteří by zde chtěli vystavovat. Proběhla tu výstava fotografií Jakuba Ludvíka, dále zde vystavovali obrazy Jan Samec, jeho sestra Varvara Divišová vystavovala obrazy s krajinami, Petr Pichl zde vystavoval své obrazy světců, Miloš Koutecký tu měl výstavu Obrazy na sametu, profesor Jan Stoss vystavoval obrazy zátiší a obrazy evokující zjevení Panny Marie ve Fatimě, nyní má v bazilice právě probíhající výstavu Nápady, Petr Pavlík zde vystavoval Poutnice kráčí dál, vystavoval zde své obrazy Jaroslav Hodík atd., „takových deset výstav tady bylo [...] a byli jsme jediná galerie během covidu, která byla otevřená.“⁸⁸

Pan farář Berka zastává názor, že „kostel není muzeum, ale život [...], samozřejmě kostely vždy byly výtvarnou školou a vlastně velikou galerií.“ Jsou v nich různé k vidění sochy, obrazy i architektonické slohy, ve kterých byly kostely postaveny. To vše je podle pana faráře Berky umění, a moderní umění do kostela patří také. Považuje umění za jednu „z cest k Bohu a ke člověku.“ Proto v kostele dělá výstavy umělců, které lidé mohou zdarma navštívit.

Otec Berka chápe apoštolskou funkci umění, která přivádí lidi do kostela. „To říkal svatý Ignác, veď je jejich dveřmi, svými je vyved'. Byly i protichůdné názory, že sem toto

⁸⁸ *Výstavy*. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/rubrika/pozvanky/vystavy/>. [cit. 2024-06-08]. NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024

umění nepatří, podle mě sem naopak patří. Umělci sem pozvou i další lidi, kteří by do kostela jinak nepřišli.“

Vánoční trhy

V rámci vánočních trhů v sobotu 3. 12. 2022 na schodech před bazilikou sv. Ludmily vystoupily pěvecké sbory v rámci 30. Mezinárodního festivalu adventní a vánoční hudby s cenou Petra Ebena. Podle informací na stránkách farnosti vystoupilo na schodech 9 pěveckých sborů z různých zemí Evropy mezi 13. a 16. hodinou. „Pořadatelem festivalu je OR-FEA, festivalová a organizační kancelář Praha.“ Festival je pořádán pod záštitou Hlavního města Prahy. V rámci 30. ročníku festivalu sbory vystupovaly mimo náměstí Míru v kostele sv. Martina ve zdi, v kongresovém sálu hotelu Olšanka, na vánočních trzích na Staroměstském náměstí a na závěr byl koncert všech zúčastněných sborů na Staroměstském náměstí. V rámci festivalu vystoupilo několik sborů z České republiky, dále z Estonska, Chorvatska, Litvy, Maďarska, Polska a Slovinska.⁸⁹

Jakým způsobem sbory před kostelem vystupovaly, ukázu na části terénních poznámek.

3. 12. 2022 sbory na schodech 13:00-16:00

Na náměstí Míru bylo dost lidí. Přišla jsem k bazilice sv. Ludmily cca ve 14:30, kdy měl podle rozpisu vystupovat sbor Prímádonky. Vedle schodů byl postaven velký reproduktor. Před kostelem stáli nějakí lidé, ale nic se nedělo. Po chvíli jsem vešla do kostela, kde jsem se zeptala pána, co byl u kalendářů, jestli neví, jak je to se sbory, které mají na schodech vystupovat. Nevěděl přesně, ale před chvílí skončil dívčí sbor a za chvíli by snad mělo zase něco být.

S touto informací jsem si šla opět stoupnout před kostel. Ve 14:40 se na schody postavil nejspíše moderátor tohoto festivalu a uvedl další sbor nejprve v českém jazyce, poté v anglickém a nakonec opět v českém. Sbor mezitím čekal vedle schodů. V úvodu jsem se dozvěděla, že je to sbor z havířovského gymnázia pod vedením Sylvie Mokošové. Tento sbor získal řadu ocenění. Po úvodu se přesunul na schody. Byl to smíšený sbor, členům bych tipovala kolem 17 let. Všichni byli oblečení v běžném zimním oblečení převážně černé a tmavší barvy. Po úvodu jim lidé zatleskali. Sbor zpíval koledy. Pod schody mohlo stát cca 100 lidí uspořádaných do půlkruhu kolem schodů, kteří je poslouchali případně si vystoupení natáčeli. V publiku byli převážně lidé kolem 30 let s dětmi, ale jinak byly zastoupeny všechny věkové kategorie. Kolem vystupujícího sboru po okraji schodů stále chodili lidé do a z kostela.

První koleda byl Den přelavný – zpívali ho dvojhlasem – děvčata vyšší, chlapci nižší hlas. Neměli k tomu hudební doprovod, doprovodem bylo jen cinkání činelků na tamburině od jednoho člena sboru a na konci písně s nimi zavířil. Po koledě se paní dirigentka otočila a společně se poklonili. My jsme jim zatleskali. Druhou koledu jsem neznala, byla opět ve vícehlasém provedení, které tentokrát nebylo doprovázeno ani cinkáním.

⁸⁹ Pěvecké sbory na schodech baziliky. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. 2022. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/2022/pevecke-sbory-na-schodech-baziliky/>. [cit. 2024-06-08].

Paní dirigentka vždy před koledou nasadila tón foukací harmonikou. Koledy někdy zpívali jednohlasem, někdy jako vícehlas, někdy jako kánon. Některé skladby byly doprovázeny činelky z tamburíny, některé bez nich. Celý sbor se při vystoupení jednotně pohupoval.

Zazpívali celkem 5 koled, celý jejich program nezabral ani 20 minut. Na poslední koledu Nesem vám noviny nás paní dirigentka vyzvala, ať se k nim přidáme a zazpíváme si s nimi. Paní dirigentka teď nedirigovala, ale zařadila se do sboru a dívala se na nás. Lidé začali zpívat s nimi. Celá koleda byla jednohlas s činelky. Po písni byl velký potlesk. Poté nám sbor popřál krásné Vánoce a advent. Čtyři lidé šli za dirigentkou a asi jí gratulovali.

Pak na scénu opět přišel moderátor, který stál nyní mimo schody, hned vedle reproduktoru. Na stránkách kostela byl uvedený harmonogram, ale podle toho, co se tam dělo a co říkal uvaděč, tak to nebylo moc směrodatné. Po tomto sboru povídal, že snad bude moct za chvíli uvést další sbor, který ještě ovšem nedorazil. Opět to řekl v češtině, pak v angličtině a pak znovu v češtině.

Při rozhovoru s panem farářem jsem zjistila, že tato vystoupení v rámci 30. ročníku Mezinárodního festivalu vánoční a adventní hudby byla ojedinělá událost, kterou zařizovala městská část Praha 2. Z městské části obdrželi telefonát, zda jim farnost povolí vystoupení pěveckých sborů na schodech před bazilikou. Souhlas jim poskytli. Pan farář mi k tomu řekl větu, kterou během rozhovoru i v jiných souvislostech několikrát zopakoval: „My každou iniciativu, dobrou iniciativu, rádi podpoříme.“⁹⁰

Signal Festival

Další záležitostí města, ve které figuruje už po několik let bazilika sv. Ludmily, je účast v pražském Signal Festivalu.⁹¹ Bazilika sv. Ludmily je do festivalu zapojená už od prvního ročníku konaného v roce 2013. Jedná se o festival digitální a kreativní kultury, v rámci kterého se „spojuje současné vizuální umění, městský prostor a moderní technologie.“⁹² Zapojují se do něj čeští i zahraniční umělci „z oblasti light designu, vizuálního a digitálního umění, umělé inteligence, ale i konceptuálního umění,“⁹³ kteří spojují architekturu Prahy se současným uměním a poukazují na současná společenská témata.⁹⁴ V roce 2014 zařadily britské noviny The Guardian festival mezi top 10 evropských světelných festivalů,⁹⁵ o 2 roky později ho zařadilo hlavní město Praha i Ministerstvo kultury k prioritním kulturním akcím České republiky.⁹⁶

⁹⁰ NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024

⁹¹ Tamtéž

⁹² *Historie*. Online. Signal Festival. Dostupné z: <https://www.signalfestival.com/historie/>. [cit. 2024-06-08].

⁹³ *O Festivalu*. Online. Signal Festival. Dostupné z: <https://www.signalfestival.com/o-festivalu/>. [cit. 2024-06-08].

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ BEANLAND, Christopher. *Europe's top 10 light art festivals*. Online. The Guardian. 2014. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/travel/2014/sep/02/-sp-europe-top-10-light-art-shows>. [cit. 2024-06-08].

⁹⁶ *O festivalu*. Online. Signal Festival. 2016. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160926215057/http://signalfestival.com/2016/o-festivalu>. [cit. 2024-06-08].

V roce 2022 slavil Signal své 10. výročí. Na baziliku sv. Ludmily byl jako už tradičně promítán videomapping, kdy je na budovu za doprovodu elektronické hudby promítána videoprojekce.

14. 10. 2022 Signal Festival

Domluvila jsem se se svým bratrem, mamkou a jednou rodinnou kamarádkou, že se na letošní Signal Festival půjdeme podívat společně. Sešli jsme se u náměstí Míru v 19:20. Na baziliku se podle programu promítalo od 19 do 24 hodin. Nejspíše se takto pozdě promítalo kvůli tmě, aby videomapping dobře vynikl. Promítalo se na průčelí budovy – na přední stranu s hlavním vchodem, rozetou a dvěma věžemi.

Náměstí Míru bylo úplně celé zaplněné lidmi, hýbat se dalo jen po okrajích parku, a to také pouze v době, kdy se na baziliku zrovna nepromítalo. Množství lidí bylo přímo úměrné hluku. Všichni se ztišili se začátkem projekce. Když projekce začínala, bazilika se nasvítila bílým světlem a nad rozetou se objevil nápis SIGNAL ve fontu festivalu. Poté bazilika celá zhasla a na stejném místě, co byl předtím SIGNAL, se objevilo IRIS. Pak opět celá zhasla a začaly se na ní objevovat bílé horizontální proužky, až byla celá proužkovaná. V té době videoprojekci začala doprovázet i hudba. Budova baziliky byla do projekce zakomponovaná hned ze začátku, kdy se v jednom místě proužky rozestoupily a v místech rozety se objevilo oko. Díky projekcím se mi chvílemi zdálo, že má bazilika jiný tvar, než ve skutečnosti má. Autoři projekce využili rozetu, ze které vycházely paprsky do zbytku budovy. Doprovázela ji elektronická hudba, která začala celkem nenápadně a klidně. Začala jako takové zvláštní šustění, pak se v ní začaly ozývat tóny a souzvuky, ale znělo to s přimhouřeným okem spíše, jak když ladí nějaký orchestr. Postupně gradovala, začalo se v ní objevovat více prvků včetně rytmických a získávala na intenzitě. Využita byla celá architektura průčelí, kdy se části věží, hlavního vchodu různě otáčely. Rozeta byla stále nasvícena jako nějaká díra či portál, různě měnila barvy a motivy na sobě, jako by z ní něco vyzařovalo. S charakterem projekce se měnil i charakter zvuku. Při projekci se hodně pracovalo s rozetou, okny a architektonickými tvary v průčelí budovy.

Videoprojekce trvala kolem osmi minut. Po konci projekce lidé tleskali. Část lidí se pomalu rozešla, ale velká část jich tam zůstala a nejspíše čekali na zopakování projekce.

Za touto videoprojekcí stál francouzský vizuální kolektiv AV Extended, který se skládá z architektů, designérů, hudebníků i inženýrů. „Pomocí nových technologií a umění přináší pohlcující zážitek z architektury stojící na pomezí reálného a virtuálního světa.“ Kolektiv si ve svých dílech klade otázky ohledně závislosti našeho vidění na světle, zda je oko zdrojem iluzí nebo s ním dokážeme vidět pravdu. Hudbu k projekci vytvořili dva muzikanti: Ena Eno, který je součástí kolektivu, a český skladatel, producent a DJ s pseudonymem Aid Kid.⁹⁷

Noc kostelů

Noc kostelů je mezinárodní akce probíhající v České republice od roku 2009, kdy se široké veřejnosti otevírají kostely, modlitebny, kláštery, krypty, věže, kůry atd. a nabízí nezávazné přiblížení se a setkání s křesťanstvím v jeho rozmanitosti. Lidé se tak mohou setkat s různými typy křesťanských církví. Cílem Noci je oslovit, ale víru nevnucovat. Chtějí

⁹⁷ *Historie, AV Extended (Jérémie Bellot, Josselin Fouché, Ena Eno) (FR) → Iris. Online. Signal Festival. 2022. Dostupné z: <https://www.signalfestival.com/historie/2022/iris-2/>. [cit. 2024-06-08].*

návštěvníkům rozmanitým programem dopřát kladnou zkušenost s církví. Noc kostelů díky svému kulturnímu pozadí a pestrým programům umožňuje setkání s křesťanstvím skrze hudbu, umění, zážitky. Lidé se mohou podívat do běžně nepřístupných míst, často formou komentovaných prohlídek. Každé společenství si zajišťuje svůj vlastní program, který odpovídá charakteru společenství, díky čemuž se prezentuje křesťanský život a kultura v celé šíři. Koordinaci akce zajišťuje biskupství.⁹⁸

Noc kostelů jsem z časových a později i zdravotních důvodů v rámci mého výzkumu stihla v bazilice sv. Ludmily navštívit pouze jednou – 10. 6. 2022. Farnost akci s předstihem prezentovala na svých webových stránkách a také na hlavních dveřích kostela, kde visel velký a opravdu nepřehlédnutelný plakát s nadpisem akce, datem a programem. Program na této Noci kostelů začal v 18 hodin varhanním koncertem v podání paní Ivy Rosario, tamější varhanice, v 19:15 následovalo vystoupení Flétnového kvarteta žáků konzervatoře Jaroslava Ježka, ve 20 hodin se pokračovalo přednáškou o historii kostela a jeho významných osobnostech, od 20:45 vystupovala Svatoludmilská gregoriánská schola s pásmem gregoriánského a ambrosiánského chorálu, ve 21:30 následovalo letní kino, které se uskutečnilo před kostelem sv. Ludmily a celý program byl zakončen ve 22:30 společnou modlitbou.

10. 6. 2022 Noc Kostelů

Přišla jsem do kostela před šestou hodinou. V kostele bylo hodně lidí, odhadem cca 300. Zastoupeny byly všechny věkové kategorie, nejvíce bylo lidí okolo 30 let a 50+ let. V kostele bylo obsazené téměř všechno sezení, jak lavice, tak rozkládací židle. Dost lidí také stálo. Před lavicemi byl natažený provaz, aby lidé nemohli volně chodit po všech částech kostela. Kostel byl zhasnutý, rozsvítil se až přesně v 18 h. V kostele nepanovala taková „posvátná“ atmosféra, která tam bývá při mších.

Koncert varhan 18:00

Po rozsvícení vyšel pan farář Berka a začal uvítacím proslovem, ve kterém zmínil, že u bočního oltáře jsou papírky, tužky a krabice, kam si každý může napsat své přání. Přáním se pak požehná na nedělní mši.

V nastalém tichu někomu z návštěvníků zazvonil telefon. Pak pan farář pokračoval úvodem varhanního koncertu v podání Ivy Rosario. Poprosil nás o vypnutí telefonů a ať netleskáme během koncertu. Potlesk bude až na konci. Dále uvedl skladby. Jako první zazní skladba pro sólové varhany od francouzského romantického skladatele Césara Francka. V jeho skladbách jsou časté harmonické modulace, změny nálady a stylu. Uslyšíme No. 2 v b-moll. Stručně shrnul skladbu. K chorálu se jako kontrast ve skladbě objevuje severská melodie – je něžná, jako by měla symbolizovat božskou lásku. Skladba je zakončena opakováním této severské melodie. Snaží se tím kontrastem naznačovat životní turbulence. Skladba bude trvat kolem 18 min. Následně nám popřál, ať je to pro nás krásný, duchovní zážitek.

⁹⁸ Noc kostelů: Cíle. Online. Noc kostelů. Dostupné z: <https://nockostelu.cz/informace/cile/>. [cit. 2024-06-08].

Do kostela stále přicházeli lidé. Téměř nikdo z příchozích se po vstupu nepokřížoval a nepoklekl, jako to dělá většina návštěvníků mši.

Po tomto delším úvodu rozezněla paní Rosario velké varhany na kůru. Skladba začala hlubší klidnou melodii, kterou doprovázely vysoké táhlé tóny. Hudba postupně gradovala do dynamičtější části, kterou vystřídala tišší, „něžnější“ část. Skladba byla opravdu kontrastní. Během koncertu si pár lidí procházelo kostel, většina lidí ale seděla a poslouchala.

Po dohrání skladby pan farář uvedl druhou skladbu, která tento koncert uzavře. Jednalo se o skladbu Paean od Kennetha Leightona. Skladatele uvedl jako jednoho z nejlepších britských skladatelů po druhé světové válce nejen pro varhany. Skladba Paean, z roku 1966, je výrazně rytmická. Je v ní slyšet autorův velký cit pro harmonii, skladba má triumfální náladu. Zároveň obsahuje i lyrický nádech, který hned nabere na síle a vyvrcholí v triumf. Kompozice bude cca na 7 min. Pak nám pan farář popřál opět pěkný zážitek a odešel do sakristie.

Paní Rosario začala opět hrát na varhany. Během skladby odešlo z kostela několik lidí. Po konci skladby se ozval veliký aplaus. Opět vyšel pan farář, poprosil varhanici, aby za námi přišla dolů. Chvilu jí trvalo sejít z kůru, ale když přišla, lidé začali opět tleskat a snad ještě více. Pár lidí tam zapískalo. Jeden pán na celý kostel zavolal, že tomuhle se prostě musí zatleskat a vyzýval nás, ať tleskáme víc.

Sešla mezi nás velmi sympatická paní, oblečená do džínů a formálnějšího svetříku. Pan farář pro ni odstranil provázek, kterým byl omezen vstup k oltáři, poděkoval jí a předal bílou růži. Následně měl pan farář závěrečný proslov a pozval nás na následující vystoupení flétnového kvarteta, které začne za tři čtvrtě hodiny. Tohoto vystoupení jsem se neúčastnila.

Přednáška o kostele 20:00

Přednáška byla o založení kostela a významných osobnostech s tím spojených. V kostele nyní bylo méně lidí, cca 150-200, nejzastoupenější skupině bych tipovala kolem čtyřiceti let. Nyní jsem si všimla, že v kostele byla vystavená nová výstava.

Přednášku přednášel pan farář Berka od vzniku Vinohrad jako města roku 1879. Tehdejší starostové pozvali architekta Josefa Mocekra, který navrhl i tento kostel. Základní kámen kostela byl položen 25. 11. 1888, vysvěcen 8. 10. 1893. Povídal o návrzích interiéru, lavic, zповědnice, rámu na křížovou cestu atd. Na výzdobu chrámu byli pozvaní dobří umělci a několik jich vyjmenoval. Následně povídal o prvním faráři i o císaři Franzi Josefu I., který kostel dvakrát navštívil (1891 a 1907). Mluvil o významných lidech, kteří se tam ženili (př. Eduard Beneš, Jaroslav Hašek, Josef Čapek, Jiřina Bohdalová), křtili (př. Milada Horáková), ministrovali nebo sloužili na vitrážích. Velké varhany se během války zachránily, do posledního šroubku jsou prý celé originální. Ovšem během bombardování dost utrpěl kostel, který měl proraženou klenbu.

Dále mluvil o zvonech – zůstal tady jen jeden zvon, Umíráček, který v kostele stále je.

Následně nás všechny kostelem provedl a udělal nám komentovanou prohlídku.

Vystoupení scholy 21:25

Po prohlídce následovalo vystoupení Svatoludmilské gregoriánské scholy. V kostele bylo cca 200-250 lidí. Panovala tam už úplně jiná atmosféra, jak vitrážemi nepronikaly paprsky světla.

Opět měl na začátku pan farář Berka krátký úvodní proslov, na který navázala Simona Postlerová. Povídala, že soubor vznikl v kostele sv. Ludmily a působí tam přes 20 let. Zpívá především gregoriánský chorál při latinské mši a snaží se o zpřístupnění středověké hudby i mimo obřady. V dnešní uspěchané době nám gregoriánský chorál nabízí možnost se zastavit a zaposlouchat. Schola chce připomenout některé ze skutečných pokladů evropské hudební a knižní kultury. Druhým cílem

scholy je představit duchovní hudbu v její pestrosti – od západu křesťanství do východu, od latinských chorálů po písně v národních jazycích. Pak lehce uvedla první blok čtyř skladeb.

*Ženy zpívaly z kůru, tudíž nebyly vidět. Jako první skladbu zpívaly hymnus *Veni creator spiritus* latinským jednohlasem, podle mého pohledu dost vysokým. Po dozpívání skladby bylo malé ticho. Pak opět nastoupily na druhou skladbu, tentokrát vícehlasně – trojhlasně. Zpěv byl opět v latině. Jako třetí zazněla skladba *Victimae paschali laudes*, tentokrát dvojhlasem. První blok ukončila chorálová skladba *Ave Maria*. Tato latinská skladba byla oproti předchozím melodicky akčnější. Všechny skladby z tohoto pásma mi zněly dost podobně.*

*Po Ave Maria bylo chvíli ticho, než Simona Postlerová pokračovala s proslovem o skladbách dalšího pásma. Říkala, že zazní skladba z Albajulského kodexu. Dále informovala, že rukopis patří mezi rorátní knihy, knihy adventního období. Uslyšíme z něho dvě tříhlasé české adventní skladby. Mezi tyto skladby bude vsunutá antifona na biblický text z Písně písní, kterou schola předvede podle vlastního přepisu z pražského graduálu z 16. století. Na závěr zazní vícehlasá skladba ze začátku 14. století *Lux vera lucis radium* – hymnus o svaté Ludmile. I v tomto pásmu se střídaly jednohlasé a vícehlasé skladby.*

*Pak paní Postlerová pokračovala s úvodem předposledního pásma. Následující skladby budou v kontrastu, ale všechny vyjadřují vztah člověka k Bohu. Nejprve zazní gregoriánská antifona – *Kde je opravdová láska, tam přebývá Bůh – Ubi caritas*, z přelomu 9. a 10. st. Pásmo zakončí píseň z 19. století, kterou schola nacvičila v původním řeckém znění a soudobé úpravě.*

*Po doznění písní pokračovala paní Postlerová představením posledního pásma skladeb. Zazní píseň *Soudce všeho světa, Bože*, kterou schola do programu zařadila jako ukázkou nadčasové skladby. Poprvé vyšla v Komenského kancionálu roku 1659 a byla velmi populární už v 16. st. Celý koncert zakončí italská skladba z 15. století s názvem *Altra trinita beata*. Následně nám poděkovala a předem se rozloučila.*

Na závěr zazněly dva vícehlasy, první z nich byl v českém jazyce.

Následně zakončil koncert scholy pan farář Berka, když pozval scholu dolů před oltář. Nastoupilo 7 žen mezi 40-70 lety. Lidé jim začali hodně tleskat. Pan farář každé dámě předal bílou růži.

Poté nás pan farář pozval na následující dokument a popřál nám pěkný večer.

Dokument 20:30

Dokument se promítal na plátno před kostelem sv. Ludmily. Lidé seděli na lavičkách, které byly připravené u schodů, nebo přímo na schodech a koukali na plátno před nimi. Promítání mělo začít ve 20:30. Přišla jsem ke kostelu o deset minut později a dokument už běžel. Sledovalo ho cca 50 lidí. V průběhu dokumentu lidé různě odcházeli, chodili do a z kostela.

Dokument byl o premonstrátském řádu, který je v Česku již 900 let. Na konci dokumentu sedělo a dívalo se cca 20 lidí.

Noční modlitba 22:15

Do kostela jsem vešla deset minut po desáté, uvnitř sedělo mezi 20-30 lidmi, spíše kolem 40 let a mladší. Nárazově vcházeli a odcházeli lidé prohlížející si kostel. Chvillemi se kostel skoro vyprázdnil, pak se opět lehce zaplnil.

Ve 20:26 před nás vyšel otec Berka a pověděl: „Ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého.“ Pak všichni společně odříkali modlitby Otčenáš a Zdrávas Maria. Po modlitbách pan farář řekl: „Pán s vámi.“, my odpověděli: „I s tebou.“ Popřál nám dobrou noc a rozloučili jsme se.

Na Noc kostelů mívá bazilika sv. Ludmily hudebně pestrý program. Letošní ročník 2024 začínal už v 17:45 desetiminutovým vystoupením pěveckého sboru Arcibiskupského gymnázia, následovala Sofia Sejková z Arcibiskupského gymnázia s hrou na harfu a skladbou Flamenco od Debory Henson-Conant, od 18:10 účinkoval orchestr a sbory Arcibiskupského gymnázia, kteří vystoupili se mší od Josepha Haydna – Missa brevis Sancti Joannis de Deo. Od 18:45 následoval tříčtvrtěhodinový koncert, který zahrála na varhany paní Iva Rosario a Christoph Slaměník, na klarinet Jakub Šimek a baryton zapíval Josef Macek. Po tomto pásmu proběhla od 19:30 přednáška o králi Davidovi, pokračovalo se ve 20:30 pěveckým koncertem lidových i duchovních písní v podání sboru Krásné zpěvačky s klavírním doprovodem. Od 21:15 navázala ženská gregoriánská schola, která si připravila pásmo gregoriánského chorálu a raných vícehlasů. Ve 22:00 se pokračovalo přednáškou o historii kostela a významných osobnostech s ním spjatých. Celý program byl zakončen společnou modlitbou ve 22:45.

Na Noci kostelů tradičně vystupuje ženská gregoriánská schola, kterou představím v příští kapitole. Program jejich vystoupení sestavuje vedoucí scholy paní Štefancová. Pásmo je většinou půlhodinové, rozdělené do tří až čtyř kratších bloků proložených čteným slovem. V této části mají prostor na odpočinek nejen členky scholy, ale i posluchači, pro které může být poslech takového typu skladeb náročný. Na rok 2024 vedoucí sestavovala pásmo způsobem, kdy v každém bloku zazněly skladby z různých liturgických období. „Je to trochu „pelmel“, ale zase to dává představu o bohatosti a kráse chorálu.“⁹⁹

Do programu schola zařazuje chorály i vícehlasy. Při výběru písní upřednostňuje písně líbivější a snazší na poslech pro publikum. Během Noci kostelů jde chorál většinou do pozadí, více prostoru má vícehlas, „protože kdo není zvyklý na jednohlas, tak poslouchat půl hodiny chorál... To vím od známých, kteří jsou muzikanti, pak řeknou, no, zpíváte hezky čistě, ale je to vlastně pořád stejné. Ono to tak není, ale člověk to musí víc znát.“¹⁰⁰

Na letošní Noci kostelů zazněly malé varhany z důvodu rekonstrukce popraskané rozety, která se dá opravit pouze z kůru. Paní Rosario si připravila i letos varhanní koncert, kdy zaznělo dílo od varhaníka Dietricha Buxtehudeho.

V této kapitole byl nastíněn hudební svět v bazilice sv. Ludmily, který je určen pro širokou veřejnost. Její hudební dění z velké části farnost neorganizovala, byla to především iniciativa městské části v případě vystoupení sborů během vánočních trhů a Signal Festivalu

⁹⁹ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Osobní rozhovor. Praha, 16. 4. 2024. /13. 5. 2024

¹⁰⁰ Tamtéž

nebo biskupství v případě Noci kostelů. Farnost tyto iniciativy schvaluje a případně vytvoří zázemí či program, jako při Noci kostelů.

Hudební dění v této části bylo především v prezentačním modu. Publikum se mohlo podívat na předem důkladně připravené a nazkoušené koncerty v podání hudebníků. Z příkladů, které jsem zde uvedla, byl prezentační modus narušen pouze jednou během vystoupení pěveckých sborů, kdy nám umožnili se na poslední koledu přidat a participovat tak na hudební tvorbě.

Do kostela takto měli přístup všichni lidé bez rozdílu, z jejich vystupování bylo poznat, že značná část nejsou praktikující křesťané. To nejspíše mělo za následek jinou atmosféru, jak jsem si poznačila do terénních poznámek z Noci kostelů: „V kostele nepanovala taková „posvátná“ atmosféra, která tam bývá při mších.“

Bazilika jako místo pro církevní účely

V této kapitole jsem pojala baziliku jako polo-veřejný, polo-soukromý prostor, kdy je bazilika otevřená pro církevní účely především věřícím lidem, ale vstoupit do ní může každý. Bazilika má každý den pevně stanovené časy bohoslužeb. Každý den se koná bohoslužba od 16:30, v neděli se konají tři bohoslužby – od 9:00, od 11:00 a od 16:30. Do každé mše bývá v bazilice zakomponovaná hudba, většinou se jedná o varhanní hudbu a zpěv, ale také se konají bohoslužby za čistě vokálního doprovodu. V této kapitole si představíme hudební svět v rámci liturgického dění v bazilice, jaké hudební dění se zde pořádá, kdo a pro koho jej pořádá. Jelikož je v rámci bohoslužby kladen důraz na aktivní účast lidu, můžeme si povšimnout participačního modu při tvorbě hudby, kdy celé shromáždění zpívá společně.

Bohoslužba

Skrze náboženství vyjadřují jeho stoupenci vztah k předmětu víry určitými úkony, které mají po jistém historickém vývoji danou relativně fixní podobu – „posloupnost náboženských projevů, konaných určenou osobou před shromážděním souvěrců, kteří projevují většinou různý, většinou konvenčně daný stupeň aktivity.“ Dělají to proto, aby člověk navázal kontakt s transcendentem.¹⁰¹ Křesťanskou liturgii „ lze definovat jako souhrn obřadů a náboženských úkonů, jimiž církev uskutečňuje vlastní kněžské povolání – stává se prostředníkem mezi Bohem a člověkem.“ Realizuje se ve formě „modlitby církevních hodinek, svátostí a mše.“¹⁰²

Budu se zde zabývat pouze mší, která je nejvyšší z liturgických forem,¹⁰³ jelikož „se v ní znovu uskutečňuje Kristova oběť na kříži a Kristův odkaz Poslední večeře se zde zpřístupňuje všem zúčastněným věřícím.“¹⁰⁴ Bohoslužba připomíná moment, kdy Bůh sestoupil v osobě Ježíše Krista na svět, vzal na sebe hříchy celého lidstva, jeho utrpení, následné zmrtvýchvstání a nanebevstoupení a vyzývá, aby ho bohoslužebné shromáždění následovalo a snažilo se mu připodobnit. Vrcholem bohoslužby je slavení eucharistie.¹⁰⁵

Mše se skládá ze čtyř částí – z úvodních obřadů, bohoslužby slova, bohoslužby oběti a závěrečných obřadů. V rámci těchto částí se dějí úkony, které jsou buď pevně dané nebo proměnlivé podle liturgického kalendáře. V následném textu jsou pevně dané úkony podtrženy.

¹⁰¹ NEDĚLKA, Michal. *Mše v soudobé české hudbě*. Praha: Karolinum, 2005., s. 31, ISBN 80-246-1014-0.

¹⁰² Tamtéž, s. 34

¹⁰³ Tamtéž, s. 51

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 52

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 21, 36

• Úvodní obřady

Na začátku úvodních obřadů se při příchodu kněze zpívá vstupní zpěv, ten se v průběhu roku mění. Pokud není vstupní zpěv, recituje se na příchod kněze antifona¹⁰⁶ z misálu¹⁰⁷. Po nastoupení je pozdrav, kdy kněz pozdraví oltář a shromáždění lidu, pokaždé stejným způsobem, Kněz se pokloní oltáři, políbí ho a uvítá lid slovy: „Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“ Během toho se všichni pokřizují. Lid mu odpoví: „Amen“. Kněz pokračuje s rozepjatýma rukama: „Milost našeho Pána Ježíše Krista, láska Boží a společenství svatého Ducha ať je s vámi se všemi.“ (zde může říci více variant) Lid odpoví: „I s tebou.“ Po pozdravu následuje většinou uvedení do bohoslužby knězem. Pak následuje úkon kajícínosti, kdy se všichni zúčastnění společně vyznávají z hříchů a prosí o odpuštění. Kněz k němu vyzve několika větami. Na to všichni říkají: „Vyznávám se všemohoucímu Bohu – a vám všem, – že často hřeším – myšlením, slovy i skutky – a nekonám, co mám konat.“ Všichni se začnou bít v prsa a pokračují: „Je to má vina, má veliká vina. – Proto prosím Matku Boží, Pannu Marii, – všechny anděly a svaté – i vás, bratři a sestry, – abyste se za mě u Boha přimlouvali“ (je více variant, tato je nejčastější). Kněz pokračuje: „Smiluj se nad námi, všemohoucí Bože, odpusť nám hříchy a doved’ nás do života věčného.“ Lid odpoví: „Amen.“ Po úkonu kajícínosti následuje oslavný zpěv s prosbou o Boží milosrdenství Kyrie, eleison/Pane, smiluj se. O nedělích a svátcích mimo adventní a postní dobu naváže chvalozpěv Gloria/Sláva na výsostech Bohu. Posledním úkonem v úvodních obřadech je vstupní modlitba. Kněz řekne se sepjatýma rukama: „Modleme se... (zde pronáší řeč, která se vztahuje k povaze mše) ...po všechny věky věků.“ Lid odpoví: „Amen.“¹⁰⁸

• Bohoslužba slova

Poté jde většinou jeden člověk z lidu na kazatelnu, kde přečte první čtení. To je vybíráno v neděli ze Starého zákona, ve velikonoční době ze Skutků apoštolů. Je zakončeno od předčítajícího slovy: „Slyšeli jsme slovo Boží.“ Lid reaguje: „Bohu díky.“ Pak následuje mezizpěv, kdy se obvykle zpívá responsoriální žalm tematicky navazující na právě proběhlé čtení. Zpěvák/schola zpívá žalm, lid zpěvem odpovídá opakovanou odpovědí. Pak následuje druhé čtení v podání jiného člena shromáždění, které bývá z Listů apoštolů nebo o

¹⁰⁶ Liturgický verš, který je zpíván či recitován v podání dvou střídajících se hlasů/sborů

¹⁰⁷ Liturgická kniha, která obsahuje modlitby a čtení ke mšim

¹⁰⁸ *Kancionál: Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 17. vyd., 5. (1. opr.) ve Zvonu. Praha: Zvon, 1994., s. 53-66, ISBN isbn80-7113-095-8.

NEDĚLKA, ref. 101, s. 49-52

Mešní řád. Online. M.Liturgie.cz. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/mesnirad.htm>. [cit. 2024-06-09].

velikonoční době ze Zjevení svatého Jana. Po čtení se navazuje zpěvem před evangeliem, většinou se zpívá Aleluja, kdy toto slovo uvozuje a poté uzavírá text písně. Pak následuje čtení evangelia. Před ním se kněz skloní před oltář a poprosí Boha, ať mu očistí srdce i ústa, aby dobře předal svaté evangelium. Kněz vyjde na kazatelnu a poví: „Pán s vámi.“ Lid odpoví: „I s tebou“. Kněz: „Slova svatého evangelia podle ... (doplní se podle aktuálního čtení).“ Lid: „Sláva tobě, Pane.“ Následně kněz přečte evangelium. Po něm řekne: „Slyšeli jsme slovo Boží.“ Lid: „Chvála tobě, Kriste.“ Po čtení evangelia následuje homilie, kdy kněz vykládá některý z právě zaznělých textů. Ve většině případů mluví stále z kazatelny. O nedělích a významných příležitostech se po homilii pokračuje Credem/vyznáním víry, které se recituje, ojedinele i zpívá. Při vyznání víry se většinou říká Nicejsko-konstantinopolské vyznání. Posledním úkonem bohoslužby slova jsou přímluvy, kdy všichni prosí za církev, za svět, za trpící lid atd. Na jednotlivé výzvy lid odpovídá: „Prosíme tě, vyslyš nás.“¹⁰⁹

• Bohoslužba oběti

Následuje příprava darů. Zástupci (v neděli po vybrání příspěvků) přináší knězi dary – chléb a víno, ten je od nich přijímá a nese na oltář. Tento úkon je většinou také doprovázen hudbou. Kněz při tom říká potichu modlitby a umyje si ruce. Po konci zpěvu kněz vyzve: „Modleme se, aby Bůh přijal oběť své církve.“ Lid: „Ať ji přijme ke své slávě a k spáse světa.“ Následuje modlitba nad dary, která přípravu darů uzavírá. Kněz ji říká s rozepjatýma rukama. Lid na ni odpoví: „Amen.“ Pak následuje preface/eucharistická modlitba. Začíná dialogem mezi knězem a lidem. Kněz: „Pán s vámi.“ Lid: „I s tebou.“ Kněz: „Vzhůru srdce.“ Lid: „Máme je u Pána.“ Kněz: „Vzdávejme díky Bohu, našemu Otci.“ Lid: „Je to důstojné a spravedlivé.“ Kněz pronese prefaci, následuje společný zpěv Sanctus/Svatý, čímž se uzavírá preface. Po zpěvu následuje anafora/vlastní eucharistická modlitba, během které dojde k proměnění chleba na tělo a vína na krev Kristovu. Lid ji zakončí slovy: „Amen.“ Kněz vyzve k modlitbě Páně, načež všichni společně odříkají modlitbu Otčenáš, kněz pak v modlitbě pokračuje sám. Po modlitbě nastává pozdravení pokoje, čímž účastníci mše vyjadřují vzájemné odpuštění, lásku a jednotu, díky čemuž mohou přistoupit s čistým srdcem k eucharistické hostině. Ta je opět uvedena krátkým dialogem mezi knězem a lidem. Po něm kněz vyzve, ať se navzájem pozdravíme pozdravením pokoje. Na to si lidé většinou podají ruce se slovy: „Pokoj s tebou.“ Následuje úkon lámání chleba, při kterém kněz znovu

¹⁰⁹ *Kancionál: Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 17. vyd., 5. (1. opr.) ve Zvonu. Praha: Zvon, 1994., s. 53-66, ISBN isbn80-7113-095-8.

NEDĚLKA, ref. 101, s. 49-52

Mešní řád. Online. M.Liturgie.cz. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/mesnirad.htm>. [cit. 2024-06-09].

zpřítomňuje Kristův akt při poslední večeři „jako znamení toho, že všichni, kdo jedí jeden chléb, jsou jedno tělo.“¹¹⁰ Kněz láme hostii a části ji upustí do kalichu, při tom říká: „Svátost Kristova těla a jeho krve ať nám slouží k věčnému životu.“ Úkon lámání chleba je doprovázen zpěvem nebo recitací Agnus Dei/Beránku Boží. Následuje samotné přijímání. Kněz opět danou promluvou pozve věřící k večeři Páně, načež všichni odříkají: „Pane, nezasloužím si, abys ke mně přišel, ale řekni jen slovo a má duše bude uzdravena.“ Jako první přijme svaté přijímání kněz. Během jeho přijímání se začíná zpívat zpěv k přijímání, který následně doprovází celý úkon, případně se místo zpěvu může přečíst příslušná antifona z misálu. Poté jde kněz dávat přijímání věřícím, kteří se na tento úkon seřadí ve frontě. Každému ukáže hostii se slovy: „Tělo Kristovo.“ Přijímající odpoví: „Amen.“ Po rozdání přijímání kněz vyčistí patěnu a kalich, během toho říká: „Přijetí svátosti těla a krve, Pane, ať nás posilní a stane se pro nás lékem nesmrtelnosti.“ Stále je to doprovázeno zpěvem. Po konci písně kněz vyzve k modlitbě po přijímání, následná modlitba „spočívá v prosbě o užitek svátosti.“¹¹¹ Modlitbu všichni zakončí slovy: „Amen.“¹¹²

• Závěrečné obřady

Na začátku závěrečných obřadů kněz většinou říká ohlášky či jiná sdělení a oznámení. Pak následuje požehnání a propuštění, kdy se kněz obrátí k lidu a proběhne malý dialog. Kněz s rozepjatýma rukama říká: „Pán s vámi.“ Lid odpoví: „I s tebou.“ Kněz: „Požehnej vás všemohoucí Bůh Otec i Syn i Duch svatý.“ Lid: „Amen.“ Zde může zaznít jiné požehnání nebo další modlitba nad lidem. Následně kněz pronese: „Jděte ve jménu Páně.“ Lid odpoví: „Bohu díky.“ Kněz políbí oltář a spolu se svým průvodem odchází. Odchod bývá také doprovázen zpěvem.¹¹³

Hudba při bohoslužbě

Během bohoslužby je kladen důraz i na estetické působení, do čehož se řadí i hudební složka. Historicky měla liturgická hudba a její tvorba dvě tendence – hudba má plnit

¹¹⁰ NEDĚLKA, ref. 101, s. 51

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² *Kancionál: Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 17. vyd., 5. (1. opr.) ve Zvonu. Praha: Zvon, 1994., s. 53-66, ISBN isbn80-7113-095-8.

NEDĚLKA, ref. 101, s. 49-52

Mešní řád. Online. M.Liturgie.cz. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/mesnirad.htm>. [cit. 2024-06-09].

¹¹³ *Kancionál: Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 17. vyd., 5. (1. opr.) ve Zvonu. Praha: Zvon, 1994., s. 53-66, ISBN isbn80-7113-095-8.

NEDĚLKA, ref. 101, s. 49-52

Mešní řád. Online. M.Liturgie.cz. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/mesnirad.htm>. [cit. 2024-06-09].

služebnou úlohu, kdy na sebe nemá poutat pozornost účastníků, ale má umocňovat účinek liturgických textů. Druhá tendence byl okázalý a téměř koncertní projev s liturgickým textem jako druhořadým doplňkem. Oba proudy „liturgickou hudbu pojímaly jako výsadu školených interpretů, zatímco laikům zbýval pouhý poslech.“ Zároveň mše probíhala v latině, tudíž věřící se podíleli na bohoslužbě jen pasivně. Změna nastala v 60. letech 20. století s II. vatikánským koncilem, kdy byl dán důraz na liturgickou hudbu „jako nezbytnou podmínku liturgického provozu,“ díky níž se má lid aktivně podílet na bohoslužbě zpěvem části mešní liturgie. Mše jako hudební útvar má dvě složky. První složkou je proměnlivé proprium, jehož texty se vztahují ke konkrétním liturgickým dnům. Druhou složkou je ordinarium, jehož texty zůstávají neměnné.¹¹⁴

Ordinarium je neměnná část mše, ale v podání různých zhudebněných ordiárií se mohou části hudebně odlišovat. Skládá se z částí Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus a Agnus. Kyrie následuje při mši po úkonu kajícího. Kněz či zpěvák přednáší fráze buď v původní řecké verzi, nebo v národním jazyce – Kyrie, eleison/Pane, smiluj se a Christe, eleison/Kriste, smiluj se. Lid je po nich opakuje. Druhou částí je Gloria, tento zpěv se zpívá o nedělích a svátcích mimo období adventu a půstu. Celý hymnus začíná biblickými slovy z Lukášova evangelia: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle.“ Poté následují dvě strofy, v první se oslavuje Bůh Otec, v druhé Kristus. Po čtení evangelia a homilii následuje Credo (věřím), jedná se o vyznání víry, které se obvykle recituje, v některých případech i zpívá. Po prefaci následuje Sanctus složený ze dvou částí – Sanctus (Svatý) a Benedictus (Požehnaný), obě části končí zvoláním: „Hosana na výsostech.“ Poslední částí ordinária je zpěv Agnus Dei (Beránku Boží), který zní během úkonu lámání chleba. Neslouží jen jako doprovodný zpěv, ale je „soustředěnou invokací shromážděné obce.“¹¹⁵

Zhudebněné proprium je proměnlivá část mše. Je složeno z několika částí. Začíná Introitem (vstupním zpěvem), kdy sbor/lid zpívá při příchodu kněze k oltáři. Dále je Graduale (stupňový zpěv). V této části se zpívají žalmy mezi čtením biblických textů. Po prvním čtení probíhá většinou ve formě responsoriálního žalmu – „střídavý liturgický zpěv, který se skládá z odpovědi věřících (responsio) na sólový zpěv zpravidla přednášený knězem.“¹¹⁶ Během mého výzkumu byl tento sólový zpěv především v podání varhaníka, zpěváka, sboru nebo scholy, v podání kněze velmi ojediněle. Podle liturgické doby bývá ke Graduale připojen zpěv Aleluja nebo Tractus. Po čtení evangelia se zpívá Ofertorium (obětování) jako doprovod pro

¹¹⁴ NEDĚLKA, ref. 101, s. 53-54

¹¹⁵ Tamtéž, s. 56-65

¹¹⁶ VYSKOČIL, Jiří. *Stručný slovník duchovní hudby*. Čelákovice: Městské muzeum, 1991., s. 135

přípravu obětních darů. Poté po prefaci následuje Communio, tedy zpěv k přijímání.¹¹⁷ Poslední proměnlivou zhudebněnou částí mše je zpěv na závěr mše, při kterém odchází kněz s průvodem.¹¹⁸

„Ordinarium je základ mše [...], je to korpus dortu, písňe jsou třešničky, které se přidávají, [...] které zbohacují korpus, [...] ale kdybychom neměli třešničky, tak pořád máme mši.“¹¹⁹

Roráty

Dále se v bazilice každoročně konají roráty. Roráty jsou „liturgicko-hudební forma ranní mariánské adventní mše“, při které se zpívají rorátní zpěvy.¹²⁰ Jejich původ sahá do doby Karla IV., kdy byl při mši zpíván latinský chorál. V 16. století se latinský text začal překládat do češtiny, ale stále to byla chorálová melodie. Do tohoto českého chorálu se vkládaly mensurované písňe s textem příslušného církevního období, čímž vznikly rorátní písňe.¹²¹ Mgr. Václav Benda ve své bakalářské práci zmiňuje i roli, kterou české části rorátních zpěvů sehrály během českého národního obrození. Vedle dalších zdrojů se i od rorátů odvozovalo národní sebeurčení.¹²²

Během adventní doby se v bazilice každé úterý a čtvrtek konají od 6 hodin ráno u bočního oltáře Panny Marie rorátní mše. Tyto ranní rorátní mše mají symbolizovat narození Krista, čímž se přináší světlo do tohoto světa. Ráno vstupujeme do kostela ještě za tmy, následuje mše a odcházíme s rozedníváním se.¹²³ Jakým způsobem probíhají rorátní mše v bazilice sv. Ludmily opět podložím terénními poznámkami. Roráty jsem během výzkumu navštívila dvakrát, probíhaly stejně, jen se lišily čtením, žalmem a počtem návštěvníků. Na jednu mši přišlo čtrnáct lidí, na druhou cca třicet. Mezi návštěvníky druhé mše jsem viděla téměř všechny lidi z první mše.

¹¹⁷ NEDĚLKA, ref. 101, s. 54-56

¹¹⁸ CIKRLE, Karel a SEHNAL, Jiří. *Příručka pro varhaníky*. Rosice: Gloria, 1999., s. 79, ISBN 80-86200-13-2.

¹¹⁹ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024

¹²⁰ *Roráty*. Online. Svata-hora.cz. 2004. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20081223024231/http://svata-hora.cz/cz/article/250/roraty>. [cit. 2024-06-11].

¹²¹ CIKRLE, SEHNAL, ref. 118, s. 137

¹²² BENDA, Václav. *České roráty a jejich místo v liturgii adventu*. Online, Bakalářská práce, vedoucí Mgr. ThLic. Jan Kotas. Praha: UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE, KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA, Katedra pastorálních oborů a právních věd, 2015., s. 53, Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/80603/BPTX_2013_2_11260_0_363130_0_152222.pdf?sequence=1. [cit. 2024-06-11].

¹²³ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024

13. 12. 2022 Roráty od 6:00

Přišla jsem chvíli před šestou hodinou jako úplně poslední. V kostele už sedělo 13 lidí (od pohledu jsem všem tipovala od 30 do 50 let). Dále byli přítomni dva kněží, varhanice (paní Rosario) a zpěvák, který stál u varhan a mluvil s varhanicí. Všichni jsme byli pouze v jedné části kostela u malých varhan a bočního oltáře Panny Marie. Lavice v této části kostela byly přeskládané jinak, než obvykle bývají. V uličce u varhan bylo připravených 7-8 lavic a několik skládacích židlí rovnoběžně s velkými lavicemi, všechny natočené směrem k bočnímu oltáři. Kostel byl zhasnutý, jen s opravdu nepatrným osvětlením, na každé lavici hořely dvě svíčky. Na židlích a lavicích byly připraveny zpěvníky nadepsané Adventní roráty v kostele sv. Ludmily na Královských Vinohradech.

Posadila jsem se do poslední lavice k další paní, přímo před zpěvník. Kousek ode mě byla zapálená hřbitovní svíčka Madona. Téměř všichni v kostele byli nachlazení. V 6:01 se zacinklo na začátek mše. Postavili jsme se, paní Rosario nasadila tón na malé varhany. Nato začal zpívat zpěvák do mikrofonu – Introit. Po prvních dvou slovech se k němu zpěvem začali přidávat ostatní lidé. Zpěvák bych zařadila na pomezí barytonu a tenoru. Všichni jsme zpívali jednohlasem pouze vokálně, bez doprovodu varhan. Text skladby vyprávěl, že proroci, králové a toužebný lid chtěli spatřit Spasitele. Po dozpívání daly varhany návazně pár akordů, čímž začala druhá píseň. Začínala slovy Sstup dolů Mesiáši, což byla poslední slova předchozího zpěvu. Tato skladba měla 4 sloky. Doprovodná varhanní hra byla převážně akordová. Textem se prosilo, aby sestoupil Spasitel, vykoupil nás a smířil s Otcem. Zpívali úplně všichni účastníci. Po dohrání nechaly varhany znít tón f a zpěvák vteřinku nato nastoupil se zpěvem, který byl na další straně zpěvníku označeným číslem tři. Skladba byla na tři řádky, celou ji zpíval jen zpěvák bez jakéhokoli doprovodu. Melodie písně byla klidná. Text pojednával o slávě Boží v nebi. Plynule navázala část označená číslem čtyři, která navazovala také textem. Varhany daly mezi skladbami čtyři doby jako mezihru v rytmu skladby. Se zpěvákem zpívali i ostatní lidé, potichu, ale zpívali. Skladba měla tři sloky. Doprovod na varhany byl lehký, s živější melodií. Text pojednával o slávě Boží. Pod notami bylo dole na stránce napsáno – následuje chorál. Varhany daly opět tón f, který vycházel z předchozí skladby a od toho tónu začal zpěvák zpívat část s číslem pět. Zpěvák zpíval bez doprovodu, text vzdával slávu Otcí i Synu i Duchu svatému. Plynule, nyní bez mezihry, navázala šestá část, která měla úplně stejnou melodii jako čtvrtá. Zpívali všichni s doprovodem varhan. Celé to byla nejspíš jedna delší píseň vstupního zpěvu, jen rozdělená na šest částí. Odpovídalo to i charakterově, ve skladbě jsem rozeznala dvě části – to, co zpívali všichni a to, co zpíval jen zpěvák. Tyto dvě části se odrážely i ve dvou „opakujících“ se melodiích/motivech.

Po této písni začaly úvodní obřady mše. Po úkonu kajícnosti uvedly varhany pár akordy písně Kyrie, eleison. Zpěvák předzpíval s lehkým varhanním doprovodem, lid mu odpovídal za silnějšího doprovodu varhan. Tato píseň byla také zapsaná ve zpěvníku.

Po písni proběhla vstupní modlitba. Ke konci se zvedl jeden muž z předních řad, šel k oltáři a četl z knihy proroka Izajáše.

V kostele bylo velké šero, kromě bodového osvětlení na zpěváka a varhanici, nejspíše aby viděli na noty. Občas přišel nějaký opozdilec. V kostele byla zima, všem nám šla pára od pusy.

Po čtení kněz zazpíval frázi z responsoriálního žalmu, kterou po něm lidé zopakovali. Toto bylo pouze vokální, bez varhan. Poté kněz zpíval žalm s příběhem o Hospodinovi, který lidé prokládali zpěvem fráze.

Varhany nasadily tón a zpěvák začal sám bez doprovodu varhan zpívat Alleluia. Postavili jsme se. Následovala malá varhanní mezihra a pokračovalo se písni ze zpěvníku označenou číslem 28. Píseň měla lehce jiný charakter, byla veselejší, živější.

Po písni následovalo čtení z evangelia, na které jsme se opět postavili, a následně jsme se posadili na homilii. Během proslovu kněze se varhanice procházela kolem varhan, pak si sedla na židli vedle nich. Zpěvák se šel také posadit.

Po homilii následovaly přímluvy v podání jedné paní z lidu následně doplněné knězem.

Varhanice opět dala tón a zpěvák začal zpívat sám bez doprovodu skladbu o jedné sloce ze zpěvníku s číslem 31 a názvem Prosa. Text vyprávěl, že Bůh seslal Ježíše skrze Marii. Bez přestávky následovala kratší mezihra ve stejném duchu jako následující zpěv označený číslem 34. Po konci mezihry se zpěvem k varhanám přidal i zpěvák a lid.

Po přefaci zazněla píseň Sanctus, během které zpíval zpěvák a lid latinsky za varhanního doprovodu. Po Sanctus následovala eucharistická modlitba, kterou pronášeli oba kněží jednohlasně.

Následně jsme se pomodlili Otčenáš a pozdravili se navzájem. Varhany pár akordy uvodily píseň Agnus Dei, která byla také poznačena ve zpěvníku.

Varhany následně nasadily zpěvákovi tón. Ten začal zpívat bez doprovodu píseň s lehkou melodií, ve zpěvníku uvedenou pod číslem 37. Text promlouval k Marii o jejím poslání. Mezitím začalo přijímání, utvořila se fronta. Celkem včetně mě byli dva lidé, co na přijímání nešli. Hned nato dala varhanice opět pár dob jako mezihru, co plynule uvozovala následující skladbu s číslem 42. Zpívali ji všichni za doprovodu varhan. Textem navazovala na předchozí část.

Po písni nastalo chvilkové ticho, které opět přerušily varhany předehrou k části pod číslem 38. Byla to úplně stejná melodie jako 28, jen s jiným textem. Po malé předehře začali všichni zpívat. Text opět promlouval k Marii o jejím poslání. Během této hudební části skončilo přijímání a lidé se opět usadili v lavicích. Po písni pronesl kněz modlitbu po přijímání. Na závěr nám kněží pověděli pár ohlášek a rozloučili se.

Varhany nasadily tón. Zpěvák dal sám bez doprovodu krátký popěvek (Budiž pochválen Bůh Otec, Syn i svatý Duch, Amen), také uvedený ve zpěvníku. Plynule navázaly varhany krátkou mezihrou v charakteru následující části 44. Zpívali všichni. Text vyprávěl o Ježíši. Píseň ukončila paní varhanice dohrou typu variace na poslední skladbu.

Jednotlivci při této skladbě odešli, ale většina zůstala až do konce. Někdo odešel hned po dohrání varhan, ale většina lidí v kostele sfoukla svíčku. Dvě paní začaly sbírat zpěvníky a sfoukávaly všechny svíčky, následně zpěvníky se svíčkami nosily k menšími oltáři u varhan. Také jsem jim s tím ještě s několika lidmi pomohla. V kostele začala panovat neformální atmosféra. Skončili jsme těsně před sedmou hodinou ráno.

Půlnoční mše

V bazilice se dále tradičně koná Půlnoční mše o půlnoci mezi 24. a 25. prosincem. Jedná se o vigilii¹²⁴ v předvečer svátku narození Páně, vánočního Božího hodu, vrcholu vánočního období.¹²⁵ Půlnoční mše mívají velkou účast lidu. Z níže uvedených terénních poznámek vyplývá, že návštěvníci této mše z větší části nejsou praktikující křesťané.

¹²⁴ Modlitby v předvečer svátku

¹²⁵ PALOUSH, Radim. *Rokování o roku. České obzory*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994., s. 35, ISBN 80-85795-14-0.

V bazilice sv. Ludmily bývají k dispozici malé zpěvníky s koledami vykopírovanými z kancionálu, které se při této mši zpívají v rámci propria.

24. 12. 2022 Půlnoční mše od 24:00

Ke kostelu jsme s částí rodiny přicházeli deset minut před začátkem mše. Před kostelem postávalo cca 30 lidí, davy chodily dovnitř. Uvnitř kostela bylo opravdu plno, odhadem mezi 200 a 300 lidmi. Zastoupeny byly všechny věkové kategorie, od malých dětí po seniory. Nejvíce lidem jsem tipovala mezi 30 a 50 lety. S rodinou jsme si sedli do příčné lodi blízko malých varhan. Mnozí lidé stáli, protože už nebylo místo k sezení. Po celou dobu od našeho příchodu, někdo hrál na velké varhany na kůru. Hra byla jemná, tichá, občas jsem v ní zaslechla motiv koledy Nesem vám noviny. Na sedadlech byly připraveny zpěvníky s koledami Narodil se Kristus Pán (201¹²⁶), Chtíc, aby spal (220), Nesem vám noviny (222) a Tichá noc (224).

U dveří kostela stála kamera připravená na záznam mše. Mnoho lidí si fotilo kostel zevnitř. U sochy Ježíše stál ozdobený stromek. V kostele byla nová výstava obrazů od Petra Pavlíka.

Přesně v 00:00 se ozvalo zacinkání a všichni se postavili. Varhany nepřestaly ani na chvíli hrát, jen po zacinkání zesílily ve hře, čímž doprovodily nástup kněze s průvodem. Varhanní hra se plynule změnila v doprovod ke koledě Nesem vám noviny. Koledu zpíval nějaký muž do mikrofonu, nejspíše také z kůru. Postupně se ke zpěvu přidávali i lidé. Zpívali jsme tři sloky. Poté pan farář Berka začal mši úvodními obřady a proslovem o Vánocích. Následoval úkon kajícího, po něm se na tabulce objevilo číslo 222. Za doprovodu varhan se zpívalo Pane, smiluj se. Následovala vstupní modlitba a první čtení z knihy proroka Izajáše. Na kazatelnu vyšla paní, která seděla v lavici hned přede mnou. Sotva se zvedla, někdo ji zasedl místo. Po čtení následoval sponsoriální žalm za doprovodu varhan. Po něm bylo další čtení z listu sv. apoštola Pavla Titovi. S koncem čtení spustily varhany opět hru typu variace na koledu Nesem vám noviny. Po předehře jsme dozpívali čtvrtou a pátou sloku. Zpíval úplně celý kostel. Následovalo čtení evangelia podle Lukáše. Na homilii kněz sešel z kazatelny k oltáři, mluvil o Vánocích a narození Ježíše. Na to navázal příběhem, který se údajně stal na Štědrý večer roku 1944 za války v Německu. Žena se synem žili v domě v lese, zatukali na ně američtí vojáci, pustili je dovnitř a pohostili je. Po chvíli je tam našli němečtí vojáci. Matka je přesvědčovala, že jsou Vánoce a že je tu nechá, jen pokud se nebude střílet. Nakonec všichni odložili své zbraně. Maminka poklekla a začala odříkávat Otčenáš (pan farář ho v rámci příběhu celý také odříkal). Všichni společně povečeřeli. Následně pan farář dovysvětlil, co chtěl tímto příběhem říci.

Po homilii následovalo vyznání víry a přímluvy. Bylo poznat, že mnoho lidí v bazilice (odhadem téměř polovina) jsou jen sváteční návštěvníci bohoslužby. Neodříkávali pevně dané části mše s ostatními a při všech úkonech se s lehkým zmatením dívali kolem sebe a kopírovali chování ostatních.

Po přímluvách nasadily varhany melodii s občasnými ozdobami, převážně trylky. Do hry začala zpívat zpěvačka s velkým vibratem, nejspíše také z kůru. Během písně se vybíraly příspěvky a byly přineseny dary. Mezihra byla opět ozdobná s velkými „běhy dolů“. Chvillemi to působilo, jako by zpěvačka zpívala a varhany jí odpovídaly.

Následovala preface, zpěv Svatý za doprovodu varhan, eucharistická modlitba, modlitba Páně, pozdravení pokoje. Během vzájemného pozdravení začaly hrát varhany delší předehru, na kterou navázala píseň Beránku Boží. Zpívalo opravdu málo lidí, téměř je nebylo v kostele slyšet, zpěv ani nebyl podpořen zpěvem do mikrofonu.

Následovalo přijímání hudebně podložené koledou Chtíc, aby spal. Po konci koledy varhany nepřestávaly hrát, po chvíli se přidala zpěvačka s velkým vibratem. Během zpěvu pan farář poklidil patěnu a kalich. Několik lidí z kostela odešlo hned po přijímání.

¹²⁶ Číslo z kancionálu

Po písni následovala modlitba po přijímání, pan farář měl závěrečný proslov o dobrých darech na Vánoce, nakonec nám požehnal a rozloučil se.

Varhany začaly hrát silněji předeheru ke koledě Narodil se Kristus Pán. Téměř všichni lidé začali zpívat, mezi nimi byla slyšet zpěvačka s velkým vibratem. Mezitím pan farář s průvodem odešel. V písni se zpívaly všechny čtyři sloky. Hned po dozpívání daly varhany dohru nejspíše z nějaké varhanní literatury a slavnostně tím zakončily mši. Během dohry odešla z kostela cca polovina lidí, po dohře odcházeli úplně všichni včetně nás.

Noční bdění v Getsemanské zahradě

V bazilice se také tradičně na Zelený čtvrtek pořádá mezi 21. a 22. hodinou večer bdění v Getsemanské zahradě ve formě pásma modliteb a písni. Děje se tak v předvečer Velkého pátku, v předvečer ukřižování Ježíše Krista. Událost tematicky navazuje na Ježíšovo utrpení počínající Zeleným čtvrtkem, kdy byl zrazen a zatčen.¹²⁷

Během výzkumu jsem tuto událost navštívila jednou v roce 2022. Během pandemie koronaviru se tato noční meditace dva roky nekonala, já navštívila první bdění po tomto přerušení. Na stránkách farnosti jsem se dočetla, že v letech 2023 a 2024 se tato událost opět konala.

14. 4. 2022 Noční bdění v Getsemanské zahradě od 21:00

Přišla jsem do kostela 20 min před devátou. Kostel byl téměř neosvětlený. Před kaplí svatého Kříže po levé straně hned u vchodu do hlavní lodi byly čelem ke kapli postavené dvě řady lavic a za nimi dvě řady židlí. V kostele bylo několik lidí, kteří seděli ve velkých lavicích směřujících k hlavnímu oltáři. Na tuto akci jsem přišla jako první. Potkala jsem tam pana faráře Berku, který mi říkal, že se to teď dva roky nekonalo a doufá, že lidé přijdou i tak.

Posadila jsem se do první řady židlí. Cca 10 min před začátkem si šel pan farář pro mikrofon. V celém kostele byla tma, osvětlena byla jen kaple, která znázorňovala Getsemanskou zahradu. Ani hlavní oltář nebyl nasvícený. Do kostela občas přišli nějací lidé, nahlédli a hned zase odešli. Cca v 20:53 přišla jedna starší paní. Ve 21 hodin jsem tu stále byla jen já s onou paní. Chvilí poté se pan farář posadil na židli někam za nás a přivítal nás. Po celý čas události byl za námi a mluvil, takže jsme ho neviděli. Jeho mluvené slovo prokládal nějaký muž vokálním zpěvem, nebylo ho vidět, nejspíše zpíval z kůru. Zpíval v češtině jednoduché melodie, kterými doplňoval mluvené slovo pana faráře. V téměř prázdném kostele se to tak zvláště rozléhalo, že jsem zpěvu rozuměla jen částečně.

Po první písni promlouval pan farář přímo k Ježíši, že čtvrtek je den, kdy se pro lidstvo obětoval. Už věděl, že se ho Jidáš snaží zradit, ale nehleděl na to. Během této promluvy přišla další paní a posadila se k nám. Do kostela pořád přicházely skupinky nakouknout a hned šly zase pryč. Zvenku zněl dopravní ruch a pop rocková/punková hudba od lidí, kteří seděli na schodech a hlasitě se smáli.

Po krátké odmlce pan farář pokračoval promluvou o tíži samoty a úzkosti z odloučení, na kterou navázal zpěvák zpěvem příběhu ze života Ježíše.

Po zpěvu pan farář prosil, abychom dokázali překonat naše trápení. V té chvíli do kostela přišli dva kluci, kteří hlučeli. Jeden pán při odchodu z kostela hlasitě okřikl skupinku sedící na schodech. Po

¹²⁷ ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe. Teologie (Vyšehrad)*. Praha: Vyšehrad, 1998., s. 69, 74, ISBN 80-7021-269-1.

chvíli do kostela vešly dvě cizinky, které si při prohlídce kostela povídaly normálním hlasem, přestože mluvil pan farář. Ostatní lidé, kteří vešli do kostela a viděli onu akci, se hned ztišili.

Celé dění bylo hojně prokládáno mezerami ticha. Některé pauzy byly dlouhé až pět minut. Celé to mělo klidnou, rozjímající, meditativní atmosféru, která byla umocněna šerem v kostele. Šero, velké mezery ticha, příběh Ježíšova života a lehké, klidné písně mě v tomto večerním čase dostávaly do až moc meditativního stavu.

Opět začal zpívat muž příběh z Ježíšova života o poslední večeři. Druhá paní si se zpěvákem písně pobrukovala, přestože se zdálo, že písně vůbec nezná, ani melodii, ani slova.

Po kratším tichu pan farář pokračoval o předtuše Ježíše o jeho smrti. Modlil se k otci, aby se stala Boží vůle. Pan farář prosil o sílu hledat řešení v těžkých časech. Střídavě vyprávěl příběh Ježíše a promluvy směřované přímo k němu.

Při jedné písni se zpěvákem začala zpívat další žena jakoby druhý hlas s jinou melodií. Žena také nebyla vidět.

Přesně ve 22 hodin s odbíjením zvonů pronesl pan farář slova: „Ne má vůle, ale tvá se staň,“ kterými Ježíš ukončil modlitbu v Getsemanské zahradě. Poděkoval Ježíši za jeho blízkost, lidskost, porozumění, pochopení, něhu a naději.

Na závěr zazněl společný Otčenáš, pan farář nám poděkoval, že jsme přišli. Poté se v kostele rozsvítilo a odešli jsme.

Speciální mše

V bazilice kromě normálních bohoslužeb probíhají i speciální bohoslužby. V této práci se jim nebudu věnovat. Jen tady pro úplnost zmíním, že každý „první pátek v měsíci je od 14:00 výstava Nejsvětější Svátosti Oltární, od 15:00 je modlitba Korunky k Božímu Milosrdenství, od 15:30 začíná společná adorace za nová kněžská a řeholní povolání [...], od 16:30 následuje mše svatá, kterou slouží pražští biskupové nebo představení církevních řádů.“¹²⁸

Dále se v bazilice spíše ojediněle konají speciální mše nad rámec pravidelných bohoslužeb. V rámci mého výzkumu jsem se zúčastnila jedné – Ekumenické bohoslužby za oběti totalit, která se konala v rámci 17. ročníku mezinárodního projektu proti totalitě MENE TEKEL 26. 2. 2024 od 18:00. V rámci této akce byla v kostele krátce vystavena (do 5. 3. 2024) naučná výstava o bývalé věznici v Brně na Cejlu 71, kde byla držena řada politických vězňů a intelektuálů.

Při této mši byly v lavicích položeny knížečky s mešním řádem, který byl jiný než u běžných bohoslužeb. Mše začala vstupem, následovalo přivítání. Úkon kajičnosti byl uveden článkem Modlitba za pravdu... od Karla Čapka. Pak následovalo čtení z knihy proroka

¹²⁸ Pravidelné bohoslužby. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/zivot-farnosti/pravidelne-bohosluzby/>. [cit. 2024-06-11].

Daniela. Před evangeliem byla varhanní mezihra, využívaly se malé chórové varhany, a následovalo čtení z evangelia podle Matouše. Po čtení byla přednesena báseň Mene Tekel a zamyšlení jménem politických vězňů. Po další varhanní mezihře byly proneseny přímluvy sepsané Leo Židkem. Přímluvy byly zakončeny krátkou modlitbou a modlitbou Otčenáš. Po společném Otčenáši pustil Leo Židek Muklovskou hymnu. Celá mše byla zakončena požehnáním a další varhanní hrou, během které odešel průvod s knězi. Celou mši „sloužili“ pan farář Berka, patriarcha Církve československé husitské, superintendentka Evangelické církve metodistické, farář Československé církve evangelické a zástupce politických vězňů Leo Židek. Mše byla doprovázená na varhany převážně instrumentální hrou, ale zazněly i nějaké písně s textem.

Dále tady takto probíhala např. mše svatá za mír na Ukrajině a všude, kde se válčí, která se uskutečnila 6. 3. 2022, také od 18:00.

Další speciální mši byla mše při povýšení kostela na basilicu minor, která proběhla 16. 9. 2022 v 16:30. Na bohoslužbu přišlo opravdu hodně lidí, v terénních poznámkách jsem tipovala kolem 500 návštěvníků. Byl přítomen i štáb z TvNoe s kamerou na několika ramenech a celou mši nahrávali. Po celou mši byla u oltáře ve skleněné báni vystavena lebka sv. Ludmily. Před začátkem mše jsme dostali Zpěvník k pouti slavnosti, ve kterém byly tři písně – Ještě než vzpjal se první chrám, Klaním se ti vroucně, Svatý Václave. Tyto písně byly zpívány na různé úkony během mše. Mši sloužil převážně arcibiskup pražský. Během mše bylo několikrát zmíněno povýšení kostela na basiliku minor, což je titul, který kostelu udělil papež František. Skrze celou mši se také vzdával hold sv. Ludmile.

Bohoslužba byla hudebně doprovázená na velké varhany na kůru. Do zpěvu byl značně zapojován lid, který zpíval opravdu hlasitě. Mši také doprovodil pěvecký sbor, který v bazilice sv. Ludmily působí převážně na zpěv pašijí. Nyní po prvním čtení předzpívali responsoriální žalm Blaze každému, kdo kráčí po Božích cestách. Následně zpívali Aleluja po druhém čtení. Lid byl zapojovaný i do zpěvu těchto dvou písní. Přijímání doprovázela zpěvem i ženská gregoriánská chorální schola, která přednesla gregoriánské responsorium Homo quidam s textem o hostině Páně.

Po skončení mše bylo odcházejícím lidem před kostelem nabídnuto sladké občerstvení.

Hudební aktéři

Nyní si představíme hudební aktéry, kteří hudbu v kostele zprostředkovávají.

Varhany

Nejdůležitějším hudebním aktérem je neživý aktér. Jsou jím varhany, které znějí v bazilice téměř každý den. V bazilice jsou dvojce varhany – malé chórové varhany, které jsou v severní části transeptu, a hlavní varhany, které jsou umístěné na kůru.

Malé varhany jsou jednoduše varhany s pedálem. Byly postavené roku 1861 pražským varhanářem Josefem Predigerem pro kostel Zvěstování Panny Marie na Trávníčku. Kostel začal být později využíván pravoslavnou církví, jeho majetek včetně varhan byl převeden okolním farnostem. Tyto varhany připadly ke kostelu sv. Ludmily, ovšem nepřesunuly se tam hned, ale byly zapůjčeny Gymnáziu a Hudební škole hl. m. Prahy. Do kostela sv. Ludmily se dostaly před generální opravou hlavních varhan.¹²⁹

Hlavní varhany jsou jedním „z umělecky a historicky nejvzácnějších nástrojů v Česku.“¹³⁰ Byly postaveny v 19. st. Emanuelem Štěpánem Petrem ve slohu romantismu a dodnes jsou dochované v téměř původním stavu, včetně cínových píšťal, které v kostele přečkaly válečnou rekvizici drahých kovů. Proto byly na začátku 90. let 20. st. zařazeny do památkové ochrany. Varhany mají „tři manuály a pedál, 46 rejstříků a přibližně 3000 píšťal.“ Gotická varhanní skříň je navržena od architekta Josefa Mockera.

Varhany ovšem nebyly udržované a postupně chátraly, až se na konci 90. let nemohly používat. Zřídil se proto fond na jejich opravu. Mezi lety 2013 a 2014 byl první pokus o jejich opravu. Další oprava se konala mezi roky 2016 až 2018, kdy restauraci podpořilo také Ministerstvo kultury České republiky grantem, a především jedna z mých klíčových informátorek, paní Iva Rosario se svým manželem, sponzorským darem. Varhany přestaly být hratelné v době, kdy začala v kostele působit jako varhanice. V kostele už probíhala veřejná sbírka na opravu, ale vybralo se málo peněz a musela se tedy dělat nejlevnější restaurace. Manželé Rosariovi se rozhodli zafinancovat pořádnou prvotřídní opravu varhan nejlepší firmou, Varhanářskou dílnou Kánský-Brachtl.¹³¹

Tyto varhany mimo mše znějí i při koncertech a na festivalu Nedělní varhanní hudba. Nástroj je také žádaný k nahrávkám varhanní hudby.

Momentálně jsou tyto varhany opět v rekonstrukci. V lednu 2022 se přišlo na poškození rozety, která se dá opravit pouze zevnitř. V červenci 2023 se kvůli opravě rozety musela

¹²⁹ Průvodce, ref. 56

Varhany. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/bazilika/varhany/>. [cit. 2024-06-01].

¹³⁰ *Varhany*. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/bazilika/varhany/>. [cit. 2024-06-01].

¹³¹ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024

rozebrat velká část varhan, při této příležitosti došlo i na úpravu vzdušnic. Rekonstrukce, opět pod dílnou Kánský-Brachtl, by měla skončit letos v červenci.¹³²

Když byly v provozu velké varhany, setkala jsem se s tím, že na malé chórové varhany se hrálo o všedních dnech a sobotách, na velké se hrálo o nedělích a při speciálních událostech typu Noc kostelů, povýšení kostela na baziliku, při koncertech a při významných liturgických slavnostech jako na Zelený čtvrtek, Velikonoční pondělí atd. I každá neděle je z křesťanské perspektivy považována za významný den, jelikož „je to den zmrtvýchvstání Páně.“¹³³ Díky tomu je brána za první den v týdnu křesťanského kalendáře, kdy by si měl každý udělat prostor pro odpočinek a zbožnou reflexi,¹³⁴ nejlépe navštívením bohoslužby, která slouží jako „osvobození od rozmanitých tlaků života utvářeného kolektivní průmyslovou společností, ochrana před ztročením a izolací působením světa práce.“¹³⁵

V rámci liturgického roku jsou dva dny (Velký pátek a Bílá sobota), na které varhany nehrají, společně s tím, jak odlétají zvony. Přestávají hrát během mše na Zelený čtvrtek, kdy „po Sláva varhany (a zvony) zmlknou až do Sláva při slavnosti Vzkříšení.“¹³⁶

Varhaníci

V bazilice působí šest stálých varhaníků, tři muži a tři ženy. Být varhaníkem je v bazilice sv. Ludmily dobrovolná služba. Placené jsou případné pohřební či svatební mše.¹³⁷ Varhaníci mají svá normální povolání, jsou mezi nimi IT specialisté, lékař z Motola, překladatelka u soudu, zaměstnankyně na Ministerstva financí a historička umění. Většina z nich nemá velké hudební vzdělání a hudbě se nevěnují profesionálně. Jediná varhanice s hudebním vzděláním je mezi nimi paní Iva Rosario, která vystudovala na australské vysoké škole hru na varhany.¹³⁸

Pro přehlednost toho, kdo aktuálně hraje při mši, funguje v bazilice registr varhaníků, který naprogramoval jeden z varhaníků, Ondřej Hrubý. Původně byl tento systém zamýšlen, že bude fungovat na dobrovolné bázi. Ale jelikož vznikala „hluchá místa“, museli se zajišťovat další varhaníci. Nyní systém funguje tak, že každý z varhaníků má dané pravidelné dny a časy, kdy hraje. Do systému si vždy zapisují svoji obvyklou mši, čímž stvrzují, že s ní

¹³² *Zakrytí rozety a její chystaná oprava*. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. 2022. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/2022/zakryti-rozety-a-jeji-chystana-oprava/>. [cit. 2024-06-10].

NEPRAŠOVÁ, Ivana a HRUBÝ, Ondřej. Emailová korespondence. 27. 5. 2024.

¹³³ ADAM, ref.127, s. 56

¹³⁴ PALOUŠ, ref. 125, s. 39

¹³⁵ ADAM, ref. 127, s. 53

¹³⁶ CEKRLE, SEHNAL, ref. 118, s. 109

¹³⁷ NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

¹³⁸ NEPRAŠOVÁ, Ivana a HRUBÝ, Ondřej. Osobní rozhovor. Praha 3. 4. 2022.

počítají. V bazilice jeden z varhaníků dělá regenschoriho, který také hlídá obsazenost mší, případně zajišťuje náhradní varhaníky – většinou ze stálých varhaníků, ale někdy zaskočí i varhaník z jiné farnosti.¹³⁹

Při hraní na bohoslužbách varhaníci dělají většinou velký multitasking – hrají, zpívají do mikrofonu (případně je na mši i zpěvák), aby podpořili lidový zpěv, přehazují rejstříky, listují v notách, sledují dění u oltáře, zadávají čísla písní z kancionálu, aby se k nim lidé mohli zpěvem přidat atd. A pokud zrovna nehrají, většinou provádějí úkony společně s lidem. Pokud při mši hrají na malých varhanách blízko hlavnímu oltáři, dokonce si zajdou jako první na přijímání těsně před tím, než začnou hrát píseň k přijímání.

Ráda bych jejich záprah ilustrovala na příkladu z terénních poznámek z první mše, kterou jsem viděla z kůru.

3. 4. 2022 nedělní mše od 16:30

Byla jsem domluvená s Ondřejem Hrubým, že se na jeho dnešní mši půjdu podívat z kůru. Když přišel, odemkl dveře vedoucí na kůr, vešli jsme a zase je zamkl, aby sem lidé nevstupovali. Vyšli jsme schody a vešli na kůr. Pan Hrubý si sedl za varhany a nastavil si mikrofon. Po chvíli se ozvalo zacinkání a varhaník začal mohutně hrát vstupní píseň.

Pan Hrubý nastavil na displej u varhan číslo 305, které se následně objevilo na dvou tabulkách v hlavní lodi před lidmi, aby lidé snadno našli píseň v kancionálu. Začal hrát a do toho onu píseň i zpíval. Zpíval čistým jemným tenorem. Hra byla akordická v obou rukách.

Odpovědi lidu během vstupních obřadů doprovázel pan Hrubý hrou na varhany. Po úkonech nastavil na displej číslo 503. Začal hrát píseň Pane, smiluj se, kterou také zpíval do mikrofonu za lehkého doprovodu varhan. Lid po něm zpěv opakoval za mohutnějšího doprovodu varhan.

Během společné modlitby si došel pro jiné noty, které byly spolu s kancionály a dalšími notami v polici vedle dveří na kůr. Zpět k varhanám si přinesl velkou knihu, kterou si položil na stojánek pro noty a listovat v ní.

Po prvním čtení začal hrát pan Hrubý na varhany přede hru k responsoriálnímu žalmu. Během hry jednou rukou namačkal číslo písně, co mají lidé zpívat. Poté pokračoval ve hře oběma rukama a předzpíval do mikrofonu frázi responsoriálního žalmu, kterou po něm následně zopakoval lid, jen s většími varhanním doprovodem. Svůj zpěv doprovázel hrou v prostředním manuálu, zpěv lidu v nejhlubším manuálu, někdy i s pedálem. Při hře přepínal rejstříky, mačkal pedály.

Během druhého čtení si pan Hrubý dohledával další noty, ze kterých následně hrál.

Všimla jsem si, že vedle stojánku na noty je obrazovka s tím, co se děje u oltáře. Pan Hrubý mi dovysvětlil, že některé skladby musí být stejně dlouhé jako liturgické úkony, musí tedy případně přidat sloku nebo improvizaci skladbu natáhnout.

Během přímluv se pan Hrubý chvíli koukal do not, na klávesách si při tom naznačoval, jak skladbu bude hrát. Poté přepnul rejstřík a začal hrát na nejvyšším manuálu s pedálem. Během hry se vybíraly příspěvky a byly panu faráři přineseny dary. Když si je pan farář převzal, varhanní hra se stala hlasitější. Během hry opět jednou rukou nastavil číslo na displej 305, 4 a pokračoval ve hraní oběma rukama. Tuto píseň nezpíval.

¹³⁹ Tamtéž

V podobném duchu se odehrával zbytek mše.

V dnešní liturgii je funkcí varhaníka doprovod zpěvu. Svou hrou zpěv „usnadňují, intonačně a tempově sjednocují a harmonizací zkrášlují. Doprovod dává zpěvu slavnostní charakter.“ Důležité je, aby zpěv opravdu doprovázel a nepřekrýval ho, aby bylo stále rozumět slovům písně.¹⁴⁰ Kromě doprovázení zpěvu varhaník svou hrou „uvádí [...] a spojuje zpěvy při liturgii a na vhodných místech hraje díla varhanní literatury.“¹⁴¹ Sólová hra varhaníků, především v úvodu a závěru mše a dále v předešle, mezihře a došle písně, „navozuje slavnostní ráz liturgie [...], podporuje meditaci [...] a umělecky zkrášluje bohoslužbu.“¹⁴²

Tento aspekt varhaníci, se kterými jsem mluvila, nazývali improvizací, přestože mi hned na začátku pan Hrubý vysvětlil, že tím není myšlena improvizace ve smyslu hry bez předchozí přípravy. „Dobrá improvizace je těžká věc, protože se na ni člověk musí připravit, což pak není moc improvizace, ale vlastně je.“¹⁴³ V rámci improvizace musí varhaník dodržet hudební formu skladby – rytmus, strukturu, stavbu. Dále musí varhaník dbát i na estetický aspekt. Pokud improvizací spojuje dvě různé písně, musí se nenápadně dostat z jedné tóniny do druhé bez kontrastu. Varhanní improvizace se může skládat z variací na právě hranou skladbu, seskládaných částí různých skladeb či vážné varhanní literatury. Jelikož „je při mši kladen důraz na zpěv lidu,“¹⁴⁴ neměla by znít jen instrumentální hra.¹⁴⁵ Varhaníci by měli myslet na svoji roli, „že to není o nich. Je to o tom, aby doprovodili a inspirovali kongregaci lidí ke zpěvu anebo k zážitku. Snaží se také hrát pěkně jako adoraci pro Boha.“¹⁴⁶

V improvizaci se dále odráží charakter právě probíhajícího liturgického období, např. při postní době by měla hudba ustoupit do pozadí, neměla by být tolik hlasitá i improvizace by měla být méně ozdobná.¹⁴⁷

Příprava varhaníků na bohoslužbu

O tématu přípravy varhaníků na bohoslužby jsem mluvila se třemi varhaníky, každý se připravuje lehce odlišně. Dva varhaníci mi pověděli, že se nyní na běžné bohoslužby už moc nepřipravují. Více se připravují na některé speciální mše nebo pokud např. doprovázejí

¹⁴⁰ CIKRLE, SEHNAL, ref. 118, s. 116

¹⁴¹ Tamtéž, s. 64

¹⁴² Tamtéž, s. 117

¹⁴³ NEPRAŠOVÁ, Ivana a HRUBÝ, Ondřej. Osobní rozhovor. Praha 3. 4. 2022.

¹⁴⁴ NEPRAŠOVÁ, Ivana a HRUBÝ, Ondřej. Osobní rozhovor. Praha 3. 4. 2022.

¹⁴⁵ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024.

¹⁴⁶ Tamtéž

¹⁴⁷ NEPRAŠOVÁ, Ivana a HRUBÝ, Ondřej. Osobní rozhovor. Praha 3. 4. 2022.

zpěváka/sbor. Jinak se udržují v kondici průběžným hraním písní z kancionálu. Při výběru ordinaria sahají do předepsaných písní a při skladbách propria vybírají většinou z dobře známých písní v kancionálu, případně čerpají z direktáře pro varhaníky, kde jsou doporučené písně k různým svátkům. Často čerpají i z internetu.¹⁴⁸ Všichni se o vybrané hudbě také radí s knězem, jelikož „za liturgickou hudbu ve farnosti zodpovídá.“¹⁴⁹

Paní Rosario svou přípravu na mši začíná četbou daného čtení, zjistí si konkrétní žalm a Aleluja před evangeliem. Dále se podívá, jestli se k danému čtení nehodí nějaká píseň, a celé si to předcvičí včetně improvizací. Před mší se také domlouvá s knězem, zda nemá přání konkrétní písně.¹⁵⁰

Ordinária se v bazilice sv. Ludmily hrají tři – Břízovo, Olejníkovo a Ebenovo. Vždy má rozhodující slovo kněz. Pokud nemá konkrétní preferenci, nechává to na úsudku varhaníka.¹⁵¹

Při výběru písní do propria se především drží dvou knih – kancionálu a Varhanního doprovodu kancionálu. Písně a sloky v nich jsou označené, do které části mše patří – M (mešní píseň), M₁ (při vstupu), M₂ (před evangeliem), M₃ (při obětním průvodu), M₄ (při přijímání), M₅ (po přijímání), M₁₋₅ (lze zařadit libovolně).¹⁵² Dále jsou písně v kancionálu tematicky rozdělené. „Při eucharistii, nebudu hrát píseň, která se hodí na vstup [...], když není vánoční doba, tak nehrají Narodil se Kristus Pán, [...] když je svatý Cyril a Metoděj, tak si samozřejmě vyberou cyrilometodějskou píseň.“¹⁵³ Při výběru písní se tedy drží především slov, protože píseň „je modlitba. A modlitba se musí hodit k době.“¹⁵⁴ Podle hudby mohou vybírat pouze v případě, že je více písní na výběr, pak je to na úsudku varhaníka.

Varhaník po odehrané mši zapisuje čísla písní, které při dané mši hrál. Varhaníci, kteří budou hrát v dalších dnech, se zápisem řídí, aby se při mších příliš skladby neopakovaly.¹⁵⁵

Ženská gregoriánská chorální schola

V bazilice sv. Ludmily působí ženská gregoriánská chorální schola, která pravidelně vystupuje při latinských bohoslužbách. Schola je pěvecká skupina, která zpívá chorály nebo jiné liturgické zpěvy chorálovým způsobem.¹⁵⁶ Chorál je „všeobecně používaný zkrácený

¹⁴⁸ Tamtéž

¹⁴⁹ CIKRLE, SEHNAL, ref. 118, s. 76

¹⁵⁰ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024.

¹⁵¹ Tamtéž

NEPRAŠOVÁ, Ivana a HRUBÝ, Ondřej. Osobní rozhovor. Praha 3. 4. 2022.

¹⁵² Kancionál, ref. 108, s. 549, 550

¹⁵³ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024.

¹⁵⁴ Tamtéž

¹⁵⁵ NEPRAŠOVÁ, Ivana. Terénní poznámky. Praha, 18. 2. 2024

¹⁵⁶ CIKRLE, SEHNAL, ref. 118, s. 64

název pro liturgický zpěv západních křesťanských církví, zejména pro gregoriánský chorál a ambroziánský chorál.“¹⁵⁷

Jedná se o momentálně jedenáctičlennou čistě ženskou pěveckou skupinu. Stejně jako u varhaníků, i zpěv ve schole je dobrovolnou službou.

Scholu založila a vedla PhDr. Jana Vozková, CSc., muzikoložka zabývající se převážně gregoriánským chorálem a polyfonní duchovní hudbou.¹⁵⁸ Pod jejím vedením, konkrétně v roce 2002, se ke schole přidala jako členka dnešní vedoucí PhDr. Dagmar Štefancová, muzikoložka s podobnou vědeckou specializací.

Po odchodu paní Vozkové z pěveckého sboru schola rok nefungovala, ale jelikož členky nadále chtěly se zpěvem pokračovat, oslovily paní Štefancovou, zda by se neujala vedení. Momentálně ji vede už 16 let.¹⁵⁹

Složení členek scholy je opravdu pestré. Z dané farnosti jsou pouze dvě členky, ostatní dojíždějí a některé nejsou ani praktikujícími křesťany. Členky se ke schole přidaly různými způsoby – některé se přidaly, jelikož byly z oné farnosti a rády zpívaly, další se do scholy dostaly přes kamarádky, např. z jiného pěveckého sboru.

Když jsem se členek doptávala na motivaci, všechny se shodly na tom, že scholu rády navštěvují kvůli radosti z hudby, fundovanému vedení, a především kvůli příjemnému společenství. Věřící členky ve svém zpěvu při bohoslužbě vidí i službu. Dále oceňují, že díky latinským bohoslužbám mohou rozumět liturgii po celém světě. Jedna ze členek nepraktikujících tuto víru, historička, ve zpívání gregoriánského chorálu viděla výzvu, jelikož ho dříve neznala. Uvědomuje si starou historickou vrstvu, kdy dělá to samé jako lidé před dvěma tisíci lety.¹⁶⁰

Repertoár scholy se skládá převážně z gregoriánského chorálu, z jednohlasého latinského liturgického zpěvu katolické církve¹⁶¹ s důrazem na jasnou artikulaci posvátných slov.¹⁶² Dále se v jejich repertoáru může slyšet ambrosiánský chorál, raný vícehlas a občasně ho doplní např. barokní vícehlas, který zpívají většinou při speciálních událostech, jako je Noc kostelů. V repertoáru jsou občas zařazené i skladby z vlastních spartací.

¹⁵⁷ VYSLOUŽIL, Jiří. *Hudební slovník pro každého*. Vizovice: Lípa, 1999., s. 121, ISBN 80-901199-0-5.

¹⁵⁸ *Český hudební slovník osob a institucí*. Online. 2014. Dostupné z: https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1002926. [cit. 2024-06-16].

¹⁵⁹ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Osobní rozhovor. Praha, 16. 4. 2024.

¹⁶⁰ NEPRAŠOVÁ, Ivana. Terénní poznámky. Praha, 13. 5. 2024.

¹⁶¹ KYNCL, Jaromír. *Od gregoriánského chorálu po současné zpěvní formy*. Český Těšín: Press-Pygmalion, 2004., s. 43, ISBN 80-239-1925-3.

¹⁶² SHELEMAY, ref. 20, s. 348

Schola zpívá pravidelně na latinských bohoslužbách, které se konají každou první neděli v měsíci od 9 hodin. Kromě latinských bohoslužeb vystupují v bazilice pravidelně i na Noci kostelů. Dříve vystupovaly v dalších kostelích i mimo Prahu jako hostující sbor. Za své existence schola zpívala i na svatbě či na pohřbech. Na takovýchto akcích zpívají výjimečně, především pokud se jedná o osobní záležitost některé z členek. Zpívaly také za varhanního doprovodu v bazilice sv. Ludmily na pohřbu herečky Simony Postlerové, která v kostele při bohoslužbách pravidelně četla biblické texty.¹⁶³

V bazilice zpívají za normálních okolností z kůru, nyní z důvodu jeho rekonstrukce zpívají od bočního oltáře Panny Marie blízko malých varhan. Schola preferuje zpěv z kůru, lépe se jim tam zpívá a jejich zpěv odtud i lépe zní.¹⁶⁴ Přišel mi zajímavý aspekt, kdy schola preferuje zpěv z kůru pro lepší zvuk, zatímco varhanice paní Iva Rosario mi jednou pověděla, že preferuje hraní dole na malých varhanách. Sice malé varhany nenabízejí takové možnosti, ale cítí se být více součástí společenství, na kůru si připadá odděleně.

Jakým způsobem schola vystupuje na bohoslužbách, bych ráda ukázala na zkrácených terénních poznámkách z jedné latinské mše.

2. 6. 2024 nedělní latinské mše od 9 hodin

Na stole u vstupu do hlavní lodi, kde bývají prospekty a kalendáře, jsem dnes viděla několik malých papírových knížeček Nedělní liturgie s přepsaným programem pro dnešní mši. Stejně knížečky jsem viděla i na některých zadních lavicích. Na vyšším malém stolečku, který byl na pravé straně v průchodu mezi lavicemi, byl štos papírů s latinskými texty k dnešním písním. Papír byl nadepsaný Texty latinských zpěvů pro mši v kostele sv. Ludmily dne 2. června 2024 (9. neděle v mezidobí) od 9 hodin. Pod nadsísem bylo napsané ordinárium Missa De angelis, ze kterého se budou zpívat Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus, a dále Credo I. Pod ordináriem byly latinské texty k Introitu, Alleluia, Offertoriu a Communiu s českými překlady hned vedle. Stoleček byl lehce stranou, kdybych se po tomto papíru speciálně nekoukala, lehce bych ho přehlédla. U ostatních lidí jsem také neviděla, že by si ho moc brali.

Této mše se zúčastnilo cca 30 lidí, nejvíce zastoupení byli lidé 60+ a 30+. Bylo téměř srovnatelně mužů a žen. Většina lidí seděla v lavici jako jednotlivci, ale bylo tu i několik skupin po dvou nebo třech lidech. Posadila jsem se blízko malých varhan do řady s rozkládacími židlemi, abych měla dobrý výhled na scholu.

Před mší členky scholy seděly v lavicích v příčné lodi u bočního oltáře s Pannou Marií. Pár minut před 9. hodinou se postavily do půlkruhu před oltář a čekaly na začátek bohoslužby. Momentálně jich vystupovalo deset. Přesně v 9 hodin se ozvalo zacinkání zvonku, lidé se postavili a schola zpívala Introit latinským jednohlasem pro příchod kněze. Text vyjadřoval prosbu, aby se k nám obrátil Bůh a odpustil nám hříchy. Paní Štefancová stála na jednom kraji a dámy dirigovala. Přestože u vstupu byly texty, nevšimla jsem si, že by někdo se scholou zpíval.

Po konci zpěvu začal kněz s úvodními obřady v latině. Větší polovina lidí odpovídala také v latině, někteří s knězem odříkávali i delší části. Po pozdravu a úkonu kajičnosti schola zpívala jednohlasně

¹⁶³ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Osobní rozhovor. Praha, 13. 5. 2024.

¹⁶⁴ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Osobní rozhovor. Praha, 16. 4. 2024.

Kyrie, eleison podle ordinária De angelis, přesně jak bylo napsáno na papíře. Části této písně s nimi zpívalo několik lidí. Někteří z kancionálu, někteří ji nejspíše uměli zpaměti. Většina ovšem jen poslouchala. Píseň plynule navázala na Gloria, na další latinský jednohlas. Se scholou stále zpívalo pár lidí části skladby.

Čtení, responsoriální žalm, homilie, přímluvy a ohlášky v rámci závěrečných obřadů probíhaly v češtině, jinak byla celá mše latinská.

Po prvním čtení schola zpívala jednohlasý responsoriální žalm v češtině Oslavujte Hospodina, neboť je dobrý. Při této písni se scholou zpívali téměř všichni lidé. Sloky žalmu zpívala schola jednohlasně, lid jí odpovídal frází.

Po druhém čtení zpívala schola Alleluia latinským jednohlasem. Tuto píseň zpívala pouze schola, nikdo další se nepřidal.

Po homilii schola zazpívala jednohlasem Credo v latině. Na části skladby s nimi opět zpívalo několik lidí. Během vybírání příspěvků zpívala schola vícehlasé Offertorium. V tichu mezi písněmi bylo slyšet lehké brumendo, kterým vedoucí scholy nasazovala další píseň.

Během přípravy darů se členky scholy v řadě lehce přeházely a začaly zpívat Sanctus, také v latině. Opět se k nim přidala část lidí v kostele a zpívali s nimi některé úseky. Po dozpívání kněz začal v latině pronášet eucharistickou modlitbu, během které se členky scholy rozešly k lavicím a po chvíli poklekly s lidmi. Před oltářem zůstaly stát dvě členky scholy, které nejsou praktikující křesťanky.

Po eucharistické modlitbě se členky scholy opět připravily k bočnímu oltáři. Následně začaly zpívat latinským jednohlasem Agnus Dei. Poté navázaly jednohlasým Communiem, které znělo po téměř celé přijímání.

Během čištění patény a kalichu schola zpívala další píseň. Nyní nezazněl chorál, ale vícehlasá klidná italská renesanční píseň Gesu clemente pio od Giovanniho Animuccia ze 16. století. Prý si občas od chorálu takto „odskočí.“¹⁶⁵

Na závěr schola jednohlasně zazpívala mariánskou antifonu. S nimi opět zpívala i část lidí.

Mše, kde schola vystupuje, bývají doprovázeny jen vokální hudbou. Občas z mimořádných důvodů schola na své obvyklé mši nezpívá, např. z důvodu onemocnění více členek nebo vystoupení hostujícího sboru. V tom případě domlouvají s regenschorim náhradní mši, kde vystoupí. Na takovéto záskokové mši jsem je zachytla jednou. Mše byla netradiční ze tří důvodů – nebyla nedělní, ani latinská, schola při ní byla doprovázena na varhany a byla spojena s májovou pobožností, v rámci které schola zazpívala litanii.

Litanie

Litanie je „prosebná modlitba nebo prosebný zpěv ve formě zvolání.“ V současné liturgii se litanie používají především při pobožnostech.¹⁶⁶ Setkala jsem se s litanii při májové pobožnosti, která se koná „v květnu před oltářem nebo sochou Panny Marie“, kdy se zpívají

¹⁶⁵ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Emailová korespondence. 7. 6. 2024.

¹⁶⁶ VYSKOČIL, ref. 116, s. 92, 93

litanie či písňe k její počtě.¹⁶⁷ Při litanii má být do zpěvu zapojen lid takovým způsobem, kdy schola či kněz zpívají „invokace a lid zpívá odpovědi.“¹⁶⁸ Jakým způsobem v bazilice probíhala náhradní mše scholy s litanii, ilustruji na zkrácených terénních zápiscích.

13. 5. 2024 mše v pondělí od 16:30

Hudební složku mše zajišťovala varhanice a 9 členek scholy. Několik minut před začátkem mše zaujali hudebníci svá místa. Schola se postavila do půlkruhu před boční oltář Panny Marie.

Jako vstupní zpěv zpívala schola latinský jednohlas. Vedoucí stála na začátku půlkruhu a dirigovala scholu rukou.

Po úkonu kajícího začala hrát varhanice typickou předeheru pro Pane, smiluj se. Místo předzpěváka teď zpívala schola za lehkého doprovodu varhan. Lidé odpovídali za silnějšího doprovodu.

Po prvním čtení zazpívala schola Aleluja v češtině s varhaním doprovodem. Lid v písni průběžně odpovídal slovem Aleluja za silnějšího doprovodu varhan.

Na homilii jsme se všichni posadili, včetně dam ze scholy. Varhanice si došla za varhany pro jiné noty, pak se posadila vedle varhan na židli. Homilii pan farář už nejspíše uvozoval májovou pobožnost, jelikož mimo jiné mluvil i o Panně Marii a jejím blahoslavení lidmi.

Po přímlovách se členky scholy opět postavily před boční oltář a zpívaly bez doprovodu český vícehlas Zdrávas, Hvězdo skvoucí.

Po prefaci zazněla píseň Svatý s varhanním doprovodem, zpěvem se připojili lidé v kostele.

Varhany dále doprovodily lehkou melodií vzájemné pozdravení. Následně zazněla píseň Beránku Boží.

Přijímání bylo doprovázeno pouze vokálně latinským vícehlasem v podání scholy.

V rámci závěrečných obřadů mezi ohláškami kněz poděkoval schole a vyzval nás, ať zůstaneme do konce, jelikož ještě zazní litanie. Poté následovalo požehnání a propuštění.

Schola zazpívala kratší latinský jednohlas. Členky nyní stály hned vedle varhan. Následně varhany zahrály krátkou předeheru a schola zpívala litanii loretskou. Zazpívaly bez doprovodu: „Pane, smiluj se.“ Lid odpověděl to samé i s varhanami. Schola s opravdu lehkým varhanním doprovodem zazpívala: „Kriste, smiluj se.“ Lid to zopakoval. Schola poté zpívala invokace v češtině. Lid jí na to odpovídal zprvu: „smiluj se nad námi,“ poté se odpověď změnila na: „oroduj za nás,“ ke konci se odpověď opět proměnila na: „smiluj se nad námi.“

Během celé litanie pan farář s ministranty klečel pod schody a hleděl k oltáři.

Po litanii pan farář zazpíval větu pouze vokálně bez doprovodu: „Raduj se a vesel, Panno Maria, aleluja“, na což lid odpověděl také bez doprovodu: „neboť Pán v pravdě z mrtvých vstal, aleluja.“ Pak na úplný závěr proběhla poslední modlitba a následně na odchod faráře a ministrantů zpívala schola jen vokálně poslední kratší píseň.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 99

¹⁶⁸ CIKRLE, SEHNAL, ref. 116, s. 114

Příprava scholy na bohoslužbu

Schola zpívá při mších latinské ordinárium a proprium, většinou doplněné vícehlasem. „Ordinárium i proprium jsou dané podle graduálu.“¹⁶⁹ Vícehlasy vybírají podle dostupnosti, případně ze spartace vedoucí scholy.

„Základními knihami ke zpěvu gregoriánského chorálu jsou antifonář¹⁷⁰ [...] a graduál¹⁷¹, který obsahuje zpěvy ke mši.“¹⁷² Zde tedy schola čerpá zpěvy propria, které jsou proměnné podle liturgického kalendáře. Z ordinárií zpívají především De angelis, které část lidí zná a může se k nim zpěvem přidat. Některé písně jsou také v kancionálu.

Dva až tři dny před latinskou bohoslužbou pošle vedoucí scholy panu faráři Berkovi všechny texty, které budou zpívat, s českými překlady. Tyto texty jsou v několika kopiích vytištěny a dány k dispozici v kostele, aby se lidé mohli podívat na český překlad textů nebo se i zpěvem přidat.

Obvykle schola vystupuje bez varhaníka. Pokud v mimořádných případech vystupují s varhaníkem, ještě se spolu před mší domluví na skladbách, které chtějí zpívat, a dále na signálech pro správně nástupy.

Na bohoslužby se připravují v rámci zkoušek, které probíhají po celý školní rok vždy v pondělí na faře, o prázdninách se zkoušky nekonají. Vedoucí scholy si na tyto zkoušky připraví noty, případně si poslechne nahrávku chorálu v podání jiné scholy, pokud je k dispozici.

Pěvecký sbor

V bazilice sv. Ludmily dále příležitostně působí pěvecký sbor. Vznikl před šesti lety za účelem zpěvu velikonočních pašijí v tomto kostele. Pašije jsou „příběh o utrpení a smrti Ježíše Krista podle sdělení evangelistů.“ Čtou se nebo zpívají v postním týdnu. Text bývá při pašijích rozdělen třem osobám – „vysvětlující text (evangelista), slova Krista a ostatních osob (Petr, Pilát, Jidáš atd.) a skupiny osob, tzv. turbae (Židé, svědkové atd.), přičemž slova Kristova zpívá kněz.“ Každá osoba má při zpěvu jinou tónovou polohu. Evangelista zpívá jednohlasým chorálem, ostatní osoby mohou zpívat vícehlasy.¹⁷³

¹⁶⁹ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Osobní rozhovor. Praha, 13. 5. 2024.

¹⁷⁰ Liturgická kniha obsahující antifony a responsoria zpěvů – VYSKOČIL, ref. 116, s. 13

¹⁷¹ Liturgická kniha obsahující mešní zpěvy mimo zpěvy celebranta – Tamtéž 57

¹⁷² CIKRLE, SEHNAL, ref. 118, s. 73

¹⁷³ VYSKOČIL, ref. 116, s. 122, 123

Repertoár sboru tvoří pašije. Na Květnou neděli zpívají buď Matoušovy, Markovy nebo Lukášovy pašije, podle evangelia, ze kterého se daný rok čte.¹⁷⁴ Na Velký pátek zpívají Janovy pašije.

Původně byl sbor složen pouze z mužů, nyní je mezi nimi i jedna žena. Momentálně je ve sboru šest členů, mezi nimi je otec Pavel Křížek (R.D. RNDr. Mgr. Pavel Křížek, výpomocný duchovní v bazilice sv. Ludmily), varhaník Ondřej Hrubý, dále je sbor složen ze zpěváků a varhaníků.¹⁷⁵

Kromě zpěvu pašijí jsem je viděla vystupovat i při bohoslužbě povýšení kostela na basilicu minor.

Průběh pašijí uvedu na zkrácených terénních poznámkách z bohoslužby o Květné neděli (na Velký pátek pašije probíhaly téměř totožně).

10. 4. 2022, Květná neděle, mše od 11:00

Na začátku této mše bylo požehnáno ratolestem. Mše byla doprovázena na velké varhany.

Po druhém čtení nastoupila část sboru k obětnímu stolu – otec Křížek, pan Hrubý a ještě jeden zpěvák. Jednohlasně zpívali bez jakéhokoli doprovodu: „Chvála tobě, Kriste, Králi věčné slávy.“ Lid to po nich zopakoval. Dále jednohlasně zazpívali zpěv před evangeliem: „Kristus byl poslušný až k smrti, a to k smrti na kříži. Proto ho také Bůh povýšil a dal mu Jméno nad každé jiné jméno.“ Lid opět odpověděl: „Chvála tobě, Kriste, Králi věčné slávy.“

Každý z třech mužů si držel papír, ze kterého celou dobu zpívali.

Následně zpívali pašije podle Lukáše. Nejprve zpíval sám kněz a uvedl nás trochu do „děje“. Ve zpěvu se všichni střídali, kněz zpíval v roli vypravěče příběhu (evangelista), ostatní se střídali podle postav, které momentálně ztvárňovali. Pokud najednou mluvilo více osob, zpívali všichni vícehlasem. Každý muž zpíval melodii v jiném rozsahu. Pan Hrubý zpíval na vyšších tónech, kněz zpíval uprostřed a třetí muž zpíval nejnižší. Celá píseň byla na lehké a nevýrazné melodii, nejspíše pro větší důraz na slova. Píseň po celou dobu negradovala, melodie byla pořád téměř stejná. Zpěvem vyprávěli příběh o smrti Ježíše Krista podle Lukášova evangelia. Příběh začal poslední večerí, poté pokračoval modlením na Olivové hoře, Jidášovou zradou, následným Kristovým zajetím, předvedením před Piláta a předvedením před Herodota. Ani jeden ho neshledal vinným, ale na přání pobouřeného lidu byl uvržen do žaláře a následně po boku dvou zločinců ukřižován. Poté, co Ježíš naposledy vydechl, zpěv na chvíli ustal. Všichni lidé si v kostele klekli. Po chvíli se všichni opět posadili a pokračovalo se v písni. Josef, člen velerady, si u Piláta vyžádal jeho tělo, snal ho z kříže, zavinul do plátna a uložil do hrobky ve skále.

Zpěv trval téměř půl hodiny. Po dozpívání následovalo ticho a zpěváci odešli. Na kazatelnu vyšel kněz a následovala homilie. Po homilii už pokračovala obvyklá mše.

Na zpěv pašijí se sbor začíná připravovat v postní době, cca 2 týdny před Květnou nedělí, kdy proběhne několik společných zkoušek na faře nebo v kostele.

¹⁷⁴ CIKRLÉ, SEHNAL, ref. 118, s. 107

¹⁷⁵ NEPRAŠOVÁ, Ivana a HRUBÝ, Ondřej. Emailová korespondence. 27. 5. 2024.
NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

Hostující sbory

V bazilice sv. Ludmily také vystupují hostující pěvecké sbory. Sbor může být pozván farností na slavnost. Tato situace nastala, např. když kostel sv. Ludmily pořádal děkovnou a prosebnou mši pod širým nebem s názvem „Bohu díky“, která se konala na náměstí Míru před kostelem 9. června 2020 v souvislosti s pandemií koronaviru. Na tuto akci byli pozváni sboristé z katedrály sv. Víta. Farnosti takto mezi sebou udržují kontakty a vypomáhají si, když je potřeba.¹⁷⁶

Většinou se hlásí sbory samy s přáním vystoupit v tomto kostele. V tom případě bývají zapojeni do zpěvu při bohoslužbě. Jedná se převážně o neprofesionální dobrovolnické sbory.

Sbory oslovují baziliku především kvůli její dobré lokalitě, pěknému kostelu a přátelským kontaktům s panem farářem.¹⁷⁷

Při bohoslužbách zde vystupují sbory jako sbor Cantus Amici, dívčí katedrální sbor z Limburgu, pěvecké sbory církevních gymnázií – Sbor Arcibiskupského gymnázia v Praze, Pěvecký sbor Stojanova gymnázia z Velehradu, Školský spevácký zbor Piaristického gymnázia Jozefa Braneckého v Trenčíne atd. Vystupují převážně na nedělích mších od 9 nebo 11 hodin. Setkala jsem se i s vystupováním na středeční, páteční či sobotní mši od 16:30. Nejčastěji zde vystupuje chrámový smíšený pěvecký sbor Cantus Amici pod vedením Lukáše Dobrodinského, vystupuje vždy několikrát do roka.

Na zkrácených terénních poznámkách ilustruji vystupování hostujícího sboru Cantus Amici.

3. 4. 2022 nedělní mše od 11 hodin

Mše byla doprovázená na velké varhany. Místo zpěváka zpíval sbor Cantus Amici z kůru. Při částech bohoslužby se několik lidí přidalo zpěvem ke sboru, ale většina lidí jen poslouchala. Vstupní zpěv zpíval sbor za doprovodu varhan. Kyrie zpíval sbor čistě vokálně jako živý tříhlasý kánon. Nejdříve zpívali stejnou melodii posunutou v čase a výšce tónu, postupně každý hlas zpíval jinou melodii, kterou všichni zakončili opět na stejném tónu. Po prvním čtení sbor za doprovodu varhan zpíval responsoriální žalm. Hlubší mužský hlas zpíval jako předzpěvák a sbor mu odpovídal. Po prvním zopakování odpovědi doprovázely varhany jen odpovědi sboru.

Před čtením evangelia zazpíval sbor za doprovodu varhan píseň Chvála tobě, Kriste, Králi věčné slávy. Na tuto píseň se ke sboru přidávali i lidé v kostele. Po homilii zpíval sbor pouze vokálně část skladby Missa Brevis od Andrea Gabrieliho. Píseň byla velmi živá, chvílemi jednohlas, který přecházel do vícehlasu a kánonu. K vybírání příspěvků sbor zpíval další pomalejší a táhlejší část Missa Brevis. Pro přinášení darů panu faráři varhany zahrály krátkou přehrou pro píseň 304 z kancionálu. Po přehře píseň zpíval sbor s lidmi v kostele.

Po prefaci zpíval sbor za doprovodu varhan vícehlasý Sanctus. Při této písni lidé opět pouze poslouchali.

¹⁷⁶ NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

¹⁷⁷ Tamtéž

Při úkonu lámání chleba zazpíval sbor i s lidmi za doprovodu varhan latinskou píseň Agnus Dei. Přijímání také doprovázel sbor klidnější vícehlasou částí skladby Missa Brevis. Poté varhany hrály předeheru k písni 307 v kancionálu, do toho se přidal sbor nejprve hlubším jednohlasem, postupně se přidal vyšší druhý hlas. Tuto skladbu zpívali i lidé v kostele.

Závěrečný zpěv mše tvořila píseň s číslem 308, kdy za doprovodu varhan zpíval sbor s lidmi.

V případě této mše sbor proložil bohoslužbu skladbou Missa Brevis. Sbory takto prokládají mše naučenými písněmi. Tentýž sbor okořnil další mše např. skladbami Missa Secunda od Hanse Lea Hasslera, Tibi laus od Orlanda di Lassa, Missa pastoralis in A od Roberta Führera, Missa solemnis od Jana Nepomuka Škroupa atd.¹⁷⁸

Na webových stránkách farnosti jsem se dočetla, že v případě mše svaté, kterou doprovodil dívčí katedrální sbor z Limburgu, následoval po bohoslužbě dvacetiminutový koncert stejného sboru.¹⁷⁹

V této kapitole byl nastíněn hudební svět během liturgických událostí. Papež Pius X. definoval liturgickou hudbu třemi vlastnostmi, „musí být posvátná, umělecká a všeobecná.“¹⁸⁰ Hudba zde má charakter modlitby.

V bazilice je toto hudební dění zajišťováno a zprostředkováno několika aktéry. Klíčovou roli zde sehrává pan farář, který za tuto hudbu zodpovídá. Hudbu denně zprostředkovávají varhaníci, zpěváci, případně ženská gregoriánská schola, pěvecký sbor nebo hostující pěvecké sbory. Tito hudebníci nejsou primárně profesionálními hudebníky, v bazilice vystupují v rámci dobrovolné služby, případně dostávají symbolický honorář.

Hudba je zde tvořena pro návštěvníky oněch liturgických akcí, převážně je tedy tvořena pro křesťany. Během mých návštěv značného množství bohoslužeb jsem si všimla, že se na nich lidé do jisté míry opakují. Některé z lidu jsem viděla na téměř každé mši i během týdne. Nejnavštěvovanějšími bohoslužbami byly nedělní mše, oslavy, svátosti či speciální mše. Při takovýchto mších bylo v kostele velké množství lidí, ve kterých jsem stále rozpoznávala jisté „pevné jádro“ několika desítek lidí.

Hudební tvorba se zde vyskytuje v participačním modu. Hudebníci jsou od lidu vždy lehce odděleni prostorem – buď jsou na kůru, nebo lehce stranou v příčné lodi. Přesto se na hudební tvorbě podílejí všichni. Hudebníci hudbu vedou, připravují si na ni materiály a

¹⁷⁸ Sbory. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/?s=sbor>. [cit. 2024-06-18].

¹⁷⁹ Mše sv. s doprovodem dívčího katedrálního sboru z Limburgu. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. 2023. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/2023/mse-sv-s-doprovodem-divciho-katedralniho-sboru-z-limburgu/>. [cit. 2024-06-18].

¹⁸⁰ PIUS X. in ČALA, Antonín. *Duchovní hudba*. Online. Olomouc: dominikánská edice Krystal, 1946., s. 12, Dostupné z: <http://librihostri.catholica.cz/download/CalaDucHudb-r.pdf>. [cit. 2024-06-02].

zkoušejí, aby podávali dobré výkony. Lid je do hudby aktivně zapojován zpěvem jako člen společenství, všichni společně hudbu vytvářejí. Svůj participační charakter hudba při mši neztrácí ani v momentě, kdy do baziliky přijel hostující sbor, ani pokud je mše sloužena v latinském jazyce.

Ve výše uvedeném textu byly i výjimky, kdy hudební tvorba nebyla čistě participační. Například při zpěvu pašijí lid pouze poslouchal zpěv v podání mužského tria. Pokud účinkuje hostující pěvecký sbor, mívá nacvičené některé písně, které lid nezná a nejsou ani v kancionálu. Tyto mše tedy bývají participační pouze částečně, mají i prezentační charakter. To samé platí u některých písní v podání scholy.

Bazilika jako soukromé místo

V poslední kapitole empirické části se budu zabývat bazilikou jako soukromým místem. Jako místem, kdy má bazilika před nebo už po „otevřací době“ a je otevřena na koncerty, případně do ní chodí cvičit muzikanti, kteří mají klíče od postranního vchodu a od kůru. Mají tedy přístup tam, kam se běžný návštěvník nedostane. Mimo zamčené prostory jsou kromě mší v bazilice i během otevřací doby natažené provázky, které zabraňují návštěvníkům volný pohyb do všech částí kostela, jako např. k hlavnímu oltáři nebo do sakristie.

Cvičení

Bazilika nabízí zázemí pro své muzikanty. Schola a pěvecký sbor mohou pro své zkoušky využít faru, „fara je tady k dispozici pro tyto aktivity farnosti zdarma.“¹⁸¹

Jak bylo zmíněno výše, pěvecký sbor ji nevyužívá pravidelně, spíše jen na nacvičení pašijí. Ženská gregoriánská schola využívá faru na zkoušky během školního roku každé pondělí od 17:45. Ve zkušebně mají k dispozici i klavír, který používají převážně jen na nasazování tónů. Jelikož chorály a vícehlasy pouze zpívají, zpěv je během zkoušek na klavír doprovázen ojedinele.¹⁸²

Zkoušet se může i přímo v bazilice. Z mých informátorů tuto možnost nejvíce využívá paní Rosario, která chodí do baziliky cvičit pravidelně na velké i malé varhany. Ostatní varhaníci využívají spíše velké romantické varhany. Pan Hrubý jednou porovnal zdejší velké varhany s ostatními, že hra na ně „je jako létat s malým letadýlkem a létat s boeingem.“ Paní Rosario chodí cvičit na oboje varhany, považuje je za dva odlišné nástroje, které vyžadují jiný repertoár a nabízejí jiné možnosti. Na malých varhanách musí hrát člověk precizněji než na velkých, jelikož „je tam slyšet každá notička.“ Uvědomuje si nevýhodu takto velkého nástroje, že ona se musí podřídít nástroji, ne on jí. Musí se podřídít i jeho kondicím, když cvičí na chladném místě. Jelikož chodí cvičit dopoledne, kdy už bývá kostel otevřený lidem, setkává se s návštěvníky baziliky, kteří na ni koukají, fotí si ji nebo nahrávají během nácvičku. Střetává se zde veřejné a soukromé využití baziliky. Paní Rosario se s tím už naučila zacházet. „Lidi se na tebe dívají jako na zvířátko v zoologické zahradě, [...] ale s tím se prostě musíš smířit. Já se nikdy nedívám na lidi, oni pro mě neexistují. Já jsem si už udělala takovou stěnu mezi sebou a těmi lidmi.“ Případně do kostela přijde hodinu před otevřací dobou a odcvičí si věci, které nejsou „moc dobré na poslech.“¹⁸³

¹⁸¹ NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

¹⁸² NEPRAŠOVÁ, Ivana. Terénní poznámky. Praha, 13. 5. 2024.

¹⁸³ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024.

Koncerty

Do této části jsem zařadila i koncerty, jelikož se většinou odehrávají v době, kdy je bazilika běžně uzavřená. Zároveň se na některé akce vybírá menší vstupné nebo je dobrovolné vstupné, v několika případech byl koncert zcela zdarma. Původně jsem si mylně myslela, že alespoň některé koncerty v bazilice sv. Ludmily budou komerční, jako jsou v jiných kostelích, např. kostel sv. Jiljí.¹⁸⁴ Farnost pro koncerty zajišťuje zázemí a organizaci, po finanční stránce se na koncertech vedle farnosti také podílí městská část, se kterou pan farář Berka udržuje přátelský vztah i skrze pravidelné schůzky s panem starostou. Protože slovy pana faráře: „město je tělo a kostel je duše. A tělo bez duše nemůže být.“ Koncerty bývají inzerované na webových stránkách farnosti i městské části Prahy 2.

Na koncerty se vybírá vstupné ojedinele. Převažují koncerty, kdy je vstupné dobrovolné, jelikož farnost chce umožnit přístup všem lidem bez rozdílu. Zároveň se takto vyberou i nějaké peníze, které mohou pokrýt část nákladů. Pokud je koncert dotovaný, putuje tato částka na pokrytí energií v kostele.¹⁸⁵

Pan farář hlídá i koncertní činnost. Jelikož z baziliky nechce dělat koncertní sál, hlídá vhodnost repertoáru, který při koncertech, především profánních, zazní. Z toho důvodu si farnost před koncertem žádá playlist. Hudba, co tu zazní, musí být spirituální a duchovní takovým způsobem, „aby zapadala do kontextu chrámu“ a charakterizovala křesťanský životní styl. Dále je to věcí citu, které skladby se hodí. „V jednom kostele, kde jsem působil, jsem nechal hrát od Clauda Bollinga jeho Suitu pro klavír, flétnu a kontrabas. A bylo to moc hezké a hodilo se to. Taková duchovní radost. A nebyla to vyloženě duchovní hudba. [...] Je to věc citu.“¹⁸⁶

V bazilice jsou zavedené pravidelné koncerty jako Novoroční koncert, Velkopáteční hudební meditace, Koncert pro českou kněžnu, výroční koncerty vysvěcení kostela sv. Ludmily, koncert na závěr Vánoc, festival Nedělní varhanní hudba. Dále se v bazilice dějí další akce podle toho „jací pořadatelé se nám přihlásili.“ Mezi nimi se konají charitativní

NEPRAŠOVÁ, Ivana. Terénní poznámky. Praha, 30. 4. 2024.

¹⁸⁴ VIZ ČERNÁKOVÁ, Hana. *Hudební světy dominikánského kostela sv. Jiljí v Praze*. Online, Bakalářská práce, vedoucí PhDr. Zuzana Jurková, Dr. Praha: UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE, Fakulta humanitních studií, 2016. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/74264/130187585.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [cit. 2024-04-25].

¹⁸⁵ NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

¹⁸⁶ Tamtéž

koncerty a další koncerty, např. postní koncert Českých Madrigalistů, adventní koncert pěveckého sboru Gymnázia Milady Horákové, Ludmilino memento, zhudebněné mše atd.

Velkopáteční hudební meditace

Tento koncert se pravidelně koná večer od 20:00 o Velkém pátku, o dni Kristovy smrti. Je „dnem smutku a účastného postu nebo také smutečným postem“ a zdrženlivosti.¹⁸⁷ „Velký pátek je takový „plonkový“, kdy se vlastně nic neděje. Jsou obřady a v osm hodin tady děláme páteční hudební meditaci bez potlesku, kdy zní Stabat Mater, je to něco úžasného, kostel je celý zaplněný.“¹⁸⁸ Hudební meditace se takto děje jako kontrast k liturgickým obřadům Velkého pátku, kdy vůbec nezní varhany, nezpívá se vstupní píseň, zpívají se jen vokálně části obřadu jako responsoriální žalm po prvním čtení, pašije podle Jana, zpívané výzvy před přímluvami, zpívaný obřad uctívání Kříže atd.¹⁸⁹ Hudba je vynahrazena během koncertu, kdy již několikátým rokem zazní orchestr. Zdrženlivost a posvátné ticho Velkého pátku se během koncertu vyjadřuje tím, že chybí potlesk. Netleská se ani po koncertě, ale lidé se postaví a tím vyjádří, že se jim koncert líbil.

15. 4. 2022 Velkopáteční hudební meditace od 20:00

Tento koncert byl v podání smyčcového orchestru Harmonia Praga, houslisty Miroslava Vilímce a zpěvačky Sylvie Čmugrové, pod vedením dirigenta Štefana Britvíka.

Do kostela jsem přišla dvacet minut před začátkem koncertu. Přispěla jsem do košíčku pro dobrovolné vstupné a sedla jsem si do pravé lavice. V kostele bylo rozsvíceno, ale hlavní oltář byl úplně ve tmě. To bylo poprvé, kdy jsem zde neviděla oltář jako hlavní bod kostela. Z náboženských objektů byla nasvícena jen kaple svatého Kříže, která ve velikonočním období znázorňuje Getsemanskou zahradu.

Před oltářem byl již připravený prostor na koncert. Občas tam proběhl nějaký muzikant ve smokingu a upravil kabely, přidal nebo přemístil stojany. Na levé straně byl připraven digitální piano, jinak tam žádný nástroj nebyl.

Pět minut před začátkem vystoupil pan farář Berka s malým proslovem. Uvítal nás a vysvětlil, že na Velký pátek by mělo být posvátné ticho. Poprosil nás, abychom mezi čísly netleskali a na konci, pokud se nám bude koncert líbit, abychom to vyjádřili tím, že vstaneme. Ze zázemí se tlumeně ozývalo ladění houslí.

Ve 20 hodin už bylo v kostele kolem 130 lidí. Byly zastoupeny všechny věkové skupiny kromě nejmenších dětí. V publiku bylo více žen, průměrný věk 40+. Všimla jsem si několika lidí, kteří pravidelně chodí na bohoslužby, ale bylo jich málo. Na koncert přišla i zástupkyně městské části.

Ve 20:01 vyšel pan farář s dalším proslovem, kterým zahájil koncert. Představil smyčcový orchestr Harmonia Praga pod vedením Štefana Britvíka. Uvedl, že zazní díla od Bacha, Mozarta, Schuberta

¹⁸⁷ ADAM, ref. 127, s. 74

¹⁸⁸ NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

¹⁸⁹ NEPRAŠOVÁ, Ivana. Terénní poznámky. Praha, 15. 4. 2024.

Velký pátek. Online. M.Liturgie.cz. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/04triduum/02patek.htm>. [cit. 2024-06-19].

(Ave Maria), Vivaldiho (Stabat Mater) a dalších. Popřál nám krásný zážitek, opět nás poprosil, abychom mezi díly netleskali a na konci se postavili, že to navodí jinou atmosféru.

Na připravené místo před oltář nastoupilo 6 houslistů (3 ženy a 3 muži), basistka a violoncellistka. Všichni byli svátečně oblečeni, muži ve smokingu, ženy měly černé kalhoty s halenkou. Jeden houslista stál uprostřed na schodech, ostatní houslisté byli nalevo. Basistka a violoncellistka byly napravo.

Začal koncert vážné hudby. Po první skladbě nastalo ticho, bylo slyšet, že to někteří lidé šeptem okomentovali.

Následně všichni muzikanti přelistovali v notách a začala nová skladba. Některé skladby hrál samotný orchestr, jiné byly doprovázené zpěvem a klavírem. Mezi skladbami zazněly i notoricky známé, jako např. Ave Maria od Franze Schuberta.

Pan farář proložil pásmo skladeb básní Stabat Mater ze 13. st., kterou nám přednesl. Vyprávěla o utrpení Panny Marie po ukřižování Ježíše. Báseň zakončil slovem Amen a odešel. Orchester opět lehce přeladil a pokračoval.

Na konci se všichni hudebníci postavili čelem k publiku, my jsme se také všichni postavili. Hudebníci po chvíli odešli a odcházeli i lidé z publika. Pan farář se s námi ještě rozloučil a popřál nám krásné svátky.

V kostele měl koncert vznešenou atmosféru, všechno působilo posvátně a do toho se zvuk krásně nesl celým prostorem.

Koncert pro českou kněžnu

Tradičně se koná v bazilice Koncert pro českou kněžnu v předvečer slavnosti sv. Ludmily 15. září. Zúčastnila jsem se koncertu, který se navíc konal v předvečer povýšení kostela na basilicu minor. Zazněla jazzová mše od skladatele Karla Růžičky „Celebration Jazz Mass“. Pan Marek Vorlíček, který vystoupení dirigoval, se domluvil s panem farářem, zda by nechtěl nechat tuto mši v kostele zaznít, s čímž pan farář rád souhlasil.

15. 9. 2022 Celebration Jazz Mass od 19:30

Vystoupil Celebration Jazz Orchestra, Pěvecký sbor Čerchovan Domažlice, Tomáš Sýkora na klavír, Lucie Silkenová se sopránovým zpěvem. Dirigoval Marek Vorlíček. Původně se měl koncert konat venku, ale kvůli nepříznivému počasí byl přesunut do kostela.

Ke kostelu jsem přišla více než dvacet minut před začátkem koncertu. Před kostelem stálo množství lidí, uvnitř už byl kostel celý plný. Na koncert přišlo cca 300 lidí. Zastoupeny byly všechny věkové kategorie, nejzastoupenější 40+. Zdálo se mi, že lidé byli oblečeni formálněji, většina mužů přišla v košili. V kostele byly připraveny dvě kamery, pomocí kterých se mše zaznamenávala. Po kostele se pohyboval i fotograf. Nad místem, kde stál sbor, byly 4 reflektory. Před hlavním oltářem byly připraveny klávesy, bicí souprava, violoncello, xylofon. Ze zázemí se ozývalo lehké rozehrávání muzikantů.

Okolo půl osmé nastoupil dirigent, hudebníci a pan farář. Lidé je uvítali několikaminutovým potleskem. Pěvecký sbor se postavil za obětní stůl. Bylo v něm minimálně 60 zpěváků, polovina ženy, polovina muži. Postavili se na velké dřevěné schody ve třech řadách, aby byli všichni vidět. Hudebníci byli před stolem – napravo bicí a trubka/saxofon; uprostřed klávesy; nalevo housle, příčné flétny, pozoun a před nimi stála sólistka. Zpěvačky byly všechny oblečené v černých šatech, zpěváci měli černý smoking s bílou košilí. Všichni hudebníci byli oblečeni spíše do tmavě šedých/černých barev, jen

sólistka měla vínové šaty, dirigent frak. Hned po potlesku zazněla česká hymna, na kterou se postavili všichni lidé v kostele. Hymnu doprovázely klávesy a basa.

Po hymně se všichni posadili, včetně části hudebníků, kteří tam měli židle. Dirigent se otočil čelem k publiku, přišel pan farář Berka se dvěma červenými růžemi. Pan farář pronesl úvodní řeč, nejprve uvítal přítomnou paní ministryni a starostku, všechny ostatní, a koncert uvedl. Poté předal slovo bývalé (dnes ministryně obrany) a pak i současné starostce. Po proslovu dostaly obě ženy od pana faráře jednu růži. Současná starostka ve svém proslovu zmínila, že pan Berka s farností ve spolupráci s Prahou 2 pořádá tyto Koncerty pro českou kněžnu už třetím rokem. Dále zmínila, že basilica minor je titul, který může dát jen papež (v Praze je jich s bazilikou sv. Ludmily nyní pět). Koncert je jazzový – jazz je hudbou vyjádřený pocit svobody.

Po těchto proslovech se dirigent postavil do čela hudebníků, klávesista dal tón pro naladění houslí a fléten. Zpěváci nalistovali v deskách, připravil se i obří xylofon. Klávesy dávaly stále 1 tón, ke kterému se přidala basa, xylofon a housle. Postupně se přidaly i dechové nástroje a bubeník s jemným vírem. Nakonec se přidaly housle, violoncello a zbytek nástrojů. Následně se hudba na malou chvíli zastavila a začala jazzová, hodně živá melodie v tečkovaném rytmu. Trubky ze zvuku hlasitostí vyčnívaly. Následně se hudba zklidnilo a dirigent udělal kruhy rukama, čímž naznačil konec skladby.

Téměř hned následovalo Kyrie, eleison. Ze začátku byla skladba jen vokální – sbor nastoupil jako vícehlasý svižný káno. Poté se ke zpěvu přidal i orchestr s jazzovým doprovodem. V průběhu skladby se zpěvem přidala i sólistka jako další hlas ke sboru. Zpívala typickým operním zpěvem, silným, pronikavým hlasem s vibratem.

Zbytek koncertu se nesl v podobném duchu. Po Kyrie následovala píseň Gloria, Credo, Contemplation, Sanctus, Agnus Dei, Celebration Blues, Hosana II, Our Father. Koncert měl dva charaktery, které se střídaly – jazzová hudba a vážná hudba. Hudba gradovala, umírňovala se, z jazzu se občas stal blues. Písně se zpěvem byly prokládány čistě instrumentálními částmi, kdy většinou nějaký nástroj hrál výrazněji a měl takto sólo.

Všichni, koho jsem viděla, seděli a poslouchali téměř bez hnutí, pár lidí si jen pokyvovalo hlavou. Zpětně jsem se doslechla, že vzadu v kostele při hudbě někteří lidé i tančili. V průběhu tohoto koncertu lidé po některých písních tleskali.

Kromě české hymny byl zpěv latinský, s výjimkou poslední písně v angličtině The Our Father – The Lord's Prayer. Po této poslední anglické písni následoval dlouhý potlesk, všichni se postavili – publikum i muzikanti. Dirigent šel lehce stranou a ukazoval na sbor a muzikanty. Několik dětí během potlesku začalo performery obcházet a dávaly každému rudou růži. S potleskem už několik lidí odešlo, muzikanti se poklonili.

Následně vystoupil pan farář s malým proslovem. Poděkoval umělcům za tuto hudební poctu svaté Ludmile. Pověděl nám, že bude následovat ještě píseň Hosana a že během tohoto velkého potlesku na závěr do kostela přijela relikvie – lebka svaté Ludmily, která zde bude vystavena během vyhlášení baziliky minor.

Po proslovu nastal opět dlouhý potlesk, všichni se posadili. Muzikanti se znovu chopili nástrojů a začala poslední píseň se stejným hudebním doprovodem jako píseň Gloria. Po písni byly ovace opět potleskem vestoje.

Nepravidelný koncert

Dále jsem vybrala pro ilustraci nepravidelný koncert, při kterém zazněla Mše F-dur od polského vévody a skladatele Józefa M. K. Poniatského v úpravě pro symfonický orchestr.

V originále bylo dílo určeno jen pro varhany či klavír, Maciej Jabłoński a Sebastian Perłowski dílo upravili do symfonické podoby. Mše je inspirovaná operou, italským bel cantem s energickými fugálními momenty.

Mše zazněla v podání Lvovské národní filharmonie, Haličského komorního sboru a čtyř sólistů pod taktovkou Sebastiana Perłowskiho.

Koncert se v bazilice konal v rámci evropského tour, které mělo za cíl zpopularizovat polskou hudbu. V roce 2022 v Polsku probíhalo výročí 200 let polského romantismu, který se pojí i s touto zhudebňenou mší.¹⁹⁰ Koncert se konal pod záštitou městské části Prahy 2 a pražského arcibiskupství. Tento koncert byl inzerován nejen na stránkách farnosti a městské části, ale i na stránkách Polského institutu v Praze či pražského arcibiskupství.

21. 10. 2022 koncert Mše F dur od 19:00

Do kostela jsem na koncert přišla cca deset minut před plánovaným začátkem, v kostele už bylo cca 200 lidí. Mezi nimi jsem viděla pár návštěvníků festivalu Nedělní varhanní hudba, který se v bazilice konal na začátku měsíce, a pár stálých návštěvníků bohoslužeb, kteří seděli v předních lavicích. Nejvíce zastoupená věková skupina byla kolem 30-40 let. Lavice i židle byly plné a lidé ještě stáli. Během koncertu jsem byla úplně vzadu.

Před začátkem koncertu jsem se zeptala devíti lidí, jestli chodí pravidelně do tohoto kostela na mše nebo zda se přišli podívat jen na tento koncert. Polovina oslovených lidí byla z Ukrajiny, nejspíše kvůli vystupující ukrajinské filharmonii, nebo jiní cizinci. Všichni oslovení přišli do kostela jen na koncert. Jeden pán mi pověděl, že on sem přišel jenom na koncert, ale přišel jako doprovod své ženy, která sem chodí pravidelně na mše.

Ze zázemí muzikantů bylo lehce slyšet, že hudebníci ladí nástroje a rozehrávají se. Dostala jsem program, což byl pořádný magazín s pevnými listy, psaný polsko-česky. Koncert se konal pod záštitou arcibiskupa pražského a primase českého Mons. Jana Graubnera a starostky městské části Praha 2 Ing. Alexandry Udženijské. V programu byla úvodní řeč místopředsedy vlády Polské republiky, ministra kultury a národního dědictví prof. Dr. Hab. Piotra Glinskeho, který psal o výročí 200 let polského romantismu. Romantismus vytvářel ideály a identitu Poláků. Díky zapojení Polského institutu v Praze, chtějí zpopularizovat polskou hudbu.

Na další stránce měl proslov kardinál Duka a ředitel Polského institutu v Praze, který psal o koncertu jako středoevropské kulturní akci, kdy je většina hudebníků z Ukrajinského Lvova, hudba je z Polska a hrají ji v Praze. Dále psal ředitel Institutu propagace polské kultury, že s touto mší F-dur putují po Evropě. Vyjádřil přání, aby se tato mše stala součástí kánonu duchovních děl. Symbolicky byli pozváni umělci z Ukrajiny, kde momentálně probíhá válka, protože „hudba je odpovědí na hrůzy historie.“

Po prosloveh bylo v magazínu popsáno tour s touto mší, které probíhá od roku 2016, obrázky, program koncertu a popsání účinkujících. Během koncertu zazní zhudebňené ordinárium: I. Kyrie. Maestoso, II. Gloria. Maestoso, III. Credo. Allegro maestoso, IV. Sanctus. Maestoso, V. O Salutaris. Maestoso, VI. Agnus Dei. Adagio, VII. Amen. Finale. Maestoso.

Lehce po sedmé hodině nastoupila za potlesku část hudebníků s panem farářem Berkou, který nás uvítal v bazilice a předal slovo řediteli polského institutu. Následně měl úvodní proslov i pan kardinál Duka, při kterém si ho lidé chodili fotit. Úvodní slovo zakončil dovětkem ředitel polského institutu.

¹⁹⁰ Mše F-dur: J. M. K. Poniatowského. Prospekt ke koncertu.

Z první lavice vyšli dirigent, čtyři sólisté – dvě operní pěvkyně a dva pěvci a zbytek hudebníků. Všichni měli černé oblečení s bílou košilí nebo halenkou. Opět nastal velký potlesk.

Postavili se na místa k oltáři – smyčce vepředu, za nimi flétny a vzadu stál sbor. Jelikož jsem byla vzadu, neviděla jsem, kdo je po stranách. Podle zvuku typují tubu a buby. Hudba začala slavnostní fanfárou dechů a bubnů, postupně se přidávaly smyčce a zpěváci latinským vícehlasem. Zpívali Kyrie, eleison. Celý koncert byla vážná hudba v podání symfonického orchestru s operními pěvci. Chvillemi byla hudba mohutná, někdy sbor zpíval jednohlasně, komplikovaným vícehlasem či si hlasy „odpovídaly“ dialogem. Několik lidí si jejich vystoupení nahrávalo na telefon.

V hudbě byla skutečně slyšet inspirace italskými operami, jak bylo psáno v programu – je zřejmá návaznost „na tvorbu Gioacchina Rossiniho, jeho charakteristické harmonické konfigurace a dynamiku (kontrasty, náhlá crescendo atd.)“¹⁹¹

Mezi skladbami se také netleskalo, ale v těchto pauzách občas odešli nějací lidé.

Při skladbě Credo hudba změnila charakter – byla najednou hlubší, táhlejší, dramatictější. Po nějaké době na to opět navázala hudba typu italské opery. V hudbě byly značné dynamické kontrasty.

Po konci nastal opravdu dlouhý potlesk ve stoje, několik lidí při něm šlo dát muzikantům květiny a pográtulovat. Na závěr koncertu měl pan farář závěrečný proslov, při kterém nám poděkoval a rozloučil se s námi. Lidé po něm začali odcházet, zůstávali ještě umělci a pár lidí, co s nimi chtělo mluvit. Při odchodu jsem si všimla, že z boku baziliky jsou zaparkované dva autobusy s nápisem filharmonie, před kterými stála jedna žena s velkou ukrajinskou vlajkou.

Festival Nedělní varhanní hudba

V bazilice sv. Ludmily se každoročně od roku 2019 pořádá festival Nedělní varhanní hudba. Byl jedním z mála festivalů, které alespoň částečně fungovaly i během pandemie koronaviru.¹⁹² Nápad na tento festival přišel po rekonstrukci velkých romantických varhan s otázkou, zda budou varhany sloužit jen pro liturgii a občasné koncerty nebo se využijí více, „aby z nich měli někteří varhaníci požitok, ale hlavně aby je měli lidé šanci slyšet.“¹⁹³ Po rekonstrukci bylo mnoho zájemců, kteří na varhany chtěli koncertovat, tak paní Rosario po debatě s jinými přišla s nápadem festivalu.

Při výběru názvu festivalu se paní Rosario inspirovala z více zdrojů. První nápad se odvíjel od jejího výjezdu do Paříže během vysokoškolského studia varhan. V katedrále Notre-Dame se každou neděli konal zdarma varhanní koncert, po němž hned následovala mše. Festivalem chtěla paní Rosario zpřístupnit podobný zážitek dalším lidem. Bylo rozhodnuto, že se bude konat také v neděli a bude spojen s pobožností, jen s rozdílem konání pobožnosti před koncertem.¹⁹⁴ Další inspirací byl název cyklu skladeb Nedělní hudba od českého skladatele Petra Ebena, čímž název získal i českou konotaci.

¹⁹¹ Tamtéž

¹⁹² NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

¹⁹³ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024.

¹⁹⁴ OCISKOVA, ref. 84, 5. díl

Festival pořádá Spolek přátel baziliky svaté Ludmily v Praze. Členové spolku definovali, kolik koncertů bude festival zahrnovat. Obvykle čtyři, ale jsou i výjimky. V roce 2021 bylo pět koncertů kvůli neuskutečněnému poslednímu koncertu z minulého ročníku.¹⁹⁵ Dále ve spolku rozhodovali, zda festival bude jen český, a kde na jeho provedení vezmou zdroje. Na festival se sice platí vstupné, ale je spíše symbolické. Jedním z finančních zdrojů je členský poplatek všech členů spolku. Dále v kostele prodávají elektronické svíčky. S výročím 1100 let od smrti sv. Ludmily spolek v kostele zavedl možnost zakoupit si památní minci se sv. Ludmilou. Dalším zdrojem pro festival je člen spolku, který zařizuje granty a dotace od Prahy 2. Pokud se i přesto nevybere dostatek zdrojů, doplatí to spolek finančním darem.

Spolek si přeje, aby na festivalu hráli jen špičkoví umělci. Často zapojují i umělce ze zahraničí. Se zajišťováním kontaktů pomáhá spolku také varhaník prof. Jaroslav Tůma, který má zájem o využití varhan v plném potenciálu. Festival si také klade za cíl podporovat mladé umělce, které do festivalu obsazuje.

Dále musí spolek vše zorganizovat. Zařizují přístup umělcům k varhanám na zkoušky, připravují programy, domluví s panem farářem uvedení koncertu, zajistí květiny pro umělce atd. Po koncertě ještě spolek s panem farářem zve umělce a jejich přátele na faru na přátelské setkání, kde mají menší pohoštění.¹⁹⁶

Festival se většinou koná v podzimních měsících. V roce 2022 jsem se zúčastnila 4. ročníku festivalu, konkrétně 3. koncertu v podání Ivany Michalovičové uskutečněného 2. 10. 2022.

2. 10. 2022 festival Nedělní varhanní hudba od 19:00

Ke kostelu jsem přicházela v 18:40. V parku na náměstí Míru bylo cca 10 lidí, před kostelem postávalo dalších 10 lidí. Vstup do kostela byl ozdobený bílým květinovým obloukem. Plakát se sv. Ludmilou přes rozetu byl sundaný, asi už byla rozeta opravená. Ve tři čtvrtě jsem vešla do kostela a zařadila se do fronty v předsíni před hlavní lodí k „pokladně“, což byl stůl, za kterým stáli muž a žena okolo padesáti let. Zaplatila jsem 150 Kč za vstupné, dostala jsem od nich program a šla jsem se posadit do kostela. Posadila jsem se do čtvrté lavice od konce, do zcela prázdné řady. U každé lavice byly z jedné strany 3 svíčky a bílá kytice. Hlavní oltář nebyl nasvícený.

Kostel se pomalu zalidňoval. Na akci přišlo cca 80 lidí. Sedali si většinou po jednom nebo po dvou, ale také přišlo několik skupinek a rodin. Nejzastoupenější skupině bylo 30+ let. S lidmi přišel do kostela společenský šum.

Přesně v sedm hodin se rozsvítil hlavní oltář, kostel opět utichl a přivřely se velké dveře do kostela. Byla slyšet jen doprava zvenku.

¹⁹⁵ *Nedělní varhanní hudba 2021*. Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. 2021. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/2021/nedelni-varhanni-hudba-2021/>. [cit. 2024-06-20].

¹⁹⁶ NEPRAŠOVÁ, Ivana a ROSARIO, Iva. Osobní rozhovor. Praha 30. 4. 2024.
NEPRAŠOVÁ, Ivana a BERKA, Jakub. Osobní rozhovor. Praha 24. 2. 2024.

Vystoupil před nás pan farář a zahájil festival úvodním slovem. Přivítal nás v bazilice na 3. koncertu letošního festivalu, poprosil nás, ať mezi skladbami netleskáme, zatleskáme až na konci programu. Na závěr nám popřál pěkný umělecký prožitek a odešel.

Varhanice začala hrát na velké varhany na kůru. Varhany rozezněly celý kostel, bylo to něco úplně jiného, než když varhany doprovází mši. Téměř všichni lidé se během hry dívali k oltáři, někteří měli skloněnou hlavu. Během první skladby přišlo do kostela ještě pár opozdilců.

Program koncertu byl malý A5 sešit. Na úvodní straně byl název akce Nedělní varhanní hudba v bazilice sv. Ludmily na Královských Vinohradech, logo kostela, dnešní interpretka Ivana Michalovičová, datum 2. října 2022 v 19.00 a zmínka, že festival pořádá Spolek přátel kostela svaté Ludmily na Královských Vinohradech v Praze pod záštitou pražského arcibiskupa Mons. Jana Graubnera a starostky Prahy 2 Ing. Alexandry Udženija. Uvnitř programu bylo napsáno několik rádků o skladatelích a skladbách, které zazní, slovo o interpretce a na zadní straně vypsáné skladby koncertu.

První skladby byly od Petra Ebena z jeho cyklu Labyrint světa a ráj srdce. Skladba Prolog začala dost zhurta pár akordy, pak se maličko odlehčila. Opravdu ve mně evokovala nějaký začátek, jak bylo napsané v programu. Skladba si hrála s různými zvuky pišťal. Chvillemi hrála varhanice tak mohutně, až z toho vibrovaly celé lavice. Chvillemi varhany zněly spíše jako dudy, flétna, těremín. Následně zazněly další dvě písně od Petra Ebena ze stejného cyklu – Sladké okovy lásky a Klamný příslib zlatého věku.

Většina lidí seděla vzpřímeně, několik lidí mělo položené ruce na lavici a na nich položenou hlavu. Jeden pán, přímo přede mnou, byl celou dobu na telefonu. Několikrát mu upadl na dřevěné klekátko v lavici, vždy se ozvala rána.

Následně zazněla skladba od Ebenova synovce, Lukáše Hurníka. Podle programu je pro něj „typická syntéza často protikladných stylových prvků pocházejících z klasické i populární hudby“, je tedy žánrově pestrý. Zazněla od něj skladba Soubor sv. Václava, inspirovaná nápěvem Svatováclavského chorálu. Skladba zněla jako moderní klasická hudba. Následovala skladba od Louise Viernea Chorál z Druhé symfonie e moll. Skladba byla značně kontrastní – střídal se klidný chorál s gradující triolovou částí, zakončená byla slavnostně propojením obou kontrastních částí.

Poté zaznělo od Vítězslava Nováka Preludium na valašskou píseň milostnou, od Bedřicha Antonína Wiedermanna Toccata a fuga f moll a dvě písně od Jehana Alaina – Visutá zahrada a Litanie.

Po hodině a čtvrt dlouhém koncertu dozněla poslední skladba, všichni začali tleskat. Vystoupil před nás pan farář v kvádru a pozval dolů mezi nás paní varhanici. Po chvíli sešla dolů drobná žena v tmavých kalhotách a růžovém saku. Několik lidí jí předalo květinu. Pan farář koncert zakončil menším proslovem, pozval nás na závěrečný 4. koncert, poděkoval hudebnici a rozloučil se.

V této poslední části jsme viděli další aspekt hudebního světa baziliky sv. Ludmily. Do přípravy a organizace těchto koncertů je zapojeno množství lidí. Pro muzikanty je takovéto vystupování část obživy. Koncerty jsou připravovány pro všechny lidi, kteří si je chtějí poslechnout. Je při nich využit prezentační modus, kdy je pro publikum připravené propracované vystoupení, publikum se do hudební tvorby nezapojuje a po představení vyjádří zhodnocení koncertu potleskem či postavením se, podle předchozí domluvy.

Hudebníci a publikum byli při těchto koncertech odděleni. Během koncertů byli hudebníci před hlavním oltářem, odkud hráli, lid seděl v lavicích/na židlích/stál a pozoroval je. Při festivalu Nedělní varhanní hudba varhanice hrála na kůru, tedy jsme ji ani neviděli.

V případech, které jsem zde ilustrovala, nastalo jediné narušení prezentačního modu během jazzové mše, kdy někteří lidé začali tančit. To ovšem také nijak nezasahovalo do hudební produkce, spíše to podtrhlo jejich spokojenost z koncertu.

Několikrát jsem si v terénních poznámkách poznačila, že při tomto využití panovala v kostele úplně jiná atmosféra. Nebyla tak formální, jako bývá při bohoslužbách. Byla více uvolněná, ale přesto všechno dění v kostele působilo posvátně.

Návštěvníci těchto akcí jsou různí. Podle mých interakcí s návštěvníky jsem dospěla k závěru, že na koncertech v bazilice převažují lidé, kteří pravidelně nechodí na bohoslužby, jdou si užít pěkný koncert. Ovšem i na koncertech jsem, většinou spíše v prvních řadách lavic, zahlédla alespoň pár pravidelných návštěvníků bohoslužeb.

Závěr

V práci jsem chtěla ukázat hudební svět v bazilice sv. Ludmily v celé jeho rozmanitosti a ze všech aspektů. Kdo v jakém aspektu zajišťuje hudbu, jakým způsobem hudbu zajišťují, pro koho ji zajišťují a jak se tito lidé do hudební produkce dále zapojují či nezapojují.

Všechny aspekty mají několik společných rysů. Místem konání je přímo bazilika sv. Ludmily nebo její těsné okolí, kdy např. na schodech vystupovaly pěvecké sbory či se na fasádu baziliky promítala videoprojekce v rámci Signal Festivalu. Vše spojuje pan farář Berka, který je kulturně velmi činorodý a v každém aspektu má rozhodující slovo. Pěkně to shrnul během společného rozhovoru, když pověděl: „Víte, církev je hierarchická [...], farář má konečné slovo [...], ale zároveň je i demokratická, člověk je otevřený ke všem dobrým věcem. Víte, my jakoukoli dobrou iniciativu podpoříme. A také to musíme hlídat.“

Aspekty mají ale i několik odlišností. Tvoří ji jiní hudebníci pro jiné publikum a jiným způsobem. S termíny Thomase Turina jsem oddělila prezentační a participační hudební tvorbu. Participační hudební tvorba bývá využita během liturgických akcí. Hudbu zde tvoří převážně neprofesionální, ale připravení a sevcíčené hudebníci, kteří tento um ovládají dobře. Svou hrou/zpěvem vytvářejí podmínky pro to, aby se návštěvníci těchto liturgických akcí mohli přidat a participovat zpěvem na společné hudební tvorbě. Zatímco během koncertů a městského dění, do kterého je bazilika zapojena, vystupují převážně profesionální hudebníci pro širokou veřejnost a kohokoli, kdo si koncert dojde poslechnout. Při těchto událostech je jasně vymezené, kdo je hudebník a kdo publikum. Je zde využita prezentační hudební tvorba, tedy že hudebníci tvoří sofistikovanou, předem připravenou a sevcíčenou hudbu pro posluchače, kteří poslouchají a na závěr vyjádří své ocenění například potleskem.

V obou případech jsou odděleni hudebníci od lidu. Během liturgických akcí jsou hudebníci buď na kůru, nebo lehce stranou v příčné lodi. Během liturgických akcí se jim tedy nevěnuje tolik pozornosti, jelikož jsou doprovodem akce. Slouží pro umocnění modliteb hudbou. Během koncertů bývají hudebníci nastoupeni před hlavním oltářem, kdy jsou hlavním děním akce a lidé se na ně celou dobu dívají.

Bibliografie

- ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe. Teologie (Vyšehrad)*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-269-1.
- CIKRLE, Karel a SEHNAL, Jiří. *Příručka pro varhaníky*. Rosice: Gloria, 1999. ISBN 80-86200-13-2.
- JURKOVÁ, Zuzana. *Pražské hudební světy*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2484-6.
- Kancionál: Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 17. vyd., 5. (1. opr.) ve Zvonu. Praha: Zvon, 1994. ISBN isbn80-7113-095-8.
- KYNCL, Jaromír. *Od gregoriánského chorálu po současné zpěvní formy*. Český Těšín: Press-Pygmalion, 2004. ISBN 80-239-1925-3.
- MERRIAM, Alan P. *The anthropology of music*. [Evanston]: Northwestern University Press, 1964. ISBN 0-8101-0607-8
- NEDĚLKA, Michal. *Mše v soudobé české hudbě*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1014-0.
- NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-052-9.
- PALOUŠ, Radim. *Rokování o roku. České obzory*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN 80-85795-14-0.
- PIŤHA, Petr. *Život a výzvy svaté kněžny Ludmily. Postavy*. Praha: Poustevník v nakladatelství Studio Gabreta, 2021. ISBN 978-80-88405-03-0.
- PLATOVSKÁ, Marie (ed.). *Slavné stavby Prahy 2. Slavné stavby*. Praha: Foibos Books ve spolupráci s Foibos, Foibos Bohemia a Městskou částí Praha 2, 2011. ISBN 978-80-87073-35-3.
- POLÁK, Milan a SLAVÍKOVÁ, Jitka, BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Město Královské Vinohrady. Knihy o Praze*. Praha: Milpo media, 2009. ISBN 978-80-87040-16-4.
- RICE, Timothy. *Ethnomusicology: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2014. ISBN ISBN 978-0-19-979437-9.
- SHELEMAY, Kay Kaufman. *Soundscapes: Exploring Music in a Changing World*. 2nd ed. W. W. Norton & Company, 2006.

TURINO, Thomas. *Music as Social Life: The Politics of Participation*. The University of Chicago, 2008.

VYSKOČIL, Jiří. *Stručný slovník duchovní hudby*. Čelákovice: Městské muzeum, 1991.

VYSLOUŽIL, Jiří. *Hudební slovník pro každého*. Vizovice: Lípa, 1999. ISBN 80-901199-0-5.

Prospekty

Kostel svaté Ludmily na Královských Vinohradech Praha 2: Krátký průvodce. Spolek přátel kostela svaté Ludmily na Královských Vinohradech, 2018. Průvodce zakoupený v kostele.

Mše F-dur: J. M. K. Poniatowského. Prospekt ke koncertu.

Internetové zdroje

BEANLAND, Christopher. *Europe's top 10 light art festivals*. Online. The Guardian. 2014. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/travel/2014/sep/02/-sp-europe-top-10-light-art-shows>. [cit. 2024-06-08].

Cena města Olomouce v oblasti kulturní a duchovní činnosti, OPraem., Mgr. Jakub Karel P. Berka, rektor baziliky a svatokopecký farář. Online. 2001. Dostupné z: <https://cenamesta.cz/laureati/jakub-karel-p-berka/>. [cit. 2024-06-06].

ČALA, Antonín. *Duchovní hudba*. Online. Olomouc: dominikánská edice Krystal, 1946. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/CalaDucHudb-r.pdf>. [cit. 2024-06-02].

Český hudební slovník osob a institucí. Online. 2014. Dostupné z: https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1002926. [cit. 2024-06-16].

Historie, AV Extended (Jérémie Bellot, Josselin Fouché, Ena Eno) (FR) → Iris. Online. Signal Festival. 2022. Dostupné z: <https://www.signalfestival.com/historie/2022/iris-2/>. [cit. 2024-06-08].

Historie. Online. Signal Festival. Dostupné z: <https://www.signalfestival.com/historie/>. [cit. 2024-06-08].

CHLUMSKÝ, Jan. *Světki k nám hovoří...: sv. Ludmila*. Online. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=4557>. [cit. 2024-05-30].

iDNES.cz, ČTK. Farář ze Svatého Kopečka končí. Online. *IDNES*. 2001. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/farar-ze-svateho-kopecka-konci.A010921_165152_olom_zpravy_kot. [cit. 2024-06-06].

Kostel sv. Ludmily (Vinohrady). Online. *Encyklopedie Prahy 2*. 2018. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/stavba/513-kostel-sv-ludmily>. [cit. 2024-05-31].

Kostel sv. Ludmily na Vinohradech se stavěl pět let. Online. 2008. Dostupné z: ČT24, <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/archiv/kostel-sv-ludmily-na-vinohradech-se-stavel-pet-let-165696>. [cit. 2024-05-31].

LIBOR, František. *Svatá Ludmila*. Online. 4. Praha: Tisk Cyrillo-Methodějská tiskárna V. Kotrby, náklad vlastní, 1910. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:772635f0-7c45-11e7-aab4-005056827e52?page=uuid:4b0456b0-921a-11e7-8167-005056825209>. [cit. 2024-05-30].

MACCANNELL, Dean. *Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings*. Online. 1973, vol. 79, no. 3. The University of Chicago Press, 1973. Dostupné z: *American Journal of Sociology*, <https://www.jstor.org/stable/2776259>. [cit. 2024-06-19].

Mešní řád. Online. M.Liturgie.cz. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/mesnirad.htm>. [cit. 2024-06-09].

Noc kostelů: Cíle. Online. Noc kostelů. Dostupné z: <https://nockostelu.cz/informace/cile/>. [cit. 2024-06-08].

O festivalu. Online. Signal Festival. 2016. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160926215057/http://signalfestival.com/2016/o-festivalu>. [cit. 2024-06-08].

O Festivalu. Online. Signal Festival. Dostupné z: <https://www.signalfestival.com/o-festivalu/>. [cit. 2024-06-08].

OCISKOVÁ, Eva. *Kde domov můj? Historička umění a varhanice Iva Rosario vypráví o svém životě i putování světem*. Online. In: *MujRozhlas*, 1., 2., 3. a 5. díl. 2022. Dostupné z: <https://www.mujrozhlas.cz/osudy/kde-domov-muj-historicka-umeni-varhanice-iva-rosario-vypravi-o-svem-zivote-i-putovani-svetem>. [cit. 2024-06-06].

Online. Webové stránky farnosti kostela sv. Ludmily. Dostupné z: <https://ludmilavinohrady.cz/bazilika/>.

Roráty. Online. Svata-hora.cz. 2004. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20081223024231/http://svata-hora.cz/cz/article/250/roraty>. [cit. 2024-06-11].

Sv. Ludmila. Online. 2020. Dostupné z: YouTube, kanál KTF UK, <https://www.youtube.com/watch?v=FviKDysqUNA>. [cit. 2024-06-04].

Štefancová Dagmar, PhDr.: Kurátorka sbírek Českého muzea hudby. Online. Národní muzeum. Dostupné z: <https://www.nm.cz/stefancova-dagmar-phdr>. [cit. 2024-06-06].

ŠULC, Dušan. Praha má novou baziliku. Papež udělil čestný titul kostelu svaté Ludmily na náměstí Míru. Online. 2022. Dostupné z: ČT24, <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/regiony/praha-ma-novou-baziliku-papez-udelil-cestny-titul-kostelu-svate-ludmily-na-namesti-miru-17848>. [cit. 2024-05-31].

Velký pátek. Online. M.Liturgie.cz. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/04triduum/02patek.htm>. [cit. 2024-06-19].

WEIS, Martin. *Svatí promlouvají: Svatá Ludmila ve světle legend*. Online videodokument. 2021. Dostupné z: YouTube, kanál Teologická fakulta JU, <https://www.youtube.com/watch?v=HOrBc0jj5FQ>. [cit. 2024-06-04].

Bakalářské práce

BENDA, Václav. *České roráty a jejich místo v liturgii adventu*. Online, Bakalářská práce, vedoucí Mgr. ThLic. Jan Kotas. Praha: UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE, KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA, Katedra pastorálních oborů a právních věd, 2015. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/80603/BPTX_2013_2_11260_0_36313_0_0_152222.pdf?sequence=1. [cit. 2024-06-11].

ČERNÁKOVÁ, Hana. *Hudební světy dominikánského kostela sv. Jiljí v Praze*. Online, Bakalářská práce, vedoucí PhDr. Zuzana Jurková, Dr. Praha: UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE, Fakulta humanitních studií, 2016. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/74264/130187585.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [cit. 2024-04-25].